

31 МАЯ 1996 г.

№ 22 (3846)

Кошт 2 500 руб.

МОЎНЫ АСПЕКТ КУЛЬТУРЫ

Леанід ЛЫЧ: *“Такога страшэннага заняпаду беларускай прафесійнай культуры ў яе вербальным выражэнні мы яшчэ не перажывалі за ўвесь перыяд пасля кастрычніка 1917 г. І калі пакінуць усё так, як ёсць сёння, мы можам ужо ў першыя дзесяцігоддзі трэцяга тысячагоддзя застацца без нацыянальнай культуры, знікнуць з твару зямлі як самабытны этнас”.*

5

АНКЕТА “ЛіМа”

Алесь АСТАШОНАК: *“Я амаль не ведаю ў нашай літаратуры паэтаў “чыстай красы”... Але ўвогуле творы такога кшталту — гэта, бадай, званіца, якая напраўду ўзвышаецца, толькі не над мітуснёю быцця, а над ягонай трагікамічнасцю, якая спакваля перарастае ў чыстую трагедыйнасць і, не дай Бог, у яе перарасце”.*

6

ДЗЕ НАШ МАЙСЕЙ?

Генрых ДАЛІДОВІЧ: *“Гісторыя паказвае, што даволі лёгка можна абалваніць кожны народ. Наш — здаецца, надзвычай без вялікіх намаганняў: ён усё яшчэ ўніжаны і самаўніжаецца, без меры любіць легенды, верыць на хітрае слова”.*

8—9

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Дарагія чытачы, 15 чэрвеня заканчваецца падпіска на наш штотыднёвік на другое паўгоддзе 1996 года. Падпісання на “ЛіМ” можна ў любым паштовым аддзяленні нашай краіны. Падпісны кошт на адзін месяц — 7000 рублёў; на квартал — 21000 рублёў; на паўгоддзе — 42000 рублёў.

Аформіць падпіску, калі не выпадае адразу на паўгоддзе, можна спачатку на тры месяцы, нават на месяц, а затым працягнуць. Падпісаўшыся на “ЛіМ”, вы не толькі эканоміце час, але і грошы, бо ў розніцу штотыднёвік будзе амаль у два разы даражэй.

Наш індекс — 63856.

МАСТАЦТВАМ АД... ЖЫЦЦЯ

...3’юбілеем Ігара ВОЎЧАКА, нашага знанага аніматара, самым адметным чынам віншавалі ягоныя вучні. Маладыя людзі фламастэрамі распісалі чыстую стужку, каб зрабіць сапраўдны віншавальны фільм. Рэдкая тэхніка. На Беларусі ўжываецца, у асноўным, калі бракуе сродкаў на тэхналогіі... Вучні й маладыя калегі менавалі сябе... партызанімастэрамі і прапаноўвалі настаўніку выдатную зброю, каб бараніцца ад... навакольнага асяроддзя. Мастацтвам — ад жыцця. Калі ўсе менш магчымасцяў здымаць пры ўмовах (якіх бы там ні было), застаецца, маўляў, толькі... здымаць анімацыйнае кіно... Адмысловую зброю складала нешта прыцэльнае, каб чаго важнага не прапусціць, ды каробка са стужкаю: партызанімастэрска аўтамат Воўчака...

19 мая ў вялікай зале кінатэатра “Кастрычнік” вечарыну веў Леанід Ярмольнік. Згадвалі супольнае навучанне, не, не анімацыі, а музыцы, аднакласнікі яшчэ па музычнай школе, потым калегі-кансерваторцы — В. Дайнека ды Б. Бернштэйн. Якраз у тыя часы, калі “ўлюбёнай джазавай музыкой можна было займацца толькі ў рэстаранях”. Яны — займаліся. Песнямі віншавалі Ігара тыя, хто... не займаўся: трыю — Чаркаскі, Нарштэйн ды Назараў. Усё больш вядомыя свету як выбітныя анімацыйныя рэжысёры. Уладзімір Пузыня падтрымаў іх сваёй прэзрыстай жалейкай... Сябры, урэшце, сталі ў чаргу, а Ігару падалі крэсла. У гэтым крэсле, у абдымку з партызанімастэрскай зброяй, пазначанай эмблемай юбілейных пяцідзясяці Воўчакавых гадоў, і пачалася гутарка з рэжысёрам, якую ў самы бліжэйшы час “ЛіМ” прапануе вашай увазе.

Ж. Л.

Фота Віт. АМІНАВА

У расійскім друку, а то і ў беларускім, раз-пораз гучыць пытанне: што будзе з Расіяй, калі да ўлады прыйдуць камуністы на чале з Зюганавым і ГКЧП? Аднак на гэтым пытанне не трэба далёка шукаць, ён — на Беларусі. Усё будзе гэтак, як і ў нас, толькі, мажліва, яшчэ жаклівей. Папулісцкія абяцанні і рэверансы ў бок Захаду будуць адразу ж "забыты". Пачнецца ўсё з замены трыкалора на чырвоны сцяг, а двухголовага арла — на "хочаш жні, а хочах куй..." Далей — згортванне прыватызацыі, барацьба з "мафіёзі" ў выглядзе камерсантаў і банкіраў, вяртанне дзяржаўнага манопалізму і планавай гаспадаркі, закрыццё апазіцыйных выданняў, забарона ўсіх партый, акрамя адной, і — поўны развал эканомікі... Можна намаляваць і перспектыву далей: шуканне і фізічнае вынішчэнне "ворагаў" — "сабатажнікаў", "служкаў імперыялізму", з-за якіх з крамаў зніклі каўбаса, запалкі, соль... Да апошняга ў Беларусі пакуль яшчэ не дайшло. Але заслуга ў гэтым — дэмакратычнай, ельцынаўскай Расіі. Што будзе ў нас пасля 16 чэрвеня? Каторы раз у Расіі вырашаецца і будучыня Беларусі...

ЗАГАД ТЫДНЯ

Прэзідэнт Беларусі ў рэшце рэшт падпісаў даўно "праанансаваны" ўказ "Аб мерах па рэгуляванні банкаўскай дзейнасці ў Рэспубліцы Беларусь". З усіх банкіраў прыхільна прыняць яго можа толькі хіба самы галоўны на сёння — Т. Вінікава. Астатнія амаль у шоку. Праўда, хутчэй за ўсё часовым, бо, па ацэнках спецыялістаў, ва ўказе шмат "дзірак", праз якія можна яго абысці. Аднак факт ёсць факт: прэзідэнт зрабіў спробу адзінаўладна кіраваць і на тэрыторыі, дзе ўладарыць павінны эканамічныя законы, а не ўказы...

ДАВЫБАРЫ ТЫДНЯ

Канстытуцыйны суд Беларусі цяпер будзе працаваць у поўным складзе. Пасля двухдзённых абмеркаванняў і спрэчак дэпутаты парламента абралі ў КС Аляксандра Вашкевіча і Міхаіла Чудакова, якія набралі па 114 і 108 галасоў. Надзіва малым аказаўся "рэйтывг Д. Булахава" — за яго прагаласавалі ўсяго 40 дэпутатаў. Дэмарш "згодаўцаў", якія вельмі хацелі "дэмакратыі": каб палову суддзяў прызначала "другая галіна ўлады" — прэзідэнт сваімі ўказами, не ўдзяў. Такім чынам, у адсутнасць свайго спікера С. Шарэцкага, парламент на працягу доўгага часу не можа працаваць. Засталося яшчэ вярнуць выбаршчыкам адзін доўг: прызначыць давыбары ў Вярхоўны Савет, каб былі ў ім не толькі прадстаўнікі вёскі, але і буйных гарадоў.

НАМЕР ТЫДНЯ

Намеснік старшыні Камісіі па правах чалавека, нацыянальных пытаннях, сродках масавай інфармацыі, сувязях з грамадскімі аб'яднаннямі і рэлігійнымі арганізацыямі Уладзімір Нісцюк заявіў аб сваім намере пачаць збор подпісаў дэпутатаў за адстаўку спікера парламента С. Шарэцкага. Акцыя будзе мець папярэдальны характар, патлумачыў У. Нісцюк, а прычына яе: "палітычная сітуацыя ў рэспубліцы напаленая, у парламенце крайнія сілы сутыкаюцца лбамі, сацыяльныя выбухі насяпаюць, а Старшыня парламента паехаў турыстам... на два тыдні... глядзець амерыканскія кароў... Цяпер ён прыехаў — едзе ў Бішкек... вярнецца адтуль — ужо лжыць запрашэнне ў Венгрыю... Гаспадарка ў парламенце, адным словам, няма. Спікер хоча ва ўсім "дагадзіць", пакланіцца прэзідэнту, які сядзіць ззаду яго..." і г.д. ("Звязда", 29 траўня г.г.) Намер сур'ёзны і своечасовы. Толькі вось, ці атрымаецца з яго што? Сумняваецца ў гэтым, відаць, і сам У. Нісцюк. Інакш гаварыць бы не пра "папярэджанне", а пра адстаўку.

ПЫТАННЕ ТЫДНЯ

БЕЛТА паведаміла, што прэзідэнт Беларусі А. Лукашэнка ўзнагароджаны прэміяй і ордэнам Андрэя Першаазваннага — вышэйшай узнагародай Праваслаўнай царквы. Карэспандэнт радыё "Свабода" паспрабаваў высветліць, якім гэта чынам "свецкая асоба" была адзначана "царкоўным ордэнам"? У Маскоўскай патрыярхіі паведамілі, што гэтым ордэнам узнагароджаны адзінкі і выключна — галвы царкваў, патрыярхі. Лукашэнка сярод іх няма. Праўда, ёсць нейкая грамадская ваенная арганізацыя, якая раздае "падобныя ўзнагароды, але да царквы яна ніякіх адносін не мае... Інфармацыя "Свабоды" пакуль афіцыйна не абвергнута. А таму пытанне застаецца адкрытым: дык ці быў ордэн? І калі быў — дык які, ад каго? І за якія "заслугі"?

НАПАМІН ТЫДНЯ

Дэпутат Вярхоўнага Савета Беларусі А. Бухвостаў накіраваў на адрас прэзідэнта Беларусі запыт-патрабаванне рэгулярнага тэлеэфіру. "Бухвостав рвётся в эфір" — гэтак пракаментавала факт запыту "Народная газета", забыўшы, пэўна, што менавіта сам прэзідэнт некалі падчас сустрэчы з прафсаюзамі, прынародна, на Беларускім тэлебачанні, паабяцаў "выдзеліць" на канале БТ 30 хвілін штотыднёва для прафсаюзнай перадачы.

НЕДАЎМЕННЕ ТЫДНЯ

Стала вядома, хто і як галасаваў пры ратыфікацыі беларуска-расійскага пагаднення аб утварэнні ССР. "Супраць" прагаласавалі толькі тры дэпутаты: С. Багданкевіч, Л. Гразнова, А. Дабравольскі. Яшчэ тры "устрымаліся": А. Клімаў, Л. Майструк, В. Драно. Дваццаццат дэпутатаў не галасавалі зусім, сярод іх — В. Ганчар, Г. Карпенка, А. Лябедзька, П. Знавец... 164 дэпутаты прагаласавалі "за". Самае дзіўнае, што ў іх шэрагах аказаліся, здавалася б, такія прыхільнікі незалежнасці Беларусі, як П. Краўчанка, М. Грыб, В. Шлындзікаў і сам "белаважскі зубр" — Станіслаў Шушкевіч...

ПІЧБЫ ТЫДНЯ

Агульны доўг Беларусі за энерганосбіты на 23 траўня г.г. склаў 6 трыльёнаў 393 мільярды 702 мільёны беларускіх рублёў. З пачатку 1996 года (!) доўг павялічыўся на 1 трыльён 512 мільярдаў 364 мільёны рублёў (у тым ліку, за расійскі газ — на 1 трыльён 77 мільярдаў 571 мільён рублёў, за мазут — на 140 мільярдаў 336 мільёнаў рублёў, за электраэнергію — на 178 мільярдаў 990 мільёнаў рублёў). Афіцыйныя выданні паведамляюць гэтыя факты без ніякіх каментарыяў і нават не згадваючы пра "нулявы варыянт". Сімптаматычна.

КВЕТКІ ПАЭТУ

25 траўня адбылося ўскладанне кветак да помніка Максіму Багдановічу ў Мінску. На гэты раз ушанаваць памяць паэта прыйшло каля чатырохсот прыхільнікаў ягонай творчасці — вучні, моладзь, навуковая і творчая інтэлігенцыя. Тут можна было пачуць выступленні дырэктара музея М. Багдановіча А. Бяляцкага, паэтаў А. Разанава, М. Скоблы, перакладчыцы з Англіі В. Рыч, бардаў А. Камоцкага, А. Атаманава, Э. Акуліна. Прыгожа аздоблена гэта падзея была мастакамі пад кіраўніцтвам вядомага беларускага жывапісца А. Марачкіна.

Сёлета Дзень памяці паэта супаў з

пятнаццатымі ўгодкамі заснавання музея М. Багдановіча, дзе прайшла вечарына з гэтай нагоды.

Па "традыцыі" і гэтая імпрэза не абышлася без канфлікту з уладамі:

некалькі ўдзельнікаў ўскладання кветак з бел-чырвона-белымі сцягамі былі затрыманы міліцыяй.

T. РАВЯКА

ЖЫЦЬ ВОЛЬНА І ГОДНА

ЗАЯВА ГРАМАДСКАГА КАМІТЭТА АБАРОНЫ БЕЛАРУСКАЙ НАЦЫЯНАЛЬнай ГІСТАРЫЧНАЙ СІМВОЛІКІ

Нашай дзяржаве прагражае небяспека — страта незалежнасці. Сённяшняе кіраўніцтва, няздольнае вывесці краіну з глыбокага эканамічнага крызісу, імкнецца схаваць сваё бяссілле ў далучэнні Беларусі да Расіі і ў рэанімацыі былой савецкай імперыі — СССР. З гэтай мэтай захоўваюцца на нашай зямлі расійскія вайсковыя аб'екты, зліквідаваныя ўсходняй мякка і мытна, падпісаны рабаўнічыя эканамічныя пагадненні.

Адначасна вядзецца франтальны наступ на галоўныя нацыянальна-вызначальныя каштоўнасці беларускага народа і асноўныя чыннікі дзяржавы — мову, культуру, гісторыю, нацыянальныя сімвалы. Інтэнсіўна знішчаецца беларуская школа і ўся сістэма выхавання і асветы, беларуская мова выцяняецца з усіх сфер ужытку, перапісваюцца на імперскі лад школьныя падручнікі — нішчыцца гістарычная памяць; робіцца ўсё для разбурэння нацыянальнай самасвядомасці народа.

Ганебнай праявай гэтага наступу стаў інспіраваны антыбеларускімі шавіністычнымі сіламі майскі "рэферэндум", праведзены з відавочнымі парушэннямі Канстытуцыі і законаў дзяржавы, па пытаннях, па якіх нідзе ў цывілізаваным свеце народнае апытанне немагчыма. Але нават ва ўмовах бессаромнага гвалту над дэмакратыяй, афіцыйнага ўціску, кампаніі хлусні і падману ў сродках масавай інфармацыі больш за палову выбаршчыкаў выказалася за захаванне ў якасці дзяржаўных сімвалаў гістарычнай Пагоні і бел-чырвона-белага сцяга. Вынікі гэтага "рэферэндуму" не зацверджаны Вярхоўным Саветам і не маюць юрыдычнай сілы. Таму герб Пагоня і бел-чырвона-белы сцяг адпаведна закону ад 19 верасня 1991 года з'яўляюцца афіцыйнымі дзяржаўнымі сімваламі Беларусі. Гвалтоўнае насаджэнне прэзідэнцкай сімволікі ў краіне незаконнае.

Гэтая фактычна нязмененая БССРаўская сімволіка, абразлівая і зневажальная для нашага народа, дае свету лжывае ўяўленне пра народ

і краіну. Створаная насуперак законам геральдыкі эстэтыкі, яна пазбаўлена ўсялякага сэнсу. Нездарма ж прэзідэнтам на смех усяму свету абвешчаны конкурс на патлумачэнне ягоных сімвалаў. Марная справа, марная трата сродкаў.

Нацыянальную сімволіку нельга стварыць штучна, немагчыма і адмяніць яе загадам. Яна — выяўленне духу народа і мастацкае ўвасабленне народных эстэтычных і маральных каштоўнасцей.

Гісторыя нашай Айчыны асвечана спрадвечнымі нацыянальнымі сімваламі — гербам Пагоня і бел-чырвона-белым сцягам. Наша Пагоня — адзін з самых старажытных дзяржаўных гербаў у Еўропе і свеце. Яго ўзнікненне сьцяга ў глыбокую мінуўшчыну нашага народа. Летапіс зазначае, што 700 гадоў таму, у канцы XIII стагоддзя, ён набывае статус дзяржаўнага. "Рыцар збройны на кані" сімвалізуе абаронцу Бацькаўшчыны, сведчыць пра неспатольную прагу нашага народа да Волі і Незалежнасці. На шыцце верхніка размешчаны залаты шасціканцовы крыж — сонечны знак Ярылы, сімвал веры нябеснай заступніцы Беларусі — Еўфрасініі Полацкай.

Белы і чырвоны — пракаветна-сакральныя, улюбёныя колеры беларусаў. Чырвоная паласа на бялуткім тле палотнішча сцяга — гэта суладдзе чысціні і мужнасці, знак ахвярных Хрыстовых пакут, след пралітай за Волю рыцарскай крыві.

Нашы герб і сцяг — высокі ўзор эстэтыкі і мастацкай дасканаласці — яскравае сведчанне творчага генію народа.

Пад гэтымі святымі сімваламі нашы продкі здабылі найбуйнейшыя свае перамогі: на Сініх Водах і пад Грунвальдам, пад Оршай і на рацэ Вуле, пад Кірхгольмам і Хоцінам. Гэтыя сімвалы луналі над паўстанцамі Якуба Ясінскага, вялі на бой за незалежнасць Бацькаўшчыны касінераў Кастуся Каліноўскага, пад імі гінулі жаўнеры гераічнага Слуцкага Збройнага Чыну.

Усведамляючы надзвычайную

важнасць нацыянальных гістарычных сімвалаў для захавання і ўмацавання незалежнасці дзяржавы, развіцця самасвядомасці нацыі, для гістарычнай будучыні народа, мы, прадстаўнікі патрыятычнай грамадскай Беларусі, аб'ядноўваемся ў Грамадскі камітэт абароны беларускай нацыянальнай гістарычнай сімволікі.

Камітэт ставіць мэты:

— цывілізаванымі, не супярэчнымі законам краіны сродкамі, дасягнуць аднаўлення ў якасці дзяржаўных нацыянальных гістарычных сімвалаў герба Пагоня і бел-чырвона-белага сцяга;

— забяспечваць пастаянную прысутнасць нацыянальных гістарычных сімвалаў ды іншую дзейнасць;

— прапагандаваць нацыянальныя гістарычныя сімвалы, ажыццяўляючы асветную, даследчую, выставачную, выдавецкую ды іншую дзейнасць.

Камітэт абвешчае 1996 год у Беларусі годам герба Пагоня і прапануе ўсім патрыятычна-дэмакратычным сілам, грамадскім і палітычным арганізацыям краіны правесці ў гэтым годзе святкаванне 700-х угодкаў яго дзяржаўнасці.

Камітэт звяртаецца да дэпутатаў Вярхоўнага Савета з заклікам не зацвярджаць вынікаў ганебнага майскага рэфэрэндуму, стварыць парламенцкую камісію на разглядзе адпаведнасці сфармуляваных пытанняў рэфэрэндуму Канстытуцыі і законам Беларусі, рассяледавання парушэнняў заканадаўства пры правядзенні рэфэрэндуму.

Камітэт заклікае ўсіх, каму дарагія незалежнасць Айчыны і яе гістарычныя сімвалы, далучыцца да Камітэта дзеля дасягнення ягоных мэт.

Мы перакананы, што наша Бацькаўшчына пераадоле ўсе нягоды і паўстане незалежнай, дэмакратычнай, квітнеючай краінай з вольным, годным, працавітым, заможным народам!

Жыве Беларусь!
Жывуць яе спрадвечныя сімвалы — герб Пагоня і бел-чырвона-белы сцяг!

А.Марачкін, мастак, дацэнт БелАМ, А.Астапенка, кандыдат фізіка-матэматычных навук, М.Купава, сябра Саюза мастакоў Беларусі, Ул.Арлоў, пісьменнік, С.Законнікаў, паэт, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь імя Я.Купалы, Т.Сухая, дацэнт кафедры вышэйшай матэматыкі БДПА, В.Юфераў, дацэнт кафедры вышэйшай матэматыкі БДУІР, Э.Ялугін, пісьменнік, В.Каваленка, доктар філалагічных навук, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі, М.Анцыповіч, дацэнт Беларускай політэхнічнай акадэміі, І.Багдановіч, пісьменніца, кандыдат філалагічных навук, В.Кожалеў, кандыдат медыцынскіх навук, дацэнт Мінскага медыцынскага інстытута, А.Літвіновіч, кандыдат філалагічных навук, С.Зарудскі, супрацоўнік часопіса "Нёман", Л.Калядзінскі, дацэнт БДПА, ст. навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі АН Беларусі, М.Чарняўскі, кандыдат гістарычных навук, загадчык аддзела Інстытута гісторыі АН Беларусі, І.Ганецкая, кандыдат гістарычных навук, навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі АН Беларусі, А.Мядзведзеў, кандыдат гістарычных навук, старшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі АН Беларусі, Э.Зайкоўскі, кандыдат гістарычных навук, старшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі АН Беларусі, Л.Дучыц, кандыдат гістарычных навук, старшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі АН Беларусі, М.Лашанкоў, кандыдат гістарычных навук, старшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі АН Беларусі, В.Вяргей, кандыдат гістарычных навук, Г.Ганчарова, малодшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі АН Беларусі, А.Мотуз, старшы лабарант аддзела археалогіі Інстытута гісторыі АН Беларусі, В.Шадыра, загадчык аддзела археалогіі Інстытута гісторыі АН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, А.Станкевіч, дырэктар фірмы "Новыя тэхналогіі", кандыдат эканамічных навук, Алякс.Жук, пісьменнік, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі імя Я.Коласа.

А — МАГЛІ Б!..

Відавочна, мастацкая праграма "Залатога віцязя" хораша б укладлася і ў чатыры дні. Так што замест гэтых назіранняў-першадзёнак мусію быў бы з'явіцца аналіз "Залатога віцязя" як уласна мастацкага з'явы. Або праявы. Так больш пэўна. Бо каб абмежавацца ягонымі мастацкімі вартасцямі, трэба выявіць суд вынаходлівасці. Бо з вуснаў прэзідэнта фестывалю гучала пра некага хцівага ды пюгавага (лукавога), які штурхае кінематаграфістаў на духоўную панель, да "кінабізнесу", да "кінарэжысу" (двукосі арыгінала). Маўляў, гэты загадкавы нехта прыйшоў ды асудзіў нас на духоўнае жабрацтва. І патрэбен сама менш "Залаты віцязь", каб уратавацца... У славысты дзе праваслаўі. Аднак не абышліся без адметнай святарскай думкі пра рознаканфесійных мастакоў. Калі яны мастацтвам займаюцца, дык Бог іх не пакіне. Цяжка, цяжка без пэўнае адукаванасці разабрацца ў славянстве ды праваслаўі кінафестывальнага кшталту...

"Самы актыўны ўдзел у кожнай праграме брала моладзь — выпускнікі Беларускай акадэміі мастацтваў, выхаваныя В.Туравым і В. Дашуком", — каменціраваў для каталога "Залатога віцязя" намеснік міністра культуры Беларусі Юры Цвяткоў. За колькі дзён да фестываля Дашука ледзь не збэсцілі за мастакоўскую падпарадкаванасць загадам, траха не пазбавілі рэжысёра з ягоным аператарам і прыладу ўтворчых і магчымых дасягненняў творчых. "Выхаванец" Юры Азаронак (усе памя-

таеце характарыстыку, дадзеную "вучню" выкладчыкам?) прычакаў невялічкае авацыі за свой чарговы "Смяротны грэх", прабачце, за свой чарговы фільм пад назваю "Смяротны грэх". Яго склалі тры справядачныя рэпартажы: пра самагубства былога абаронцы Брэсцкай крэпасці (чалавек такім чынам пратэставаў супраць жабрацтва, на якое, паводле закарэжыраў тэксту, яго асудзіў урад Ельцына), пра жудлівыя ваенныя праявы ў Сербіі ды, здаецца, пра іерманаха ў скіце, які пра пад гітару і піша... Зрэшты, закарэжыраў тэксту, начытаны актёрам У. Гасцюхіным, канчаткова разбурыў мастацкія высілкі (у асноўным аператара А. Абадускага), пакінуўшы хіба палітыку і

крыху славянства. З праваслаўем напрыканцы. Прызнаюся, што пасля сэрбскага рэпартажу цяжка было ўспрымаць што-кольвек...

Другі выкладчык і выхавальца Беларускай акадэміі мастацтваў, Віктар Тураў, працаваў у журы ігравых фільмаў, глядзеў паслядоўна "Пастку для зубра" ды "Сына за бацьку", — дзве беларускія карціны былі прадстаўлены ў першы ж дзень фестывалю. Што, дарэчы, і дало мне падставу абмежавацца ў гэтых нататках толькі беларускім кіно. Фільм Віктара Шавялевіча абсалютна агаломшыў сваім празрыстым спакоем і патрабаваннем да інтэлекту, або заахвочваннем адкрытасці і непраціўлення павольнаму (хочацца

напісаць штосьці кшталту "касмичнаму") рытму. Забыліся толькі сказаць, што фільм мае папярэдніка ды наступніка, што ён — частка трылогіі, і таму глядзеўся фільм... як не пачаты і не скончаны, а то і з месяца скінуты. У фільме-дэбюце Мікалая Яроменкі-малодшага "Сын за бацьку" цікавіла, што перамога, сівы прыстойны мінскі доктар, якому маскоўскі сын дапамог адкрыць клініку, або мафія, якая па начах ладзіць у той клініцы непрыстойны баль, а ўдзень вядзе рэй у наваколлі, змушаючы маёра сыграць з трыццацігудымым стажам палкаўтава піва... з соннымі зёлкамі, ці што. Бо ён засынае на пасту... Уладзімір Гасцюхін ролю маёра сыграў пераканаўча і каларытна. Так што мафія не перамагла. Ці не першы раз у сучасным кіно! А вось здымкі спектакля з удзелам У. Гасцюхіна ў дакументальным фільме рэжысёра Князева "Гасцюхін" маглі сапсаваць усе папярэднія ўяўленні пра актёра. Перадусім таму, што сам спектакль — не тая адметная работа, на якую не варта забывацца. Фільм жа выдаваў на шараговую тэлевізійную перадачу, якую не ратаваў ні ўдзел В.Турава, В. Рыбарава, М. Міхалкова, ні сцэнарый вядомага беларускага крытыка Н. Фральцовай, ні песня ў выкананні самога У. Гасцюхіна пра "душу мою косапаўю"... Хіба кавалкі з вядомых фільмаў з удзелам актёра маглі даць уяўленне пра маштаб ягонага таленту. Але — ненадоўга.

Што да беларускай анімацыі, дык "Скерца" Ігара Воўчака ўжо атрымала ўзнёслае захапленне крытыкамі, а "Балада пра тры апельсіны" А. Туравай ішла якраз паралельна з ігравой беларускай праграмай.

Зрэшты, аналіз "Залатога віцязя" яшчэ наперадзе; вялікае раздаванне "віцязяў" — 2 чэрвеня. А маглі б... хоць бы ўкладзіць у чатыры дні...

Жана ЛАШКЕВІЧ

24 мая ў святла славянскай пісьменнасці і культуры ў Мінску адкрыўся Пятый міжнародны кінафестываль славянскіх і праваслаўных народаў "Залаты Віцязь".

На здымку: удзельнікі фестывалю ў час ускладання кветак ля мемарыяльнай дошкі Кірылы і Мяфодзія.

Фота А. ТАЛОЧКІ, БЕЛТА

КУДЫ БЯЖЫЦЬ БЕЛАРУСКІ ДРЫКГАНТ?

Апошнім часам з часта згадваючы імем пра Джо, які нежк прычымаў, як віхор, калі таварны, узніжшы хмары пільту. На ганку таварны сядзелі два саубой і пацягнулі піскі. "Хто гэты?" — спытаўся адзін другога. "Наўлоўны Джо", — лена адказаў той. "А што, — запікаўся першы, — ён сапраўды такі наўлоўны?" — "Ды на халеру ён каму патрэбны", — адказаў другі.

Захапляе мяне заўзяцасць, з якой носіцца гэты наўлоўны неўгамонны Джо. Пачэ сонна, клубамі валіць піль, з каны злітае пена і каўбой увесь прамок ад поту. Але ён імчыцца, захоплены працэсам, бо ён — наўлоўны Джо.

Есць тут нейкая метафізічная паралель з нашай сённяшняй Беларуссю. Узмалены гарце беларускі дрыкгант, які злітае Джо. У верхніку ненармальна пабліскаваны вочы. Ён няспынна прышпорвае каны, не адпускаючы жалезныя пуглі. Нейкая таякая фантазія гарчыцы антыпагонія. А давай усё па гэкім анекдоту.

Я, наслухавіўшыся нашых эканамістаў, упарта не даваў веры аднаму свайму сябру, які сівярджваў, што зараз эканамічныя праблемы ў галаве ў шараговага беларуса адшлілі на другі план, а на першым — ідэалогія. Я не даваў яму веры, бо таксама не раз чуў выказванні пра тое, што з-за гэтае нашае беларускае мовы кібіасы не прыбудзе. Але гэтак казалі крывадушныя людзі.

Потым ужо я памеркаваў — чаму тады ў нас згодна статыстыцы так шмат людзей, менавіта вось гэтых "кібіасікаў", падтрымліваюць прэзідэнта, поспехі якога ў эканаміцы не вытрымліваюць ніякай крытыкі? Енжа так і не паклаў на стол яшчэ адну кібіасу. Я ўжо не сажу праз розныя двухсэнсоўнасці з асабістаю аховаю, уласным самалётам, кішчэннай адміністрацыяй, якая займаецца сумнеўнымі аперанымі, ды г. д.

Здаецца, чаго прасцей — абралі чалавека, які паабяцаў накарміць ды навесці парадак. Прайшло два гады. Сябе абяцаны ён не выкашаў. Значыць, лагічна міркуючы, трэба было б рабіць так, як гэта часам бывае на прадпрыемствах з выбарчым кіраўніцтвам.

Дыне. Звычайная логіка, заснаваная на прамой сувязі паміж уладаю і дорабыткам, тут не спрацоўвае. Больш дакладна, яна сапраўды адыходзіць на другі план. Значыць частка нашых людзей гатовая трыццаць год быць эканамічнай часткай узмаеннага ідэалагічнага камфорта. Увоўны ідэалагічны камфорт. Увоўны трэсі, нічым ты зараз не пераб'еш вырак якога-небудзь шасцідзесцігадовага камуніста, які сівярджае, што "за гэкімі пасткамі жылося лепей".

Гарце, пакаль яшчэ гарце наўлоўны Джо і пільваць яму на тое, што абтрапалася вопратка, падцягнула жывот і суседзі глядзяць са здзіўленнем. Я бачу ягоныя вырачаны ад натугі вочы і пасечаны ветрам твар. Так ён і будзе гаршыць, пакуль... Да якой пары? Хто адказа?

Алесь БЯЛЯЦКІ

ВЫНІК ЧАТЫРОХ МЕСЯЦАЎ

У Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адкрылася чарговая справядачная выстаўка кніг. Гэтым разам яна прысвячаецца вынікам работы дзяржаўных і недзяржаўных выдавецтваў, шматлікіх выдавецкіх структур за чатыры месяцы сёлетняга года. Яны, як быццам, не такія і блягія. Як засведчыў у сваім выступленні начальнік аддзела аналізу і каардынацыі выдавецкай дзейнасці Дзяржкамдруку РБ С. Палякоў, за гэты час выйшла 1143 назвы кніг, што ўсяго на 151 назву меней за адпаведны перыяд мінулага года. Аднак куды больш трывожнае становішча з выпускам літаратуры дзяржаўнымі

"Родныя дзеці", у "Юнацтва" — раман І. Шамякіна "Сэрца на далоні". Тое ж "Юнацтва" працягвае выпуск "Бібліятэкі дзіцячай замежнай літаратуры", выдае кнігі на некалькіх мовах. У "Мастацкай літаратуры" пабачылі свет аднатомнікі У. Паўлава, К. Камейшы. Яно так, але ж у лепшыя гады за адзін месяц выходзіла амаль столькі ж назваў, колькі цяпер за чатыры...

У рамках выстаўкі адбылася прэзентацыя першага тома 18-томнай Беларускай Энцыклапедыі, які не так даўно (пра гэта мы паведамлялі ўжо) выпусціла выдавецтва "Беларуская энцыклапедыя" імя Петруся

выдавецтвамі. Пабачылі свет 284 назвы. Летась жа было выдадзена на 131 болей. Хацелася б спадзявацца, што ў далейшым спары ў дзяржаўным кіраванні ўсё ж палепшацца. І пэўны аптымізм для гэтага ёсць. Калі ў красавіку назіраўся асаблівы спад у гэтай справе, дык май прынёс пэўныя зрухі ў лепшы бок. Але...

Аднак, калі знаёміцца з кнігамі, выстаўленымі на стале, трывожны непакой не пакідае. Найперш у дачыненні да вядучых дзяржаўных выдавецтваў "Мастацкая літаратура" і "Юнацтва". Канечне, іх кіраўніцтва прыкладае ўсе намаганні, каб парадаваць чытача цікавымі кнігамі. Для прыкладу, у "Мастацкай літаратуры" выйшаў раман у вершак Н. Глевіча

Броўкі. Пра яго і ўвогуле пра справы нацыянальных энцыклапедыстаў, які ўвогуле пра падобную літаратуру, улічваючы сусветны вопыт, расказаў намеснік галоўнага рэдактара выдавецтва І. Хаўратовіч. Ён вобразна параўнаў энцыклапедыю з паплаўком, ухапіўшыся за які, можна паспяхова ўтрымацца ў акіяне ведаў.

Перадчытнікі выступілі таксама загадчык рэдакцыі гуманітарных навук "БелЭН" В. Кісель, старшы навуковы супрацоўнік Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа Акадэміі навук Беларусі М. Крыўко, доктар мастацтвазнаўства, галоўны рэдактар часопіса "Тэатральная творчасць" А. Сабалеўскі.

Фота В. ТАЛОЧКІ, БЕЛТА

УПЕРШЫНЮ

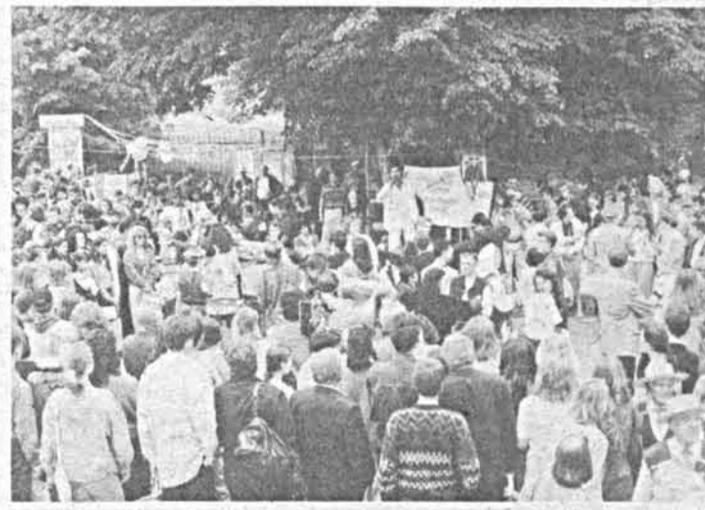
"Нацыянальныя меншасці" — паняцце адносна новае. Тэарэтычна яно, праўда, існавала, але сацыялістычная практыка вяла да зліцця і будучага знікнення як меншасцей так і большасцей. І вось пры ўсіх нашых эканамічных цяжкасцях і ідэйных рознагалоссях у нечую светлую галаву прыйшла думка наладзіць фестываль нацыянальных культур.

Месцам яго правядзення стала Гародня, дзе ў раёне старажытнага замка і распачалася святочная

падзея. Адно строі нацыянальныя паглядзець — і ўжо хапіла б. А яшчэ ж спевы, танцы, музычныя інструменты, прысмакі — усё, што выяўляе нацыянальную адметнасць і народную душу.

Удзельнікі фестывалю яшчэ раскажуць пра свае ўражанні, а пакуль прадстаўляем здымкі. На іх — прадстаўнікі татарскага аб'яднання "Аль-Кітаб" і азербайджанскага "Габустан".

Фота Віктара ТАЛОЧКІ, БЕЛТА

ЯШЧЭ РАЗ
ПРА КРЫЖ
ЕФРАСІННІ

5 чэрвеня — дзень памяці святой Ефрасіні Полацкай, патронкі нашай Беларусі. Многія з нас часта звярталіся і будуць звяртацца да яе духоўнага подзвігу, пранікацца яго сутнасцю, каб і самому стаць трошкі лепшым, хаця б на кароткі час узвысіцца над паўсядзённым.

Адной з самых грунтоўных крыніц аб жыцці беларускай святой з'яўляецца кніжка пісьменніка У. Арлова "Ефрасінія Полацкая", напісаная з пашанаю і любоўю да духоўнай спадчыны вялікай асветніцы.

Многіх з жыхароў Беларусі і нашых сучаснікаў за яе межамі хвалюе праблема, звязаная з крыжам святой Ефрасіні, сляды якога згубіліся ў гады вайны. Нагадаем некалькі радкоў з апавесці У. Арлова: "З канца дваццатых гадоў не забеспечаная дэмакратызаванай грамадства палітыка адраджэння нацыянальнай культуры, вядомая пад назваю "беларусізацыя", пачала па камандзе з Масквы хутка згортацца. Пасля публікацыі ў 1928 г. пагломнага артыкула сакратара ЦК КП(б) Беларусі Вільгельма Кнорына "Аб рашаючых "дробязях" у вялікім пытанні" распачынаецца падрыхтоўка да расправы з нацыянальнай інтэлігенцыяй... У той трывожны час былі прэм'ер БНР, дырэктар Беларускага дзяржаўнага музея Вацлаў Ластоўскі выязджае з адмысловаю экспедыцыяй у Полацк. Мэта — пошукі неацэннага твора Лазара Богшы. Крыж Ефрасіні знайшоўся ў мясцовым фінадзеле і быў перавезены ў Мінск".

Аднак, здаецца, паявілася мажлівасць трошкі дапоўніць гэтыя звесткі. Як часцей за ўсё бывае, выпадкова, у пратаколе пасяджэння калегіі Народнага камісарыята асветы ад 17 студзеня 1927 г. чытаем абвестку дня і бачым, што абмяркоўвалася пытанне "Аб перадачы Беларускаму дзяржаўнаму музею з Аршанскага музея былога Куцеінскага кляштара, з Полацкага Сафійскага Собора карціны "Забойства Сцяпана" і з Полацкага акрыванкама — крыжа Ефрасіні Полацкай". Пытанне пастаўлена трошкі забытана, але, мабыць, гэта віна хутэй за ўсё сакратара. Тым не менш, сэнс зразумелы.

На пасяджэнні прысутнічалі нарком асветы Балацікі, старшыня Галоўпалітасветы Шамардзіна, Валасевіч, Абрамчук, Гільдбрайт, Мельнік, Мазур, Папова, Мац, Аболіна, Ведрынайціс, Рымес, Башкевіч, Таўбэ, Галкін. Відавочна, што Вацлава Ластоўскага на пасяджэнне не запрасілі.

Звестак аб абмеркаванні пытання ў пратаколе няма, а, можа, яно і не абмяркоўвалася, а адразу прынялі пастанову: "Калегія НКА лічыць неабходным узняць пытанне перадачы СНК Беларусі аб перадачы памятных рэчаў Беларускаму дзяржаўнаму музею".

Такім чынам, трэба прызнаць, што месца знаходжання крыжа святой Ефрасіні было вядома, што праблема перадачы яго абмяркоўвалася на самым высокім узроўні і, мабыць, В. Ластоўскі перавёз крыж у Мінск у 1927 г., а не пазней.

Вось такое маленькае дапаўненне да фактаў, якія ўжо сталі хрэстаматычнымі. Безумоўна, было б лепш, каб знайшліся архіўныя звесткі аб сённяшнім месцазнаходжанні крыжа, але будзем спадзявацца, што камусьці пашанцуе і наша святыня вернецца на Радзіму.

Марыя БЯСПАЛАЯ, дацэнт Беларускага ўніверсітэта культуры, сябра Усебеларускага жаночага фонду святой Ефрасіні Полацкай

ФОТАЗДЫМКИ,
ЯКІМ ВЕРЫШ

У Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі экспануецца выстава твораў фотакарэспандэнтаў "Газеты Выборчай". Газета паўстала ў 1989 годзе на хвалі сацыяльнага выбуху. Сёння гэта адно з самых уплывовых у Польшчы выданняў. "Газета Выборча" выходзіць штодня, акрамя таго, выдаецца шэраг спецыялізаваных дадаткаў па розных галінах дзейнасці — культура, бізнес і гэтак далей. Раз у тыдзень выходзіць часопіс "Газеты Выборчай" памерам прыблізна з маскоўскі "Огонек". Толькі варшаўскае бюро газеты налічвае сто трыццаць супрацоўнікаў (гэта без персаналу друкарні). Тэхнічны арсенал рэдакцыі выклікаў бы заздрыць у беларускіх журналістаў і выдаўцоў...

"Газета Выборча" — гэта польскі погляд на падзеі ў свеце. Таму карэспандэнты газеты працуюць практычна ва ўсіх "гарачых кропках" планеты, у тым ліку і на тэрыторыі краін СНД. Здымкі, прадстаўленыя на выставе, не патрабуюць каментару. Ім немагчыма не паверыць. Гэта вышэйшы клас фотажурналістыкі.

Выстава арганізавана Польскім інстытутам у Мінску.
НАШ КАР.

ПРЫНЯТЫ Ў САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ

АЛЬФЯРОВІЧ Аляксандр Баніфацавіч. Паэт. Нарадзіўся ў 1919 годзе ў Слуцку. Скончыў Мінскі дзяржаўны педагогічны інстытут (1948).

Літаратурную працу пачаў у 1939 годзе. Аўтар кнігі "На краю тишины" (1922), "Поминальные свечи" (1994), друкаваўся ў калектывных зборніках "Годы как реки", "Надежда", "Дзень паззіі 1987", "Дзень паззіі 1993", у перыядычным друку. Выступае таксама з рэцэнзіямі.

ЛАШУТКА Іван Іосіфавіч. Паэт. Нарадзіўся ў 1933 годзе ў вёсцы Бяры Вілейскага раёна. Скончыў Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт (1958). Намеснік дырэктара па навучна-выхаваўчай рабоце СШ N 3 г. Вілейкі.

Літаратурную працу пачаў у 1972 годзе. Аўтар кнігі паззіі "Свята на дваіх" (1992), публікацый у часопісах "Польмя", "Малодосць", штогодніку "Літаратура і мастацтва", іншых выданнях.

МАЙСЭЕЎ Анатоль Фёдаравіч. Празаік, дзіцячы пісьменнік. Нарадзіўся ў 1942 годзе ў Мінску. Скончыў сярэдняю школу рабочай моладзі.

Аўтар апавесцяў "Здравствуй, мама!" (1988), "Приключения Васи Неумойкина в стране Чуланин" (1991), "Семь дней в преисподней" (1992), публікацый у часопісах "Молодая гвардия" (Москва), "Польмя", калектывных зборніках.

МІХНО Уладзімір Фёдаравіч. Празаік. Нарадзіўся ў 1964 годзе ў вёсцы Чэрцы Лепельскага

раёна. Скончыў Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт (1986). Уласны карэспандэнт рэдакцыі газеты "Чырвоная змена".

Літаратурную працу пачаў у 1986 годзе. Аўтар кнігі апавяданняў "Горкі зефір" (1993), апавесці "Азартныя гульні" (1991). Апавяданні змяшчаліся ў калектывным зборніку "Карані" (1994), часопісах "Малодосць", "Дніпро" (Кіеў), іншых перыядычных выданнях.

ПЕЦЮКЕВІЧ Уладзімір Генрыхавіч. Паэт. Нарадзіўся ў 1943 годзе ў вёсцы Цяцёркі Браслаўскага раёна. Скончыў Беларускае інстытут механізацыі сельскай гаспадаркі (1969). Загадчык аддзела музея народнай архітэктуры і побыту.

Літаратурную працу пачаў у 1975 годзе. Вершы друкаваліся ў калектывным зборніку "Лагодны промень раницы" (1988), часопісах "Польмя", "Малодосць", "Крыніца", штогодніку "Літаратура і мастацтва", іншых перыядычных выданнях.

ПРАЎДЗІН Віктар Аляксандравіч. Празаік. Нарадзіўся ў 1955 годзе ў горадзе Ліда Гродзенскага вобласці. Скончыў Мінскую вышэйшую школу мільці Міністэрства ўнутраных спраў ССРС (1981). Загадчык аддзела тэхнічнага забеспячэння рэдакцыі, часопіса "Неман".

Літаратурную працу пачаў у 1987 годзе. Аўтар кнігі "Візітёр з Поўначы" (1992). Апавяданні друкаваліся ў калектывным зборніку "Пад знакам Стральца", часопісах "Малодосць", "Беларусь", "Бярозка", штогодніку "Літаратура і мастацтва", іншых перыядычных выданнях.

ЯВАР Святлана (Сачанка Святлана Барысаўна). Паэтка. Нарадзілася ў 1968 годзе ў Мінску. Скончыла Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт (1990), аспірантуру пры Інстытуце мовазнаўства імя Я. Коласа Акадэміі навук Беларусі (1993). Навуковы супрацоўнік Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтра імя Ф. Скарыны.

Літаратурную працу пачала ў 1990 годзе. Аўтар кнігі паззіі "Белы месяц" і "Раніца ў туманах" (абедзве 1994). Вершы друкаваліся ў часопісах "Польмя", "Малодосць", "Беларусь", "Першацвет", "Бярозка", "Полацк" (Кліўленд, ЗША), штогодніку "Літаратура і мастацтва", іншых выданнях.

СОДАЛЬ Уладзімір Ільіч (Мормальскі Уладзімір). Публіцыст, крытык, літаратуразнаўца. Нарадзіўся ў 1937 годзе ў вёсцы Мормаль Жлобінскага раёна. Скончыў Мінскі педагогічны інстытут (1963). Загадчык аддзела творчага аб'яднання навукова-навукальных праграм Беларускага тэлебачання.

Літаратурную працу пачаў у 1955 годзе. Аўтар кнігі "Людзьмі звацца" (1977), "Пучынінамі сейбіта" (1982), "Кушыянскі кут" (1990), "Сцежкамі Мацея Бурачка" (1990), "Жупранская старонка" (1991), "Тут бачу свой край" (1994), "Свіранскія крэскі" (1995), кнігі-альбома "Францішак Бенядыкт Багушэвіч" (1986). Укладальнік кнігі Ф. Багушэвіча "Мая дудка" (1987), "Каму дудка паслушна..." (1990), "Творы" (1991). Рэгулярна выступае ў перыядыцы з крэзнаўчымі нарысамі і літаратурна-даследчыцкімі артыкуламі.

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Паводле Эрнеста Хемінгуэя. З парадаў пачаткоўцам. 1. Пачувайце сябе ўлюбёнымі. 2. Працуйце як шалёныя. 3. Не слухайце музыку, углядайцеся ў твары. 4. Вывучайце жыццё не па мемуарах. 5. Страчайцеся з аднадумцамі. 6. Добразычліва слухайце напавуха. 7. Не марнуйце час, рабіце ўсё, нібы ў апошні раз. 8. Суадносьце прачытанае з перажытым. 9. Не спрабуйце зразумець, з чаго вы злітыя. 10. Не таўчыце слова ў ступе, гаварыце скупа.

Кафэ "У Янкі" ля музея Купалы. Як гэта вам, спадары, у галаву запала? А лічыце, не фамільярна, а лічыце, не дзіка, калі з'явілася б кавярня "У Івана Дамінікавіча"? Так, гэта бессаромна, так, гэта не высока, гаварыць "ты" святому, ляпаць па плячы пракара.

Так, мы родам з дзяцінства. Але і са старасці чалавечай, які ў нас год — мышыны, які ў нас шлях — Млечны. Чаго б гэта нас,

асталопаў, пацягнула на гараскопы? Мабыць, па гэтай лініі мы ўжо здзяцінелі.

Тыдзень ідзе снег, як улічыць шкоду? Як і ўсё, што спісваецца на прыроду, па формуле "альфа — амега": колькасць вывезенага снегу не павінна перавышаць колькасць зрасходаванага паліва, снег ідзе з неба, а паліва з неба — ні каліва.

Калі ад нечых прамоў не стрываць, дык слухай напавуха ці навучыся пляваць. Улічы вопыт мінулага, чалавецтва не захлынулася, бо налаўчылася пляваць.

Не такія ўжо мы прасцякі, Маўродзі ў нас праходзіў. Дык не, заявіўся ў мястэчку мужык, даў аб'яву па радыё, выступіў у "раёнцы", усё як належыць быць, па завядзёнцы, абяцаў на

кожную тысячу выйгрыш у паўтары — і расчыніў скарбонкі. А сам на сваім "Воўксвагене" знік невядома ў якой старонцы. Былі і раней прэцэдэнты, манілі на выбарах, рэфэрэндуме, але каб так, праз пятак, такі нацягнулі каўпак! Дык мо даўмеёмся самі і нарэшце нешта сцямім?

Нарадзіўся — памер... Працяжнік міждзвюх падзей — і не сказаць карацей. А жыццё гэтага віруса вартае было папіруса!

Можа, мы Богам праклятыя, бо шукаем паўсюль вінаватых. Тады ўжо за тых, за распятых, ніхто не вінаваты, няма ні ахвяр, ні катаў. А можа, і мы не вінаватыя, бо Богам праклятыя?

Гасцявала ўнучка ў Германіі, і цяпер змажы саўладай: па-нямецку крычыць "найн!", а па-беларуску "дай!".

Пра аўтара іншага слоўца не скажаш іначай, як "творца". Затое ў песні без зместу адно толькі. "аўтар тэксту". Дык каб шчэ ў новай песні, а то і ў новай п'есы.

3. МОЎНЫ АСПЕКТ
КУЛЬТУРЫ

З мэтай хутчэйшага дасягнення адчувальнага поспеху трэба брацца не за дробныя, лабочныя часткі культуры, а за самыя важныя і прэстыжныя асяродкі, якія толькі і могуць узняць аўтарытэт беларускай нацыянальнай прафесійнай культуры. Такімі асяродкамі ў першую чаргу з'яўляюцца сталічныя оперны і тэатр музычнай камедыі, філармонія, а таксама філармонія абласных гарадоў. Набыццё такімі ўстановамі культуры беларускага нацыянальнага аблічча павінна разглядацца першачарговай задачай не толькі іх непасрэдных кіраўнікоў, але і тых, хто займае самыя высокія пасады ў гэтай галіне. Упэўнены ў рэальную магчымасць стварэння беларускай нацыянальнай оперы, аперэты, эстрады, бо ўмовы для гэтага ёсць. І нашым таленавітым паэтам

кампазітараў на беларускую мову, як гэта ўжо было зроблена ў 1952 годзе з операй польскага кампазітара Станіслава Манюшкі "Страшны двор". А як дастасоўваюцца да нашых дзён тады ж сказаныя словы паэтам Петрусём Броўкам: "Не звяртаюць увагі на вымаўленне нават старэйшыя артысты такога вядомага тэатра беларускага, як Янкі Купалы".

І ўжо зусім недаравальна ў наш цяжкі час нацыянальна-культурнага Адраджэння працягваць па-ранейшаму ствараць на Беларусі рускамоўныя оперы і аперэты, песні і г. д., хаця, вядома, аўтару не загадаеш не рабіць такога. Пры наяўнасці на гэта даных ён мае права ў аснову сваёй музыкі пакласці твор на любой мове. Нам жа, як павятра, патрэбныя беларускамоўныя музычныя творы, пачынаючы ад песні і канцаючы операй. Не ведаю, як хто, а я калі слухаю оперу беларускага кампазітара Сяргея Картэса "Джардана Бруна" ў рускамоўным выкананні (а ў дана бярэ толькі такі варыянт), дык зусім не ўспрымаю

ісаванне. Такого страшэннага заняпаду беларускай прафесійнай культуры ў яе вербальным выражэнні мы яшчэ не перажывалі за ўвесь перыяд пасля кастрычніка 1917 г. І калі пакінуць усё так, як ёсць сёння, мы можам ужо ў першыя дзесяцігоддзі трыццага тысячагоддзя застацца без нацыянальнай культуры, знікнуць з твару зямлі як самабытны этнас. Выратаваць нас можа толькі прасякнутая клопатамі беларускага народа сур'ёзная дзяржаўная палітыка ў галіне нацыянальнай культуры. На адным энтузіязме, сіламі творчых саюзаў яе не выведзеш з нечуванай да гэтага асіміляцыі. У мяне раней былі вельмі вялікія спадзяванні на створаную ў 1992 г. Беларускую канфедэрацыю творчых саюзаў і культурных фондаў, прэзідэнтам якой з'яўляецца лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі Мікалай Яромка, але за гэты час яна нічога такога адмысловага не зрабіла для ўяўляемых нацыянальнай культуры. Як і ў папярэдніх аб'яўленых падобнага тыпу, у Канфедэрацыі на першым

Леанід ЛЫЧ

УРАБЛЯЦЬ
СВАЮ НІВУ!

ЯШЧЭ РАЗ ПРА ДЭНАЦЫЯНАЛІЗАЦЫЮ НАШАЙ КУЛЬТУРЫ

трэба як мага хутчэй заняцца перакладам з арыгіналаў найбольш папулярных класічных твораў опернага і аперэтаннага мастацтва і мо на пзўны час адмовіцца ад апісання прыгажорнага роднага кута, радасцяў першага каханя...

Згадзіцеся, зараз у нас ёсць куды больш адказныя справы для вялікіх майстроў пазычнага слова.

Калі ў оперным і тэатры музычнай камедыі, філармоніях загучыць на беларускай мове, прычым у высокамайстэрскай выкананні, заходнееўрапейскага класіста, гэта будзе вельмі важны крок на карысць беларускай ва ўсіх астатніх жанрах культуры, і яна выйдзе далёка за межы нашай краіны. Дзеля беларускай ёсць сэнс на нашай мове ставіць і значную частку твораў рускіх кампазітараў. Ад такой практыкі паказу іх твораў адмовімся тады, калі адчуем усю моц нацыянальных асноў у класічнай музычнай культуры. Цяпер жа дзеля іх закладкі трэба смела ісці на любое парушэнне ўсталяваных з пасляваенны перыяд шкодных традыцый і ў гэтай сферы духоўнага жыцця, якія зрабілі яго — і прычым грунтоўна — безнацыянальным. Да гэтага многія ў нас, у т. л. і прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі, як след прызвычаліся і зусім не шукаюць аніякага выйсця, хаця ў параўнальна недалёкім мінулым пзўныя крокі ў гэтым напрамку рабіліся. Шмат прыкладаў не назаву, а вось факт перакладу Міхасём Калачынскім і Кастусём Пуроўскім оперы Д. Пучыні "Чыо-Чыо сан" на беларускую мову мне добра знаёмы. Ведаю і стаўленне да гэтай праблемы нашага вялікага пэснiera і патрыёта Якуба Коласа. Вось якая належыць яму слушная думка: "Опернаму тэатру даўно трэба перакласці не толькі афішы, але і не зразумець. Няхай толькі спяваюць добра. Тое ж самае трэба сказаць і аб радзье. Песні, романсы, увесь спеўны матэрыял трэба выконваць па-беларуску, зрабіўшы выключэнне для песень народных..."

Калі мы сустракаемся з дрэннай мовай і яшчэ горшым вымаўленнем у артыстаў, а таксама ў дыктараў радзье і кіно, дык гэта ў першую чаргу таму, што карыстаюцца яны беларускай мовай толькі на рэпетыцыях і на спектаклях, а творчы працэс ператвараецца ў лубковы, нібы прымысы. Каб слова загучэла ўсімі сваімі адценнямі ў вуснах актора ці дыктара, трэба любіць гэтае слова, не расставіцца з ім, глыбока ўваходзіць у яго сутнасць".

Гаварыў жа гэтую святую праўду Якуб Колас на чэрвеньскім (1953) пленуме ЦК КПБ, на якім хацелі на ўсе 180° павярнуць (на вялікі жаль, не ўдалося!) наша нацыянальна-духоўнае жыццё, каб выратаваць беларускі народ ад рускай культурна-моўнай асіміляцыі, што ўжо паспела набраць доволі пагражальны характар. На гэтым жа пленуме і народная артыстка СССР Ларыса Александровская, якую прырода не абдзяліла належнай нацыянальнай самасвядомасцю, выказала незадаволенасць, што з 42 спектакляў толькі 3-4 назвы з беларускага рэпертуару і ўнесла прапанову перакладаць оперы заходнееўрапейскіх

гэты твор як штосьці нашае, нацыянальнае. Яе я адношу да духоўных здабыткаў таго народа, на мове якой яна пастаўлена, г. зн. да рускага, хоць сюжэт у ёй італьянскі. Калі кампазітар жыве, апантаны нацыянальнай ідэяй, ён любоўю сваю оперу незалежна ад яе сюжэта — рускага, італьянскага, французскага, нямецкага...будзе імкнецца паставіць перш за ўсё на роднай мове таго народа, да якога належыць. На вялікую бяду, многія нашыя кампазітары і раней і цяпер, аплата працы якіх і сцэнічнае ўвасабленне твора францаваліся з італьянскага дзяржаўнага бюджэту, ставілі свае оперы, аперэты на рускай мове, чым узбагачалі не беларускую, а рускую культуру. Словам, для развіцця апошняй нашай дзяржаве давалі ўбухаць столькі матэрыяльных і фінансавых сродкаў, што каб кампенсавач іх, Расіі патрэбна было б мо цэлых дзесяць гадоў пастаўляць Беларусі бясплатна гэтак неабходныя ёй нафту, каменны вугаль, металы і г. д. Гэта проста велізарны парадокс для народа: мець культуру з такімі дэбалансаванымі нацыянальнымі асновамі і адначасова выступаць у сябе дома ў ролі донара рускай культуры. Калі не спыніцца гэты працэс, чаго добрага, наша таленавітая творчая моладзь дзеля набываць сабе больш шырокай вядомасці пачне яшчэ працаваць на польскую, украінскую, нямецкую, англа-амерыканскую і іншыя больш распаўсюджаныя ў свеце, чым беларуская, культуры. Вось да якіх сумных вынікаў прыходзіць народ з хворай нацыянальнай самасвядомасцю і асабліва ў нашай, калі такая не мяч перакінулася на мастацкую інтэлігенцыю.

Гатовы спрачацца з кожным, што з усіх катэгорый мастацкай інтэлігенцыі за кошт бюджэтных сродкаў рэспублікі "найбольш уклад" у сфармацыю нацыянальных асноў духоўнага жыцця беларусаў, развіццё на іх зямлі рускай культуры ўнеслі работнікі беларускага кінематографа, у якім яму вельмі дапамаглі і дапамагаюць сёння артысты Расійскай Федэрацыі. Каб хоць трохі згладзіць сваю віну перад беларускай нацыянальнай культурай, нашай кінастудыі не хапіла б выпуску і сотні высокамастацкіх беларускамоўных фільмаў, да чаго яна, дарэчы, анік не імкнецца. Тут нам варта было б трохі павучыцца ў суседзях-украінцаў, хаця і ў іх не ўсё ў парадку ў гэтай нерадавой справе. Але яны, у адрозненне ад нас, сёе-тое робяць, да прыкладу, арганізавалі дэманстрацыю аднаго з самых папулярных у свеце тэлесерыялаў "Санта-Барбара" на ўкраінскай мове. Няцяжка зразумець, колькі дзякуючы гэтаму ўдалося дадаткова далучыць да яе людзей.

Мова была і ёсць стрыжань культуры любой нацыі, і чым ён больш здаровы, тым больш развітой з'яўляецца яе культура. Мы ж, беларусы, раней былі вымушаныя, а цяпер па злой інерцыі імкнёмся развіваць культуру на рускай моўнай аснове, г. зн. ствараем сваю культуру без нацыянальнага асяродку, пакідаючы адмыслова беларускаму толькі знешнюю абалонку. Таму нічога дзіўнага, што калі суседнія нам краіны маюць выдатную самабытную культуру, прафесійную нацыянальную культуру Беларусі з яе чужым асяродкам ледзь-ледзь забяспечвае сваё жабрацкае

месцы інтэрнацыянальны зрээ у культуры Беларусі, што ў яе ўмовах раўназначна рускай культуры.

На сучасным этапе нацыянальна-культурнага Адраджэння свядомае невыкарыстанне (апошнім часам яно ўсё часцей і часцей назіраецца) ці няведанне прадстаўніком культуры дзяржаўнага сектара беларускай мовы належыць разглядаць як парадокс, як недапушчальную з'яву. А яна, як на ліха, пашыраецца. Даводзілася не раз чуць, як хтосьці з перадавых палітыкаў ці дзеячаў культуры не радавы быццам бы і з поўнай сур'ёзнасцю, заклапочанасцю публічна разважае аб сучасным стане яе духоўнага развіцця і перспектывах далейшага развіцця. Але што дзіўнага: ён жа пра гэтую святую для беларусаў справу гаворыць па-руску? Толькі заняцце гэтым "абаронцам" беларускай культуры высокага месца ў нашым грамадстве не дазваляе запярэчыць яму народнай прымаўкай: "Злазь, чалавеча, з даху і не псуў гонту". Бо і сапраўды, як жа можна павучаць іншых валаважць беларускую культуру, калі сам не валадаеш беларускай мовай. Адрозна ж узнікае пытанне, што мо гэтая асоба зусім не прызнае мову за асяродак нацыянальнай культуры і гатовая развіваць яе на любой мове.

Лічу мэтазгодным у самы кароткі тэрмін правесці атэстацыю найперш заслужаных і народных артыстаў Беларусі, заслужаных дзеячаў культуры Беларусі на веданне беларускай мовы, і таму, хто не валодае ці не жадае вывучыць, такія ганаровыя званні прывесці ў адпаведнасць з яго ўкладам у тую ці іншую культуру. Чаму, скажам, не мець у нас такіх ганаровых званняў: "Народны (заслужаны) артыст рускай культуры Беларусі", "Заслужаны дзеяч рускай культуры Беларусі"? Гэта ж вельмі адпавядала б характару творчай дзейнасці асобы — і што не менш важна — магчыма, яе асабістаму жаданню і настрою. А то нека нелагічна атрымліваецца, аб'яўляюць па радзье і тэлебачанні, што зараз перад вамі выступіць выдатны дзеяч беларускай культуры, які ўсё дарэшт жыццё аддаў яе росквіту, і раптам з рэспрадуктара ці экранна тэлевізара... палілася небеларуская гаворка. І тут зусім заканамерна пытанне: якой жа культуры служыў гэты дзеяч? Рэчы прынята называць сваімі імёнамі. Калі творчая асоба ўсё ці большасць гадоў свайго жыцця аддала ў нас развіццю рускай, польскай, яўрэйскай... культуры, дык і назавіце яе "Заслужаным дзеячам рускай, польскай, яўрэйскай... культуры Беларусі". Адама ж Міцкевіча ці Станіслава Манюшку мы не называем беларускімі пісьменнікамі і кампазітарам, бо першы і другі працаваў у польскай культурна-моўнай традыцыі. Гэтыя дзеячы дарагія нам тым, што яны сваім высокім майстэрствам у галіне польскай культуры служылі праслаўленню нашага краю, вельмі прыхільна ставіліся да духоўных каштоўнасцей яго караніага насельніцтва і, не выключана, што пры іншых абставінах і яны працавалі б на нацыянальнай культурнай аснове апошняга.

Трэба сказаць, што ў нас раней было і сёння ёсць нямала вельмі вядомых і

аўтарытэтных у тым ці іншым відзе мастацтва людзей, якія і самі не лічаць, што яны працуюць на карысць беларускай нацыянальнай культуры, нясуць адказнасць за яе незайздросны стан ці павінны ратаваць апошняю ад асіміляцыі. Яны жывуць і думаюць больш пра лёс рускай, чым беларускай культуры, хаця для развіцця першай на нашай зямлі створаны і існуюць куды лепшыя ўмовы, чым для другой. Што значыць руская культура для такога пласта творчай інтэлігенцыі Беларусі, вынікае з артыкула мастака ССССР і за яе межамі народнага мастацтва ССССР, правадзейнага члена Акадэміі мастацтваў ССССР Міхаіла Савіцкага "Культура — это вера, знание и творчество" ("Полиасиянский собеседник", 1990. N 8). (Здавалася б, калі аўтар нарадзіўся на беларускай зямлі і амаль усе гады пражыў тут, калі на ёй жа выдаецца ўпамнуты часопіс, у названым артыкуле гаворка павінна была б вярнуцца пра нашу нацыянальную культуру. Не, не яе лёс хваляваў аўтара і рэдакцыю часопіса. Іх турбуе выключна толькі стан рускай культуры, у якой і так шмат талентна і асабых вядомых дзейчых Рашіі, багатая спецыяльная перыёдыка, а не які там небудзь рэгіянальны палітычны часопіс. Прывяду на мове арыгінала колькі выказванняў М. Савіцкага аб лёсе рускай культуры, каб чытач пераканаўся, што і ў самую трывожную для нас часіну ёсць людзі, які па абавязку сваёй прафесійнай дзейнасці павінны былі б дбаць пра нашы духоўныя асновы, а яны, наадварот, адыходзяць ад іх у зусім іншы бок: "...сегодня всякое слово о русской культуре, всякое слово о судьбе России... есть не столько слово надежды, сколько слово боли, скорби и сострадания. Ни одна культура в мире, ни один народ в будущем своем развитии не обещали так много — и нигде более надежды эти не были так безжалостно, бездарно, беспощадно растоптаны и обесцелены. Размах разрушения беспримерен — весь мир осветился бы этим адским пламенем, соберись воедино все те пожары, в которых горела наша культура (г. зн. руская. — Л. Л.)... Порагнания, распятия, прошедшая через крестные муки, русская культура жива... Кризис нашей культуры (г. зн. рускай. — Л. Л.) не миновал..."

Нравственная традиция — характернейшая черта русского народа, его главная сила... Как получилось, что целые поколения оказались выбитыми из того нравственного поиска, сбитыми з того пути, оторванными от тех поисков, которые и составляли духовную жизнь нашего народа (г. зн. рускага. — Л. Л.)..."

Не адважыўся — і, відаць, меў на гэта рацыю — дырэктар нашага тэатра оперы і балета, кампазітар Сяргей Картэс у інтэрв'ю для газеты "Звязда" (27 студзеня 1996 г.) заявіў, што ён працуе на беларускую нацыянальную культуру. Прывяду найбольш характэрнае для маіх разважанняў аб культуры месца з гэтага інтэрв'ю: "Так, я лічу, што вельмі шчаслівы чалавек. Я лічу сабе вельмі багатым, таму што ў мяне дзве культуры: я ўмясціў і лацінаамерыканскую і еўрапейскую, славянскую культуру". Вось так, мець за плячымі дзесяткі гадоў творчага жыцця на Беларусі і прызнацца, што працуеш не на яе нацыянальную, а на нейкую зусім неакарэсленую "еўрапейскую, славянскую культуру"? Не думаю, што так мог бы заявіць які-небудзь некарэслены дзеяч культуры Францыі, Нямецкай, Італіі... пражыўшы там гэтулькі гадоў і да таго ж не будучы абдзелены іх урадамі прэстыжнай пасады.

Невядома, па якіх прычынах — ці з-за вялікага жадання праславіцца ў свеце, ці з-за неразумнення свайго месца ў нацыянальна-культурным жыцці беларускага народа, нізкага ўзроўню нацыянальнай самасвядомасці пазтаў і кампазітараў — у нас цяпер куды больш з'яўляецца новых эстрадных рускамоўных, чым беларускамоўных песень. Рознага роду песенныя конкурсы, хіт-парады, фестывалі, што апошнім часам праводзяцца на Беларусі, больш служаць прапагандзе здабыткаў рускай, чым беларускай нацыянальнай эстрады. А пры іншых жа падыходах на такіх форумах маглі б прыязджаць да нас з беларускімі песнямі артысты не толькі з краін СНД, але Еўропы, Азіі і іншых кантынентаў. Забуксаваў, страціў сваю былую ролю беларускамоўны рок. Тут ужо нашы выканаўцы падаліся да англамоўнай песеннай спадчыны, што дае нуль выйгрышу беларускай нацыянальнай культуры.

Цяжка сёння зразумець пазіцыю беларускага радзье і тэлебачання. У іх перадачах мэтанакіравана аддаецца такая перавага рускай эстраднай песні над беларускай, што міжволі думаецца: кіраўнікоў гэтых відаў сродкаў масавай інфармацыі значна больш цікавіць палітыка, чым культура. Раней нека было ўсё больш уважаным, а цяпер, відаць, каб толькі падтрымаць у беларускую настальгію па ССССР, адбіць усялякае імкненне да самабытнага нацыянальна-культурнага жыцця, ім даюць столькі савецкага і рускага з класікі, эстрады, народнага меласу, што нібыта нічога іншага і не створана ў свеце, не кажучы ўжо пра беларускае.

(Заканчэнне будзе)

ЗАПОМНІМ ІМЯ: МІКОЛА ГВАЗДОЎ

Той, хто чытаў раман Масея Сяднёва "Раман Корзюк", бадай, памятае, што сярод персанажаў яго ёсць і Мікола Гваздоў. Аднак не ўсе ведаюць, што ён выведзены пад сваім сапраўдным прозвішчам. М. Гваздоў — беларускі паэт, які поруч з іншымі творцамі стаў ахвярай сталінізму. Нарадзіўся ён 1 чэрвеня 1916 года ў старажытным Полацку. У 1933 годзе стаў студэнтам Мінскага вышэйшага педагагічнага інстытута, вучыўся на літаратурным факультэце. Праз два гады перавёўся на завочнае аддзяленне, стаў працаваць выкладчыкам рускай мовы і літаратуры ў горадзе Чэрыкаве. Пасля з-за праследванняў пераехаў у Мсціслаў, Мінск, дзе 13 сакавіка 1936 года і быў арыштаваны. Прысудзілі да пяці гадоў канцлагераў і ў 1937 годзе выслалі ў напрамку Варкуты. Далейшы лёс М. Гваздова невядомы, ёсць меркаванне, што ў лагеры ён і загінуў.

Пісаць М. Гваздоў пачаў у 1929 годзе. На яго вялікі ўплыў аказала паэзія С. Ясеніна, А. Блока, У. Маякоўскага, творчасцю якіх захапляўся. Як устанавіла Л. Савік, упершыню М. Гваздоў выступіў у друку ў 1932 годзе, калі ў газеце "Віцебскі рабочы" быў апублікаваны яго верш "Рабочы-прыжыўнік". А ў хуткім часе творы маладога паэта з'явіліся на старонках газет "ЛіМ", "Звязда", часопіса "Работніца і калгасніца Беларусі".

У час арышту ў М. Гваздова забралі і рукопісы яго неапублікаваных твораў, якія, хутчэй за ўсё, зніклі бясплодна. Таму так мала і вядома пра гэтага цікавага паэта.

МАГЧЫМА, З ЦЯГАМ ЧАСУ...

выставачны цэнтр наогул асталеюцца ў... Дудутках. Не чулі пра такую назву? Дудуткі — гэта музейна-вытворчы комплекс фірмы "Поліфакт", якую ўзначальвае пісьменнік Я. Будзінас. У Пухавіцкім раёне ён прымае дзейныя захады не толькі па наладжванні сельскагаспадарчай вытворчасці, а і па зберажэнні нацыянальнай спадчыны. Прынамсі, аднаўляецца старажытны парк, які некалі належаў славутому на Беларусі роду Ельскіх. І, канечне ж, любая музейная справа не можа абысціся без выстаў. Цяпер у "Дудутках" працуе фотавыстаўка. У нечым і незвычайная, паколькі аўтарам работ, прадстаўленых на ёй, з'яўляецца часова павераны ў справах Рэспублікі Польшчы на Беларусі Марэк Зюлькоўскі. А здымкі зроблены ім у час паездкі па нашай краіне. Пільнае вока спадара Зюлькоўскага заўважыла, а фотааб'екты занатаваў архітэктурныя помнікі, маляўнічыя пейзажы. Не абдызены ўвагай і чарнобыльскія праблемы, паколькі і там давялося пабываць М. Зюлькоўскаму.

ВЯДОМЫ І НЕВЯДОМЫ... ІЗРАІЛЬ

А пазнаёміцца з гэтай краінай можна, завітаўшы ў Нацыянальную бібліятэку Беларусі. У рамках Дзён культуры Ізраіля ў гэтым буйнейшым кнігасховішчы Рэспублікі Беларусь адкрылася выстаўка кніг, што расказваюць пра народ, які мае надзіва багатую гісторыю, пра яго традыцыі і культуру. У экспазіцыі значнае месца займаюць і выданні па мастацтве. У тым ліку і такія, што знаёмяць з унікальнымі помнікамі Іерусаліма. А яшчэ гэтая выстаўка стала і штуршком да папаўнення фондаў колішняй "ленінкі". Думаецца, многія беларускія чытачы з цікавасцю будуць знаёміцца з сямю тамані толькі што выдадзенай у Ізраілі "Кароткай жўрэйскай энцыклапедыі". Гэтае унікальнае выданне дзеля таго, каб у былым Савецкім Саюзе больш ведалі пра Ізраіль і яго народ, выпушчана на рускай мове. А ўвогуле, ёсць чаму вучыцца ў Ізраіля. Хоць бы таму, што тычыцца кнігавыдання. У Ізраілі каля 70 працэнтаў усёй літаратуры выходзіць на іўрыце. Нам бы такую павагу і шанаванне да сваёй роднай беларускай мовы!

Анкета "ЛіМа"

Працягваем друкаваць матэрыялы "ЛіМаўскай" анкеты.

Рэдакцыя прасіла адказаць на наступныя пытанні:

1. Што такое "паэзія чыстае красы" ў кантэксце сучаснай беларускай літаратуры — васілёк, які прыўкрашае ніву, званіца, якая ўзвышаецца над мітуснёй быцця, ці нешта іншае?
2. Ці варта сёння творцу думаць пра сваю папулярнасць, і як у цяперашніх варунках дамагацца папулярнасці беларускамоўнага твора?
3. Што такое змена пісьменніцкіх пакаленняў? У вас ёсць папярэднікі і наступнікі ў літаратуры?

ПАГОНЯ ЗА ВЕТРАМ...

1. Па-першае, я амаль не ведаю ў нашай літаратуры паэтаў "чыстае красы". Мінкін, Дранько-Майсюк... Але ўвогуле творы такога кшталту — гэта, бадай, званіца, якая на праўду ўзвышаецца, толькі не над мітуснёй быцця, а над ягонай трагікамічнасцю, якая спакваля перарастае ў чыстую трагедыюнасць і, не дай Бог, у яе перарасце.

2. Маркую, творцу ніколі не варта думаць, а тым больш дбаць пра сваю папулярнасць. Быў бы Бог у душы, а з ім, можа, і ўсё астатняе, як пашчасціць, прыйдзе. Сам я на гэтую хваробу, спадзяюся, перахварэў.

Якая папулярнасць?! Асабліва ў нас ("Так мала чытачоў, і тыя ўсе паэты...")

Ну, былі, прыкладам, дужа папулярныя ў Расіі Пікуль, Бондараў, Рыбакоў, Салжаніцын (нават), ды многія іншыя. Хваля схлынула — што засталася? (Дарэчы, Караткевіч у нас — з намі.). Гадоў сем назад там жа ў вялікіх мэтрах хадзіў Кабакоў. Чытаць сёння "Невозвращенца", гэтую "добра зробленую" аднагодоваю кан'юнктуру, проста нудна.

Вось вам, дарэчы, названы рэцэпт папулярнасці беларускамоўнага твора. Аповесць-антыўтопія нахштальт паманёнага опуса — і поспех амаль забяспечаны (у вельмі абмежаваных, вядома, колах): у нас жа такога не было.

3. Змена пісьменніцкіх пакаленняў — працэс, на шчасце, непазбежны і дабратворны і, на жаль, вельмі сумны. Прагрэсіўнае змяненне рэгрэсіўнае, але адначасна сёння адзін лічыць творчасць другога нафталінам, заўтра трэці спісвае другога ў архіў. І робіцца гэта вельмі часта без аніякай аб'ектыўнасці, цалкам грунтуецца на адных амбіцыйнасці ды рэўнасці, якія робяць мастака сляпым. Так і хочацца патэтычна ўсклікнуць: о, гэтыя жахлівыя літаракія дый увогуле мастакоўскія загані!

У Алеся Жука было цікавае апавяданне, даволі даўно надрукаванае ў часопісе "Беларусь", не памятаю назвы, пра старога пісьменніка, адрынутага часам і калегамі й пакутнага ў самоце. Пра гэта сёння піша ў сваёй аповесці "Такое кароткае лета" Андрэй Федарэнка. Такі лёс, як гэта ні цяжка ўсведамляць, чакае большасць літаратараў. Час, змена ладу пісьма, плыня — селектары няўмольныя.

І трэба быць дужым і мужным, каб скарыцца з гэтай не надта салодкай ісцінай.

Прыкметны беларускі хакеіст Румо ў інтэрв'ю "Прэсболу" кажа: "Ну які я хакеіст? Я аматар. Вось Грэцкі, Лем'е, Магільны, Фёдароў — гэта хакеісты".

А ў нас зусім не кожны здатны гучна і шчыра паставіць сябе далёка ад ценю Акутагава, Маркеса, Гарэцкага. Некаторыя ўжо дагаварыліся да таго, што, выставіўшыся насмех, параўналі сябе з Тургеневым, а выбраных сабе ў саборнікі — з Салтыковым-Шчадрыным. Праз аднаго бачачы сябе сярод

першых і прагнуць бачыць сябе толькі там неадменна — бо інакш і быць не можа.

Пялюць асанну не толькі сабе — у душы і ў кулуарах, — але і іншым. Праўда, бадай, адныя крытыкі. Дубавец, бы адмірал (о час!), прызначае "клясыкаў сучаснае беларускае літаратуры", не адстаюць ад яго і "р'яныя" артадоксы, для якіх літаратура канцаецца ў лепшым выпадку на Федарэнку.

Яшчэ гадоў сем назад прыход у літаратуру Арлова, Мінкіна, Галубовіча і г. д. здаваўся мне "з'яўленнем" законачыннікаў на дзесяцігоддзі (мой малады наўны максімізм!), а сёння... Іх прыход, пэўна ж, стаў мяжою, яны шмат чаго прынеслі і шмат што змянілі, у многіх сэнсах яны былі першыя, але ж выявілася, што ў патоку часу гэта ўсяго толькі як змена хакейных пяцёркаў на працягу матча. Цяперашнія "прышэльцы" ў сваіх крытычных выступах амаль ігнаруюць вышэйпамянёных.

Толькі лічы, што будуць свяціцца на тابلі, калі прагучыць сірэна (метафара, вядома, толькі ўмоўная), пакажуць, хто ёсць хто. Лічы ў канцы ўсяго толькі перыяду. Аднак, перакананы, з кожнай "пяцёркі" ацалеюць далёка не ўсе. Таму, шкадуючы сябе ж самога, крычаць меней трэба. Як мінімум, рызыкуеш упустую ахрыпнуць.

Другая частка пытання можа і чырвань нагнаць на твар нармальнага чалавека.

Ну хто я такі, каб у мяне былі папярэднікі і наступнікі?

Гэта хіба што ў Сыса адзін папярэднік — Купала.

Магу сказаць, што перачытваю: Гарэцкага, Чорнага, Мрыя, Стральцова, Караткевіча, апавяданні Пташнікава, Адамчыка, Алеся Жука і "малую" прозу апошніх гадоў — "Суд у Слабодзе" Казько, эса Карамазова, паасобныя творы яшчэ некаторых.

Уплыў на сабе адчуваю, мусіць, аднаго Стральцова.

З пісьменнікаў майго часу мне найбольш блізкі і цікавы Пятровіч. Люблю многія рэчы Глобуса (асабліва з сентыменталізмам) і Арлова (пераважна негістарычныя; тут, праўда, трэба быць справядлівым, гістарычная проза мяне ўвогуле не надта вабіць). Радасным смехам адорвае мяне Мудроў са сваім Іванам Бяньковым — можа, самым выбітным персанажам у сучаснай беларускай прозе.

Псіхалагічна мне вельмі блізкі, як і нябожчык Рубанаў, Федарэнка.

На жаль, Рубанаў, які так рана пайшоў ад нас, толькі пачаў, па ягоных уласных вусных і пісьмовых прызнаннях, вызвалючыся ад прыгнёту "ўстановак", па-сапраўднаму раскрываюцца-набіраць сілу. Апаўданае "Артыстка і Пачвары", асобныя раздзелы раманаў "Не аднойчы забыты" і нават недапрацаванага з-за смерці "Укусу змяі" — узоры нашай сённяшняй прозы.

Што да Федарэнка, то адразу, ад прачытання

"Гісторыі хваробы", палюбіў гэтага пісьменніка. Вядома, не ўсе ягоныя творы былі мне даспадобы, а слынная "Бляха" здалася ўва многім перайманнем Пташнікава.

Аповесць "Вёска" лічу анталагічнай. А вось апавяданні кшталту "Сыча" — ну навошта сёння такі кансерватызм? Сюжэт — банальны, хіба што асобнымі рысамі персанаж вылучаецца, пісьменнік адно выціскае з прыязнага да такога гістага чытача слязіну, скарытоўваючы дзеля пэўнага зашмальчвання літсродкі. Усё гэта — было, было, было... Не шкадаваў чалавек часу — не адпачываў, словы склаў. (Прыблізна так сказаў мне колісь Дубавец у сувязі з адным маім амаль даўнім, наскрозь традыцыйным і далёка не удалым эксперымантам.)

Зацятая арыентацыя на традыцыю і апекаванне-замілаванне старэйшых апалагетаў гэтага стылю мастакоўскага мыслення, які ўжо аджывае свой век, могуць і падтачыць талент адоранага пісьменніка. Як, зрэшты, і жорсткае, прадурятае, неапраўданае "нашаніўскае" цкаванне мала паспрыяе яго развіццю, адно азлобіць...

А ргорос. Калі параўноўваеш большасць твораў нашых кансерватараў з, прыкладам, надрукаванымі ў "тоўстых" расійскіх часопісах, дык з'яўляецца адчуванне, што жывём мы ў нейкім пачорным літвеку. Цяжка многім засвоіць аксіём: "Сувязь паміж мастацтвам і рэальнасцю — тая ж, што паміж віном і вінаградом" (Меерхольд).

Зусім маладыя часта раздражняюць сваім эптажам, суб'ектывізмам, максімізмам. Мабыць, я ўжо стары.

Але, стоячы на сваім, насмелюся залічыць, скажам, Гуменюка і, з агаворкамі, Дубаўца ў адзін "балышавіцкі" лагер разам з іхнімі найзацятымі апанентамі (па "методзе").

Заўсёды люблю чытаць Акудовіча. (Узяць хоць бы ягонае апошняе эса "Хто я?") Дубаўца — калі не навязвае свае часам вельмі спрэчныя канцэпцыі, "наязджае" — як выкарыстаць тэрміналогію ягонай газеты, дарэчы, на маю думку, цяпер менш цікавай за тую, што вабіла з Вільні; тут варта яму падумаць над паляпшэннем новых дэкарацый. Тым не менш, Дубавец — гэта заўсёды асоба, мажліва, найярчэйшая ў маладзейшых пакаленнях. Амаль неадменна прыцягвае ўвагу Разанаў — за вялікам некаторых, як на маю думку, скрайніх авангардысцкіх практыкаванняў. Але зрэшты, і такое ў нас патрэбна, і, можа, і ў гэтага Разанава ёсць свой удумлівы чытач.

"Зацемкі з левай кішэнні". Чалавек, які жыве ў душы Галубовіча і піша лепшыя з іх радкі, ужо не можа дбаць пра папулярнасць — "пагоню за ветрам".

Алесь АСТАШОНАК

ЧЫСТАЯ КРАСА І КВЕТКІ ЗЛА

Чорны колер не горшы за белы, так і "паэзія чыстае красы" нічым не пераўзыходзіць "паэзію кветак зла". Адно што можна зрабіць, падзяляючы паэтычныя творы на "чорныя" і "белыя", дык акрэсліць іх фармальна. Да "чыстых" варта залічыць класічныя мужчынскія формы — санет, актава, хоку, рандэль. А да "цёмных" адсунуць жаночыя, вольныя вершы. Асноўнае ў "паэзіі чыстае красы" тое, што яе нельга параўноўваць з "паэзіяй кветак зла".

ПАПУЛЯРНАСЦЬ

Стварыць герметычны твор, які не ўлічвае патрабаванняў чытача, складана. Да такіх тэкстаў я стаўлюцца з піетэтам. Добрым прыкладам можа паслужыць дзённік Леанарда да Вінчы, напісаны своеасаблівым шыфрам, які лёгка прачытваецца толькі калі на яго паглядзець у лустэрка. Што да сучасных літаратараў, дык я не ведаю тых, хто арыентуецца на падобны від творчасці. Аднавядна, даступныя мне тэксты тым ці іншым чынам разлічаны на папулярнасць, на хуткае прачытанне, разуменне і забыванне. Існуе яшчэ тэндэнцыя, разлічаная не на татальны захоп сённяшняга чытача, а на шматгадовае існаванне ў інтэлектуальных асяродках. Але я

перакананы: ніхто не чакае сённяшніх пісьменнікаў нават у недалёкім будучым. Пра гэта мала хто задумваецца, а вераць у адваротнае: нехта прыйдзе, усіх нас вядзеце...

Папулярнасць з'яўляецца сінонімам народнасці. Аднавядна папулярнымі хутка робяцца народныя раманы, народныя песні, народныя казкі. Каб стаць папулярным, трэба абалірацца на фальклор і каштоўнасці масавай свядомасці сягонняшняга дня: TV, кіно, эстрада, палітыка, ваенныя перамогі.

Да месца згадаю, што слова "папулярнасць" паходзіць ад лацінскага *populus* — народ. У старажытным Рыме была ў другім-першым стагоддзі да нашай эры палітычная групоўка Папуляры. Яны адстойвалі інтарэсы сталічных і правінцыйных плебей. Улічванне хабельскіх патрабаванняў скончылася для імперыі кровавым тэатрам. Вопыт старажытнай цывілізацыі не стрымлівае сучасных папулістаў. Зрэшты, маім любімым літаратурным героем быў Спартак.

ПАПЯРЭДНІКІ І НАСТУПНІКІ

З нараджэння пачынаецца няспынны працэс згасання, пацямнення, супакаення. Вядома, толькі ў літаратуры іншы час, не лінейны, не

біялагічны.

Мае папярэднікі, настаўнікі, аўтары любімых падручнікаў жылі да мяне, а іх творы будуць жыць яшчэ вельмі доўга. Працягваючы справу настаўнікаў, мае тэксты з'яўляюцца перыферыяй іх геніяльнасці. Атрымліваецца: мае папярэднікі і ёсць мае наступнікі. Пішучы пра Міхаса Стральцова, я не столькі ствараю сваё, колькі працягваю ягонае існаванне ў літаратуры. Маё эса пра Янку Купалу больш належыць Янку Купалу, чым мне. Імправізацыі на матывы трохрадкоўяў Мацуа Басэ — працяг творчасці Басэ. Нататкі на маргінэзе перакладаў з тэкстаў Канфуцыя — пыл на помніку.

І калі пасля прачытання майго твора нехта звернецца да кнігі Максіма Багдановіча, абрадуся. А калі, прачытаўшы Глобуса, хоць бы адзін чалавек пачне чытаць Канфуцыя, буду шчаслівы.

ПРАЗАІКІ І ПАЭТЫ

Паэты адрозніваюцца ад празаікаў толькі тым, што падчас дарэння ўласнай кнігі паэты выпраўляюць памылкі ў тэксце, а празаікі не выпраўляюць.

Адам ГЛОБУС

Сярод кніг

БЯДУЛЯ — ЗУСІМ НЕ ХРЭСТАМАТЫЙНЫ...

ПРАЧЫТАННЕ КНІГІ І. НАВУМЕНКІ "ЗМІТРОК БЯДУЛЯ" Ё СУВЯЗІ СА 110-ГОДДЗЕМ
З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ АДНАГО З ПАЧЫНАЛЬНІКАЎ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ XX СТАГОДДЗЯ

Сярод тых, хто стаў ля вытокаў беларускай літаратуры XX стагоддзя, закладваючы яе падмурок, адно з першых месц належыць Змітраку Бядулю. Калі падаць гэты спіс першапраходцаў, дык ён будзе выглядаць падобным чынам: Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч, Максім Гарэцкі, Змітрок Бядуля, Цішка Гартны... Гэта тая постаць, якімі не можа не ганарыцца нацыя і якія патрабуюць да сябе нязменнай пільнай увагі.

Здавалася б, яе гэтай увагі, хапае і не адно пакаленне даследчыкаў прыглядаецца да жыцця і творчасці тых, хто, ступаючы на цаліку, не толькі сам тварыў таленавіта і мучна, але і праторваў шлях наступнікам. Больш таго, з цягам часу, са зменай палітычных рэалій, вяртаецца гістарычная справядлівасць. Спачатку на вартасцях быў заўважаны і ацэнены М. Багдановіч. Параўнальна нядаўна, у сувязі з дэмакратызацыяй грамадства мы нарэшце змаглі адкрыць для сябе ва ўсёй значнасці і паўнаце творчасць М. Гарэцкага. Працэс заканамерны, як заканамерна і тое, што пры гэтым могуць удакладніцца колішнія ацэнкі ў дачыненні да тых, хто пры жыцці лічыўся ледзь не жывым класікам. І здзіўляцца гэтаму не трэба. Трывяжыцца неабходна толькі тады, калі талент яркі, непаўторны чамусьці як бы пачынае выпадаць з поля зроку. Думаецца, апошнім часам гэта тычыцца і Бядулі.

Здавалася б, адзін з першапраходцаў нацыянальнай літаратуры цалкам не забыты. Прынамсі, аб гэтым сведчаць доволі частыя перавыданні яго лепшых твораў, ды і нядаўна, у 1985—1989 гадах выданне Збору твораў у пяці тамах само па сабе сімптаматычна.

Гаворка аб іншым: аб ўвазе даследчыкаў да творчасці аднаго з самых выдатных нашых пісьменнікаў. У ранейшыя часы пра Змітрака Бядулю пісалі шмат. У 1960 годзе, як вядома, выйшла даследаванне А. Семяновіча "Змітрок Бядуля", годам пазней з'явілася аднайменная праца М. Смолкіна. У 1963 годзе жыццёвы і творчы шлях З. Бядулі асэнсаваў В. Каваленка ("Пошукі і здзяйсненні. Творчасць З. Бядулі"). Нарэшце, у 1981 годзе пабачыла свет кніга В. Ляшквіча "Змітрок Бядуля — дзеціма".

Але, пры ўсёй пазаве да тых жа А. Семяновіча, М. Смолкіна і асабліва В. Каваленкі, нельга забываць, што іх даследаванні ўсё ж неслі на сабе пэўны адбітак свайго часу і з вышнімі поглядамі сённяшняга дня не ва ўсім бездакорныя. Тым самым відочна, што насяляла патрэба, новага прачытання творчасці З. Бядулі. Як мага больш аб'ектыўна, з павягай да таленту і адначасова з патрабавальнасцю да яго. Што і зрабіў у кнізе "Змітрок Бядуля", выпушчанай выдавецтвам "Навука і тэхніка", І. Навуменка.

Гэта не першы зварот славянскага праязіка і даследчыка да творчасці пачынальнікаў беларускай літаратуры. Як не згадаць такія кнігі І. Навуменкі, як "Пісьменнікі-дэмакраты", Янка Купала. Духоўны воблік героя", "Якуб Колас. Духоўны воблік героя", "В. Дунін-Марцінкевіч" і іншыя. Усе яны атрымалі належны чытацкі рэзананс, а манаграфія пра Я. Купала і Я. Коласа былі адзначаны Дзяржаўнай прэміяй БССР.

Ужо само па сабе гэта сведчыць на карысць таго, што даследчык менавіта такога аўтарытэту, навуковага ўзроўню і здатны разгледзець творчасць З. Бядулі ўсебакова і аб'ектыўна, а галоўнае павомаму.

І гэтыя добрыя спадзяванні апраўдваюцца, калі пачынаеш знаёміцца з кнігай. Як быццам, у ёй вытрыманы ўсе "атрыбуты" падобнага выдання. Гаворка вядзецца ў храналагічнай паслядоўнасці, пазтапа згадваюцца асноўныя жыццёвыя і творчыя перыяды пісьменніка. Аднак разам з тым адразу адчуваеш, наколькі ўдаецца І. Навуменку глыбока ўвайсці ў свет З. Бядулі і свет, што акружаў яго з маленства, да самых драбніц адчуць паяднанне яго з навакольным асяроддзем, з маляўнічай беларускай прыродай.

Не ў апошняю чаргу гэта адбываецца дзякуючы таму, што Іван Якаўлевіч, як правіла, перш чым узяцца за манаграфію пра каго-небудзь з твораў, дэталёва знаёміцца з мясцінамі, у якіх пісьменнік нарадзіўся, жыў ці, магчыма, бываў наездкам. Відача, такая ўважлівасць да гэтага ідзе ад вопыту І. Навуменкі-празіка. Дарэчы, і ў згаданай кнізе неаднойчы сустракаюцца мясціны, якія, упэўніваешся, наўрад ці мог бы налісаць "чысты" навуковец. Апошняму прагма не хапіла б майстэрства пісаць раскавана, лёгка, і ў той жа час уважана. Ён не змог бы ва ўсёй паўнаце адчуць тое, што знаходзіцца як бы па-за межамі творчасці З. Бядулі, але жыўла яе, аказвала жыццёвыя ўплыў.

Змітрок Бядуля ва ўяўленні і разуменні І. Навуменкі ў многім непадобны на таго хрэстаматыянага З. Бядулю, якога пераважна большасць з нас ведае са школьных гадоў. І гэты "новы" З. Бядуля паўстае ўжо нават тады, калі даследчык спрабуе высветліць паходжанне яго псеўданіма. Памятаецца, як наконт гэтага тлумачылі ў школе? Маўляў, Самуіл Плаўнік змалку сутыкнуўся з абяздоленым жончым беларускага народа,

якога вельмі любіў, таму і вырашыў падпісаць свае творы прозвішчам Бядуля — бедны, абяздолены.

І. Навуменка дае сваё тлумачэнне і з ім нельга не пагадзіцца: "Псеўданім фальклорнага паходжання. У беларускіх казках, якія пісьменнік збіраў, вывучаў усё жыццё, ёсць вобраз добрага спадкадлівага дзядка Бядулі, які ходзіць па свеце, суцяшаючы малых, пакінутых бацькамі дзяцей, розных сірот, бяздомкаў. Псеўданім, як бачым, вельмі дапасоўваецца да чулівага, спадкадлівага сэрца беларускага пісьменніка".

Згадвае І. Навуменка і яшчэ пра адзін псеўданім С. Плаўніка, якім той доўгі час падпісаў свае вершы — Ясакар. Праўда, у гэтым выпадку даследчык прытрымліваецца куды меншай пэўнасці: "Цяжка растлумачыць гэты псеўданім. Ясакар — пірамідальная таполя, тонкая, стромкая, з прыціснутымі да ствала галінамі. Зрокавае ўражанне такое, што дрэва гэтае, нібы страля, ірчаць у неба. Пазія З. Бядулі таксама як бы імкнецца ў паднебныя вышы. Можна, па той прычыне, што мала знаходзіць на зямлі ідэальнага, прыгожага, незвычайнага".

Ці не адразу І. Навуменка канкрэтызуе сваю гаворку: "Вывучаючы творчасць З. Бядулі, мы валодаем яўна недастатковым, калі можна сказаць, інструментарыем. Па-першае, не ўлічваем мадэрнісцкія накірункі тагачаснай літаратуры, актыўнае развіццё якіх супала з творчым станавленнем беларускага пісьменніка, і, па-другое, выхаванне пісьменніка, яго чыста рэлігійную, біблейскую адукацыю. У выпадку з Бядулем адно на другое накладваецца. Бо ніхто не будзе пярэчыць, што ўражанні дзіцячых гадоў найбольш трывалыя і моцныя. Яны западаюць у душу назаўсёды. Маладыя гады Бядулі — гэта не толькі беларускія казкі, паданні, легенды, розныя страхотлівыя гісторыі, якія ён чуў ад вясковых людзей, але і біблейскія гісторыі з іх высокім стылем, незвычайнасцю, урачыстасцю вобразаў, адчувальным подыхам свайго мінуўшчыны".

А заглябляючы ў шматгранны свет З. Бядулі-мастака, даследчык найперш высвятляе адметнасць яго паэзіі. І прыходзіць, як на першы погляд, да нечаканай высновы: "Мы знаходзім у ягонай лірыцы не толькі цыямныя водгаласы сімвалізму, а яшчэ ў большай ступені імпрэсіянісцкія вобразы і матывы. Бо значная колькасць бядулеўскіх вершаў выяўляе імкненне пазтаўлавіць, затрымаць, перадаць няўстойлівыя, вокангненныя пераходы настрояў, жаданняў, летуняў лірычнага суб'екта". Але ўсё робіцца аргументавана, доказана, на канкрэтных прыкладах, узятых з розных твораў, але найчасцей аўтар спасылваецца на кнігу паэзіі "Пад родным небам" (1922).

Яна, на думку І. Навуменкі, "урахвае цэласнасцю, адзінствам зместу і мастацкай формы. Як мастак Бядуля значна падняўся над першымі вершаванымі вопытамі. У яго зборніку мы не знойдзем ні грана літаратурчыны, пераймальнасці, неаследванага нейкім чужым узорам". І калі даследчык значнае: "Самы яркі імпрэсіяніст у беларускай літаратуры ён, Змітрок Бядуля", гэта ўжо не ўспрымаеш як нешта нечаканае, бо сончы заходам развагаў аўтара і сам паступова прыходзіш да падобнай высновы. Адно часам здзіўляешся, а чаму сам гэтага не змог у такім аспекце заўважыць раней, бо вершы З. Бядулі, асабліва тыя, на якія спасылваецца І. Навуменка, і самі "падштурхоўваюць" менавіта да такой, а не іншай высновы.

Аднак, якімі б значымі не былі набыткі З. Бядулі ў галіне паэзіі (на жаль, гэтыя грані яго творчасці сучаснаму чытачу слаба вядомы, бо з вершамі З. Бядулі ён можа пазнаёміцца хіба па вышэйзгаданаму Збору твораў у пяці тамах. Несумненна, калі б складался ён сёння, змагло б увайсці тое, што не трапіла туды, калі быў абмежаваны аб'ём. Тым не менш у традыцыйным разуменні З. Бядуля найперш успрымаецца як праязік. Пачынаючы з хрэстаматыяных твораў "Пяць льякаў зацірк", "Малыя дрывасекі"...

Шмат гаворыць пра З. Бядулю-празіка і Іван Навуменка. Але, што і чакалася, у цэнтры яго асаблівай увагі такія вядомыя бядулеўскія творы, як апавесць "Салавей" і раман "Язэп Крушынскі". З іншых падрабязна гаворыцца пра апавесці "Набліжэнне" і аўтабіяграфічную "У дрымучых лясах". Несумненна, быў абмежаваны строгімі рамкамі рэцэнзіі, хоць, скажу шчыра, калі даследчык часам агаворваецца, што не будзе засяроджвацца на пэўным творы з-за яго нізкіх мастацкіх якасцяў, у мяне, чытача, гэта выклікае здзіўленне.

Ды гэта — прыватнасці. Галоўнае, што дзякуючы І. Навуменку, сучасны чытач зможа належным чынам разабрацца ва ўсіх вартасцях і недахопах таго ж рамана "Язэп Крушынскі" і хрэстаматыянай апавесці "Салавей". Паколькі аўтар рэцэнзіі абмежаваны яе памерамі, наконт апавесці засведчу нязгоду І. Навуменкі з тым, што "крытык М. Смолкін у кнізе пра Змітрака Бядулю называе апавесць "Салавей" гістарычным творам, даследчык доказна пераконвае ў сваім пункце

гледжання, не прымае ён і тэрміна "юнацкая апавесць", уведзенага ў беларускае літаратуразнаўства А. Адамовічам. У цэлым жа твор І. Навуменкам прачытаецца, аналізуецца ўсебакова. І хоць ён бачыць у апавесці шмат слабага ў мастацкіх адносінах, што асабліва кідаецца з вышнімі сучаснымі крытэрыяў, тым не менш прыходзіць да высновы: "Салавей" — арганічны для З. Бядулі твор. Тут, бадай, найпаўней уласоблены характэрныя асаблівасці таленту пісьменніка. Сымон Салавей — з ліку вобразаў людзей незвычайных, неардынарных таямнічай здольнасцю аднаўляць галасы людзей, жывёл, птушак. Мастацтва — цуд, гаворыць нам пісьменнік. Яно як бы прыпадывае завесу над таямніцамі, загадкамі жыцця, свету, імкненнямі чалавека змагацца за лепшую долю".

Сваё разуменне ў І. Навуменкі і рамана "Язэп Крушынскі". А пачынаецца яно з уласнага бачання і разумення вобраза галоўнага героя. Зноў жа, даследчык адхіляе аргументы сваіх папярэднікаў: "Чамусьці крытыкі, літаратуразнаўцы называюць Язэпа Крушынскага кулаком, параўноўваюць з Лявонам Бушмаром К. Чорнага, Старажывам з рамана А. Вірты "Адзінота", Астраўновым з "Узнятай цаліны" М. Шолохава". Тут жа ўдакладняе думку: "Язэп Крушынскі, аднак, кулак асаблівы. Калі і параўноўваць яго з якім-небудзь адметным літаратурным персанажам, то найбліжэйшым яго родзічам акажацца Астас Бэндэр з вядомых раманаў Ільфа і Пятрова "Залоты тэлефон" і "Дванадцать стульев".

На думку І. Навуменкі, "прататыпа Язэпа Крушынскага трэба шукаць... у махлярскім асяроддзі, дзе працаваў бацька Бядулі ды і значны час сам будучы пісьменнік". Гэта, аднак, не значыць, што даследчык абыходзіць іншых персанажаў рамана. У прыватнасці, ён спыняецца на вобразе селяніна Мірона Гарбчыка, прызванага "Леў Талстой" і знаходзіць яму літаратурны паралелі: "Тры пісьменнікі — Кузьма Чорны, Змітрок Бядуля і Міхась Зарэцкі — выявілі ў жыцці, па сутнасці, адзін і той жа тып старога чалавека, які цягнецца да новага жыцця. У Кузьмы Чорнага гэта стары Тамаш ("Зямля"), які ладзіць з моладдзю і марыць пра боты, якіх у яго ніколі не было, у З. Бядулі — "Леў Талстой", і, нарэшце, у М. Зарэцкага, у рамана "Вязьмо", — "Галілей".

Творчасць З. Бядулі, канечне ж, развіталася ў рэчышчы тагачаснай беларускай літаратуры. Адсюль і падабенства асобных герояў твораў, іх жыццёвае "сваяцтва", і блізкасць тэм, што ўздзімаліся ў творах. Аднак сапраўдныя творцы не толькі адлюстроўваюць час, у якім жывуць. Яны могуць гэты час і абганяць, пішуць творы, якія адрасаваны не столькі сучаснікам, колькі наступнікам. А З. Бядуля, які і відача з кнігі, акурат да такіх твораў належыць. Ёсць у яго і твор, напісаны, так сказаць, з перспектывай — апавесць-казка "Сярэбраная табакерка", пра што і гаворыць у апошніх раздзелах І. Навуменка: "Думаецца, у апавесці ў завуальраванай форме адлюстраваны сталінскі дэспатызм, жорсткасць, бесчалавечныя рэпрэсіі 1937—1938 гг. З. Бядуля ўмеў у вобразах, здавалася б, далёкіх ад сучаснасці, паказаць сучаснасць. Гэта мы бачылі ў апавесці "Салавей", тое самае і ў "Сярэбранай табакерцы": за зайцам, пераможцам смерці, дарэчы, самым палыхлівым з лясных звяроў, можна без асаблівага намагання ўбачыць забіты, затурканы народ..."

Відача, па гэтай прычыне, хоць апавесць і была завершана ў 1940 годзе, пры жыцці пісьменніка яна так і не прыйшла да чытача, а былі апублікаваны толькі асобныя ўрывкі: "Сей-той мог сабе пазнаць. І не мінаваць бы пісьменніку ліха, хоць і шчэ ў трыццаці дзевятым годзе ён быў узагароджаны ордэнам Працоўнага Сцяга, масавыя рэпрэсіі да часу напісання апавесці нібыта спыніліся".

Не магу толькі пагадзіцца з такім меркаваннем І. Навуменкі: "Аўтабіяграфічная апавесць "У дрымучых лясах" — апошні значны твор З. Бядулі". Яго "Апошні значны твор" — усё ж апавесць-казка "Сярэбраная табакерка". Іншая справа, што пакуль крытыкай яна, на жаль, паналяжана не ацэнена. Але ж І. Навуменка і робіць гэта, ставячыся да твора з пункту гледжання сённяшняга дня.

Увогуле, нягледзячы на невялікі аб'ём кнігі (8 улікова-выдавецкіх аркушаў), даследчыку ўдалося прааналізаваць усё найбольш значныя творы З. Бядулі. Не абдызена ўвагай і яго творчасць як дзіцячага пісьменніка. А яшчэ гаворыцца пра З. Бядулю-рэцэнзента. І не без падстаў: "Па сутнасці, у першай палавіне 20-х гадоў З. Бядуля быў вядучым тэатральным крытыкам". Пісаў З. Бядуля артыкулы па гісторыі беларускага тэатра, у прыватнасці, і цяпер не страціў сваёй значнасці яго нарысы па гісторыі "Батлейкі".

Дзякуючы кнізе І. Навуменкі "Змітрок Бядуля" чытача адкрываецца не столькі З. Бядуля-хрэстаматыяна, колькі З. Бядуля, дагэтуль нам невядомы. Той З. Бядуля, які і займае годна сваё месца ў спісе пачынальнікаў беларускай літаратуры XX стагоддзя.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

ЯГО ЗАЎВАЖЫЎ БАГДАНОВІЧ

ДА 125-ГОДДЗЯ З ДНЯ
НАРАДЖЭННЯ ЛЯВОНА ЛОБІКА

Пацвярджэнне таму, наколькі таленавітая беларуская зямля, і творчасць так званых пазтаў з народа, актыўная дзейнасць якіх прыпадае на тыя часы, калі ў пачатку стагоддзя актывізаваўся нацыянальна-вызваленчы рух. Сярод іх — і Лявон Лобік, якога М. Багдановіч у свой час назваў "паэтам-земляродам". М. Гарэцкі, маючы на ўвазе пазтаў-самавукаў, зазначыў, што іх творы "натуральны адростак народнай паэзіі, казак і гутарак, легендаў і жартаў". З дня нараджэння Л. Лобіка сёлета спаўняецца 125 гадоў.

Нарадзіўся Лявон Сцяпанавіч у 1871 годзе (дакладная дата невядома) у вёсцы Кукавічы, цяпер у Капыльскім раёне. Паступіў у Нясвіжскую настаўніцкую семінарыю, але па стане здароўя не змог вучыцца. Працаваў хатнім настаўнікам у роднай вёсцы, а таксама ў суседняй — Вялікай Раўцы. Як устанавіў Г. Кахановіч, малады настаўнік "рэвалюцыйныя падзеі 1905—1907 гг. сустрэў з акрыленай душой, уступіў у сацыял-дэмакратычную групу Капыля, стаў яе актывістам: атрымліваў прапагандысцкую літаратуру, праводзіў сходы, распаўсюджваў забаронены друк".

Паліцэйскім шпікам удалося высачыць рэвалюцыйна-падпольчыка. Зведзены катаванні, адпалітыкаваны, аднак, не адмовіўся. Па-ранейшаму праводзіў сходы і сялян, займаўся антыўрадавай агітацыяй ў родных Кукавічах.

У 1987 годзе 90-гадовы пляменнік Л. Лобіка Рыгор Цімафеевіч Лобік у гутарцы з карэспандэнтам капыльскай раённай газеты "Слава працы" У. Гурывічам успамінаў: "Не праходзіла тыдня, каб дзядзька не праводзіў патаемных сходаў з заклікам паўстаць на барацьбу з царызмам. Вельмі часта... прыносіў з Капыля розныя пракламацыі... А я разам з Іванам Кляцко, Фёдарам Зянько і іншымі хлапчукамі наклевалі іх вараную бульбай на розных будынках Кукавіч, Лазавін, Мікалаеўшчыны, Пляшэвіч і іншых навакольных вёсак". Пад уздзеяннем падпольнай работы Лобіка сярод сялян пачаліся масавыя хваляванні.

Лявона Лобіка ўлады выслали на тры гады ў Краснаярскі край, неўзабаве гэтую ссылку замянілі на другую — у правінцыйны гарадок Чорны Яр на Волзе. Вярнуўшыся на Беларусь, жыў у Пінску, потым пераехаў у Кукавічы, дзе настаўнічаў, працаваў сакратаром у Нясвіжскага міравага суддзі. Адкрытай рэвалюцыйнай барацьбой не займаўся, але ад сваіх поглядаў не адмовіўся. Стаў адным з самых актыўных карэспандэнтаў газеты "Наша Ніва", збіраў грошы на яе выданне.

Творчасць гэтага народнага самародка амаль невядома сучаснаму чытачу. Толькі ў першым томе трохтомнай "Анталогіі беларускай паэзіі" ("Мастацкая літаратура", 1993) можна пазнаёміцца з яго вершаваным апаўяданнем "Залом у жыцце". Пісаў Л. Лобік у сваіх творах пра жыццё народа, змагаўся з забабонамі, верыў у шчаслівы дзень, калі Беларусь стане свабоднай.

Што датычыцца карэспандэнцый, дасланых у перыядычныя выданні, найперш у "Нашу Ніву", дык яны не надта розніцца ад допісаў тагачасных аўтараў. Праўда, адна з публікацый ("Наша Ніва", 1912, N 11) цікавая. Л. Лобік належаў да тых, хто ўжо тады верыў: у нетрах Беларусі багата карысных выкапняў. "Шмат чаго крые наша зямля ў сваім нутры, і што ў ёй ёсць, ніхто не ведае, — пісаў Лявон Сцяпанавіч. — Вось каб у нашым павеце вучоныя прагледзелі зямлю, то ў ёй пэўна што знайшлі б шмат чаго цікавага і карыснага для людзей. Я хачу сказаць аб тым, што месцамі грунт дае ўраджай без гною да 25 гадоў, а гэта знак таго, што тут у зямлі ёсць нейкія мінералы. Напрыклад, апаўдае жыхар вёскі Куцоўшчыны Іван Ліхадзееўскі, што недалёка ад іх вёскі ва ўрочышчы "Вузкія" некалі капалі зямлю пад слупкі і знайшлі слой солі, толькі чырвонага колеру, соль жа былі адкапалі і каля вёскі Цапры Грыцэвіцкай воласці... Калі б хто пацікавіўся правярць мае пісанне, той хай пытаецца Івана Ліхадзееўскага, які жыве ў вёсцы Куцоўшчыне Цімкаўскай воласці, ён можа паказаць усё гэтыя месцы, пра якія я піша".

Пасля кастрычніцкіх падзей Л. Лобік выступаў у часях 2-й арміі Заходняга фронту, агітаваў салдат і афіцэраў пераходзіць на бок народа. Аднак знаходжанне ў ссыльцы не прайшло бясплёдна. Л. Лобік захварэў на сухоты. Ачуняць так і не ўдалося. Апошняй свае дні правёў у капыльскай бальніцы. Памер у канцы сакавіка 1918 года і пахаваны на мясцовых могілках.

А. АН-ЕВІЧ

Хрэстаматыя "Беларуская літаратура. Проза 20-х гадоў", што пабачыла свет у выдавецтве "Універсітэцкае", складзена паводле новай праграмы курса "Гісторыя беларускай літаратуры для студэнтаў філалагічных факультэтаў ВДУ", і таму, безумоўна, у першую чаргу адрасавана будучым настаўнікам, журналістам. Але яна выкліка цікавасць і ў так званых масавага чытача.

І дзякуючы таму, што на старонках яе прадстаўлены не толькі імёны і аўтары добра вядомыя, а і тыя, якія па розных прычынах былі забыты. Прынамсі, можна адкрыць вабны свет прозы Людмілы Чарняўскай, жонкі класіка нацыянальнай літаратуры Максіма Гарэцкага, якая, як вядома, была яшчэ і празаікам, найбольш пісала для дзяцей. Не скажам, каб шмат гаварыла сучаснаму чытачу Імя Сымона Хурсіка, а ён з першым апавяданнем выступіў яшчэ ў 1924 годзе, выдаў зборнікі "Першы паўстанак", "Шляхам наваліні", надрукаваў у часопісе "Маладняк" аповець "Чорны мост". Аднак у 1931 годзе С. Хурсік быў арыштаваны. На шчасце, выжыў, ды, на жаль, на Беларусь так і не вярнуўся, памёр у Карагандзе ў 1972 годзе...

"БМ": БОЛЬШЫ І АБ'ЁМ, І ТЫРАЖ

У сённяшні не лепшы час проста здзівіў другі за сёлетні год нумар "Беларускай мінуўшчыны" — ён большы і аб'ёмны і накладам у параўнанні з папярэднім. Ды радуе ён найперш зместам. Чытач, неабмыкавы да нацыянальнай даўніны, знойдзе ў нумары нямала цікавага. А той чытач, хто дагтуль не надта задумваўся, адкуль наш нацыянальны радавод, хто мы на гэтай зямлі, знойдзе тут адказы на многія свае пытанні.

Узяць хоць бы нармис "Вялікі галоўны гасцінец" С. Асіноўскага ў традыцыйнай рубрыцы "Край!" — "З маленства памятаю дарогу (па-сучаснаму гравійку), што вяла з Оршы ў Коханава. Па ёй, пыльнай улётку, гразкай вясною і восенню, замецанай снегам зімою, не раз даводзілася ў перапоўненым курганскім аўтобусіку... ездзіць з бацькамі да бабулі, што жыла ў невялікай вёсачцы пablізу шляху, як звалі дарогу ў наваколлі. Мясцовыя жыхары расказвалі, што пабудавала дарогу ў старадаўнія часы царыца Кацярына, і з тае пары завецца яна Кацярынскім трактам".

С. Асіноўскі і спрабуе даць адказ на пытанне, якой была дарога стагоддзі два таму назад, у часы імператрыцы Кацярыны II.

Пад гэтай жа рубрыкай — раздзелы з будучай кнігі Я. Пархуты (цяпер, на жаль, нябожчыка) "Крывічы" і невялікае слова пра самога аўтара — "Майстар класічнага краязнаўства".

Адкрывае ж нумар артыкул кіраўніка арганізацыйна-метадычнага цэнтру па выданні Хронік Памяці А. Петрашкевіча "Эмацыянальная энцыклапедыя" — гаворка пра тое, як рыхтуецца гэты унікальнае кнігазбор у гісторыі нашай дзяржавы, у якім будуць асобнымі тамамі прадстаўлены ўсе раёны.

В. Чаронка ("Другое безгаспадарства") працягвае знаёміць з асобнымі перыядамі з гісторыі Рэчы Паспалітай. Я. Анішчанка ("Падзраоўца ўсе!") вяртае да часоў панавання Паўла I. Яшчэ адна старонка мінуўшчыны паўстае ў матэрыяле П. Брыгадзіна і І. Грыбко "Аляксандр II: Тэрмінова прыступіць да паляпшэння грамадскага кіравання..."

Прапануюцца чарговыя старонкі публікацыі "Свет і Беларусь: параўнальная храналогія" Л. Лойкі і А. Махоўскага. "Гісторыя Беларусі: год за годам" У. Арлова і Г. Сагановіча таксама папоўнілася новымі раздзеламі: "1831. Нацыянальна-вызваленчае паўстанне супраць царызму", "1835. Адкрыццё Полацкага кадэцкага корпусу", "21 студзеня (2 лютага) 1838. нарадзіўся Кастусь Каліноўскі", "1839. Акт аб ліквідацыі Уніі". У. Анішчанка гутарыць з намеснікам старшынні Камітэта Рэспублікі Беларусь па архівах і справаходстве У. Адамушкам — "Пытанне ў тым — прадоўжыцца ці не гісторыя Беларусі?" Не менш цікавая гаворка У. Ігнатова з загадчыкам аддзела старажытнабеларускага мастацтва Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навук Беларусі В. Шматавым "Беларусь — унікальная краіна".

Герой нармиса А. Карлюкевіча "Магілёўскі Дон Жуан" — оперны сьпявак С. Мігай, які нарадзіўся ў Магілёве. У нармисе ж А. Марціновіча "Пакутная душа" расказваецца пра мастака Б. Залескага, лепшага сябра Т. Шаўчэнка.

А ў нумары — яшчэ і "...Земля і грады, к Російскай імперыі прылеглы" С. Куль-Сяльвестравай, "Секвестр" У. Сосны, "Пад сценамі Масквы" В. Літвіна, "Кашары, Грушаўка, Пярэсцы..." А. Лакоткі, "Вяртанне Літоўскай метрыкі": міф ці рэальнасць? М. Шумейкі, "Беларуская дакументальная спадчына ў Польшчы" У. Стэпняка, "Ці ўмелі мы працаваць..." Х. Бейлікіна, "Сляды першай сусветнай..." І. Пракаповіча і іншыя матэрыялы...

Віншуем!

ЦЯПЛО ДУХОЎНАСЦІ І ДУШЭЎНАСЦІ Генрыху ДАЛІДОВІЧУ — 50

Не стае вольнага часу, катастрофічна не халае яго. Ды хіба толькі аднаму мне? Чым большы цяжар пражытых гадоў за плячыма, тым часцей кожны адчувае, як хутка мінаюць дні, месяцы, гады. Дзе ўжо тут вяртацца да некалі чытаных кніг, што даўно сталі тваімі любімымі?! Хоць бы паспець пазнаёміцца з новымі. І ўсё ж бываюць моманты, калі хочацца ўзяць у рукі адну-другую з тых, што ў свой час па-сапраўднаму ўрадавалі. Маю на ўвазе не толькі класіку. Вяртаюць да сябе і кнігі, падораныя іх аўтарамі. Сярод іх у мяне шмат падпісаных Генрыхам Далідовічам — зборнікі апавяданняў і аповеццяў, раманы.

Найчасцей бяру ў рукі кнігу "На новы парог", у якой ёсць аднайменная аповець. Вазьму ды і адгарну знаёмую старонку. Зноў учытваюся ў радкі, пасля якіх адчуваеш сябе быццам пасля цёплага летняга дажджу, што хуценка абрасіў зямлю. Неяк хораша і прасветлена становіцца на сэрцы. Бо гэта ўсё тваё, роднае і блізкае. Яшчэ гэта сказана надзіва таленавіта і ўзрушліва.

"Бабчыні Скон абдымала ноч. Уцямнелая без месяца і зорак, ціхая ды сцюдзеная. Як і сто, як і больш гадоў назад у такую — маладую летнюю — часіну.

Але вось за ўсходнім небакраем нібы зацяпіліся нейкі нябесны агонь пад чорнаю поцілкаю — там пачала непакоіцца ледзь прыкметная яснасць. Сабралася, устоялася і нечакана пырнула ўверх светлым сьвівом. Неяк раптоўна заявілася неба, нізкія, ледзь не над самаю зямлёю, расяныя. Яны нібы са страхам уцякалі, плылі ў цемь, на поўнач. У наваколлі днела і днела, набывала ночы нястрымнага дзённага сіла...

...Узвіўся з зямлі ў пяснелае неба жаварнак, азваўся, закліпаўся, пасля абудзіў нерухомае, яшчэ не зусім разднелае наваколле бадзёраю песняю. Здаецца, адразу ж зайвіўся ці то ветрык, ці то цяг — варухнулася на бярозах лісце, упалі долу кропелькі расы. І з гэтым

падзеннем, а пасля і з першым гукам ды з павесялелым, хутэйшым цёкам вады ў рэчцы, з першым рэхам у лесе ўсё ажыло. Прышло ў рух, можа, яшчэ і не кожнаму бачны. Жыццё, што нібы залынілася на ноч, пайшло-пабегла сваёю каляінаю, па сваім, аднаму яму вядомым крузе.

Неба, лес, рэчка, птушкі і звяры — а без іх Бабчыні Скон быў бы не сапраўдны, як і любая іншая вёска на зямлі, — усе яны мігам адчулі гэты зрух, пачалі прачынацца..."

Адзін Г. Далідовіч добра ведае, якія назіранні падказалі яму гэты яркі і такі вабны малюнак — магчыма, усплыв ён з часу яшчэ зусім квалага маленства, што ў кароткіх штоніках прайшло-прабегла на хутары Амшарок; можа, нагадалі аб сабе ўражанні, пачэрпнутыя пазней у вёсцы Янкавічы, дзе паступова адбывалася сталенне; а мо гэта вынік частага судакранання з прыродай усёй Стаўбцоўшчыны, такой дарагой, блізкай сэрцу? Аднак як бы там ні было, а чытаючы падобныя мясціны (а іх у аповеці "На новы парог" вельмі шмат, бо яна ў пэўнай ступені і песня матчынай зямлі, беларускай вёсцы, хоць і гучаць у творы надта трывожныя ноткі, бо ён не проста пра вёску, а пра так званую перспектыўную вёску), не можаш не ўпэўніцца: усё гэта ў творы невыпадковае. Не ў тым сэнсе, канечне, што яно працуе на раскрыццё аўтарскай задумы. Ёсць яшчэ і тое глыбінна-адчувальнае, без чаго пісьменнік не пісьменнік. Гэта любоў да роднай Беларусі, да зямлі, якая ўздавала цябе, а вытокамі любоў гэтая пачынаецца з закаханасці ў родныя мясціны.

...Здымаю з паліцы кнігу за кнігай. І быццам нанова перажываю тыя хвіліны, што некалі далучалі мяне да творчасці Г. Далідовіча. А знаёмства з ёй пачалося з апавядання "Ліст да Олі", апублікаванага некалі ў часопісе "Маладоць". Гэты адзін з першых твораў маладога на той час аўтара. Перад гэтым, здаецца, была толькі публікацыя ў стаўбцоўскай раённай

газеце "Прамень", як вядома, з цягам часу пачатковыя пробы пра страчваюць для чытача ўражанне нейкай нерушавасці, першароднасці. З апавяданнем "Ліст да Олі" гэтага не здарылася. Бо непрыдуманнае яно, бо ўсё, пра што расказаў Г. Далідовіч, з жыцця.

Няма гэтай "прыдуманасці" і ў трыпціху "Цяпло на першацвет". Кожнае з апавяданняў, што ўвайшлі ў яго — "Каўнер з заморскага звера", "Крыматы", "Касцюм", — жыццё пасляваеннай вёскі, убачанае вачыма хлопчыка Стасіка. Перад намі душа, якая чуйна рэагуе на ўсё, што адбываецца наўкола. Асабліва на няпраўду, няшчырасць, абьякавасць і хцівасць. Стасік — быццам тое квольненкае дрэўца. Цягнецца да сонца, да святла. А яго ж часам не халае, святла гэтага. І Стасік — само ўвасабленне

Генрых ДАЛІДОВІЧ

ДЗЕ НАШ МАЙСЕЙ?

ЛІСТКІ ЗАПІСНЫХ КНІЖАК

Цяжка разабрацца, чаму некаторыя гэтак захоплены любяць паляванне. Супакойваюцца ад мітусні і турбот, цешацца, калі можна не толькі засяродзіцца ў лесе, палюбавацца красой, пасядзець з сябрамі каля цяпельца, але і... забіць!

Здаецца, тыя, у каго шчырая, уражлівая, спагадная да людскога гора душа, жывуць мала. А вось тыя, хто сам зглуміў у сабе яе, душу, а ў выніку пачаў жыць з жорсткасцю да іншых, хлусіць і няшчадна таптаць бліжняга, жыллі і жывуць ледзь не да ста гадоў.

Яна, сухыхарка па адным доме, старэйшая на гадоў дзесяць, дагледжаная і гладкая, але адлучаная сваім строгім, невясёлага колеру касцюмам і цяжкім, як кажуць, двайным позіркам, працавала ў "апарце" машыністкай. Спакваля, бачачы адно аднаго, мы пачалі вітацца.

Аднойчы каля майго пад'езда яна, угледзеўшы, што я сяджу на лаўцы і чытаю "Звязду", ухмыльнулася: "Побелорусски чытаеце?" Мяне пацягнула за язык ляпнуць пра тое, што беларуская мова — мая родная мова, а па-другое, без яе не можа быць сапраўднай Беларусі — адпаведна, і мы як народ несапраўдныя, бо...

"Прекратите! — апаліла яна мяне халоднымі вачыма. — Мы, белорусы, первые должны показать пример слияния своего языка с русским! Иначе даже нас, "ширых", сам Пётр Миронович не защитит!"

Гадоў пятнаццаць жыву ў іншым

месцы. Выпадкова сустрэліся нядаўна з ёю, пенсіянеркай ужо. Ведае ўжо, хто я, але ўсё роўна радасна, пераможна ажно завіхацела: "Ну, хто прав?! Не продолжаться слияние!?"

Яшчэ Чэхаў пільна заўважыў: "З вёскі лепшыя людзі сыходзяць у горад, і таму яна пдае і будзе падаць".

Сапраўды, яна, наша беларуская мілая душа, але заўсёды гаротная вёска, дала і дае гораду шмат рабочай і інтэлектуальнай сілы. Але пры гэтым працягвае адбывацца дзіўны парадокс: вясцоўцы літаральна запаланілі нашы гарады (кажуць, нас, гэтых, у адным Мінску болей мільёна), але не абеларусілі іх. Больш — за рэдкім выключэннем (асобныя дзеячы навукі і культуры, настаўнікі) сялянскія дзеці не толькі лёгка пакідаюць сваю "малую радзіму", але і ўсё роднае, прадаўжаючы ствараць пэўны феномен двухмоўя. У нашых гарадах цяпер дзве мовы: руская і абрушаная "трасянка". Мала гэтага — тыя, каго заўважылі ў гурце і павабілі да сябе, наверх, не толькі цураюцца яе і з іншых. Чым вышэйшае іхняе ўзыходжанне, тым болей заўзяты і неміласэрны іхні запал, што перарастае ў тупасць і дурноту.

У Прыбалтыцы, Закаўказзі, у Сярэдняй Азіі, а цяпер, як бачым, і на Украіне такой ганебнай і самазнішчальнай з'явы няма. У нас жа яна задаўненая хвароба, лепшыя сыны нашай нацыі ясна і занепакоена вызначылі дыягназ, але лекары не ратуюць, а заганяюць яе, хваробу, углыб. Хворага, зразумела,

шкода, але ці ў стане ён споўніць як след тое, што па сіле толькі здароваму?

● Расійскі самадзержца Мікалай I: "Калі сумленны чалавек сумленна заводзіць справу з прахвостам, то яго, сумленнага, заўсёды абдураць".

● "Народ яго любіў..." — бывае, чытаем пра кагосьці з вялікіх пісьменнікаў.

У Буніна, у яго кнізе "Освобождение Толстого", я вычытаў крыху калі не іншае, дык жыццёва праўдзівае. Памёр Л.Талстой, які ўжо і пры жыцці быў аб'яўлены Богам у літаратуры, гонарам сусветнай культуры, яго пахавалі, сабраліся землякі-сяляне, г.зн. народ: "Ну вот, мы несли... Что ж, будет нам за это какое-нибудь награждение от начальства или от графини? Ведь мы так старались! Целый день на ногах!"

Народ — розны. Нават і да тых, хто не дзень, а ўсё свае 82 гады "на ногах". Ды яшчэ як! У нас вось казалі па-пустадомску альбо, наадварот, вужліва: у новы Вярхоўны Савет не трэба выбіраць і пісьменнікаў, якія былі, ёсць і будуць на патрэбных заўсёды "ногах". І не абралі. Мабыць, у вышэйшым заканадаўчым органе лішнія высокаадукаваныя і высокакультурныя, свядомыя асобы.

● Яшчэ пра Л.Талстога, але цяпер па кнізе жончынай сястры, Т.Кузьміцкай "Моя жизнь дома и в Ясной Поляне".

Леў Мікалаевіч быў багаты чалавек, ужо ў маладыя гады меў не меней тысячы гектараў зямлі, вельмі любіў гаспадарыць: завёў вялікую пчалярню, пасадзіў вялікія

САЊІ

Генрыху ДАЛІДОВІЧУ

Згадаем даўняе часамі:
У пупчы нашае вясны
З табою нас дачылі саі,
На пупчу цэлюю адны.

Грымць марозных раніц кашаль,
Страле дымам трактарок,
Што цягне саі з вёскі нашай
Да налібоцкіх хутароў.

Дух тытуно і дух аўчыны
Закручаны ў адзін клубок.
Я саі ў Дзераўной пакіну,
Каб сеў ты ў іх ля Налібок.

З табою луста, як і трэба.
Святло далёкае мігчы.
Як снежка, пушчана ябам,
За намі поўна ўслед лячы.

Адныя тончым мы сцяжыны,
Адны жагаем абразы,
Ды ўслед не сядземся адзіны,
Як два бягучых палазы.

Ці ў сон, ці ў свет нясуцца саі,
Адны нас двух яны нясуць.
І так іграюць палазамі,
Ажно накручваюць слязу.

Заплачаш часам ці ад болю,
Ці ад зайздросніцкай маны.
Адны саі ў нас з табою,
І ў пупчы толькі мы адны.

І самі здзівімся аднойчы,
Калі спагодна-мудры Час
Наблізіць так — ну, вочы — вочы,
Плячом так песня да пляча.

Хай сонца іскры высыкае
І спеў завейны пешыць слых.
Праз век суровы мчацца саі,
І часта падаем мы з іх.

Ды падыммаемся,
і з лёту
У іх куляемся ізноў,
Каб за чарговым паваротам
Спаткацца з іншаю вясной.

І хоць зняверыцца часамі,
Ды, адваргаючы адчай,
Праз лес, праз лёс нясуцца саі...
Не прыпыні іх, строгі Час!

чысціні, душэўнай шчодрасці, чалавечнасці.

Памятаецца і тое, як уразіў некалі Г. Далідовіч апавесцю "Усё яшчэ наперадзе". Гэта ўжо з часоў яго настаўнічання ў Барысаўскім раёне. Напісаны ад імя галоўнага героя Паўла Васільца, твор сапраўднай споведдзю маладога сучасніка. У Васільцу, канечне ж, угадваўся аўтар — гэты ж сумленны, прынцыповы, улюбены ў сваю прафесію чалавек, а да ўсяго бескампрамісны і на той час у нечым рамантык. Можна было "пазнаць" пісьменніка і ў яго наступных апавесцях з "настаўніцкага цыкла" — "Міланькі" і "Завуч". Праўда, сама творчая манера Г. Далідовіча са схільнасцю прытрымліваецца дакументальнай асновы не магла не паўплываць на раскрыццё характараў, часам фактычны матэрыял на "уціскаўся" ў сюжэтную канву, а гэта вяло да інфармацыйнай перанасычанасці твораў, якая месцамі пераходзіла ў псіхалагічную загібленасць ў паводзінах персанажаў.

Ды, зрэшты, чытач найчасцей падобных "пралікаў" не заўважае. Ён рэагуе на напісанае

па-свойму. Шырокі рэзананс мелі і згаданыя апавесці Г. Далідовіча. Асобныя з "герояў", нават пазнаўшы сябе, імкнуліся і праўды дабівацца. Маўляў, пакрыўдзіў іх пісьменнік. А ці гэта не найлепшае сведчанне таго, наколькі ўдалося Г. Далідовічу загібіцца ў само жыццё, адчуць яго праблемы, а значыць і ўлавіць тыповае, а яно, гэтае тыповае, не кожнаму падабаецца.

Усё, што з'явілася з-пад пера Г. Далідовіча, пры адным пераліку шмат месца зойме. Таму толькі пра самае галоўнае. А гэтае галоўнае, канечне ж, трылогія "Гаспадар-камень" (першы раман з якой, што і даў ёй назву, у 1988 годзе быў адзначаны Літаратурнай прэміяй імя Івана Мележа). Трылогія пра тое, як беларусы беларусамі станавіліся. Як працаваліся яны ад векавога сну, як задумваліся над сваім месцам у жыцці. Як вучыліся быць сапраўднымі гаспадарамі.

Адзін жа з апошніх раманаў Г. Далідовіча "Заходнікі" — праўда пра жыццё Заходняй Беларусі, але тая праўда, якая дзесяцігоддзямі

замоўчалася. Найчасцей пісьменнікі звярталіся да асэнсавання падзей толькі даваенага перыяду, а тут — пасляваеннае жыццё заходне-беларускай вёскі. Рушыцца трывалы ўклад жыцця, заходнікаў сілкам заганяюць у калгасы. Паўтараецца тое, што ў іншых рэгіёнах назіралася ў гады калектывізацыі. Ды, калі лепей разабрацца (а гэта Г. Далідовіч паказвае аргументавана і пераканаўча), тады многае ў нечым успрымалася прасцей. Усё ж знаходзілася нямаля людзей, якія верылі ў магчымасць зажыць пры калгасах шчасліва, а тут і дагэтуль — ці не суцэльная заможнасць. Тут — сапраўднае адчуванне людзей сябе гаспадарамі і раптам — руйнаванне ўсяго. Аб'яцанне перспектывы, якія можа належным чынам успрыняць толькі той, каму няма чаго страчваць. А як быць сям'і Грыгарэвічаў? У якіх было усё, і раптам — далучэнне да агульнай нішчыніцы?

У новым рамане Г. Далідовіча "Кліч роднага звона" — сівая беларуская даўніна. Вяртанне да часоў Вялікага княства для пісьменніка — гэта і магчымасць у пэўнай ступені задумацца над нашымі сённяшнімі праблемамі. Зразумела, як і ў кожным мастацкім творы, пра гэта прама не гаворыцца. Але ж не будзем забываць, што чым больш таленавіты твор, тым у ім больш глыбокі падтэкст. І чытач, неаб'якавы да нацыянальнай мінуўшчыны, не можа яго не заўважыць, не адчуць. Шмат якія добрыя думкі абудзіць у яго знаёмства з творам, які пакуль яшчэ не выдадзены асобнай кнігай, бо аўтарам ён і не завершаны.

Чакае кнігі і цыкл "Жар каханья". Гэта як бы працяг ранейшай кнігі — "Маладыя гады", што выйшла яшчэ ў 1979 годзе. Тады Г. Далідовіч таксама тактоўна расказаў пра "жар каханья". Але што-кольвечы даводзілася і апускаць, асабліва што тычылася інтымных узаемаадносін персанажаў. Цяпер жа, як вядома, і тут цензуры няма. Таму і можа Г. Далідовіч пісаць больш смела, не апускаючыся, аднак, да ўзроўню "смакавання" інтымных падрабязнасцяў...

Не стае вольнага часу, катастрофічна не хапае яго... І ўсё ж я дазваляю сабе часам знайсці хвіліну, каб на кароткі час далучыцца да кнігі Г. Далідовіча. Яго проза — акурат тое, што нагадвае аб трываласці духоўнасці, маралі. Пры той, канечне, умове, калі і сам чалавек гэтай духоўнасці жадае, калі яму хочацца жыць па высокіх законах маралі, а значыць і па законах агульначалавечых. А ў гэтым шмат дапамагаюць па-сапраўднаму высокамастацкія творы. Творы Генрыха Далідовіча — не ў апошнюю чаргу.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Хутар Амшарок. Злева направа (уверсе): дзядзька Антось, бацька Вацлаў з сынам Янкам, сусед Мікалай Емельяновіч, пасярод — Генрыхава сястра Аня, цётка Марыля з дачкою, маці Яніна. Сядзяць Генрых (злева) і яго брат Рышард. 1956 г.

лес і сад, займаеў племянных авечак, вырошчваў плантацыі капусты і г.д. Дастаўшы, на яго думку, выключных японскіх свіней, наняў глядзец іх былога салдата-п'яніцу. Той мусіў узяцца за такую работу з-за кавалка хлеба, але не зразумеў генія і глыбока пакрыўдзіўся, што якраз яму даручылі гэта. Нягоднік так карміў (лепш сказаць, марыў голадам) замежных вепручкоў, што тыя неўзабаве павыцягвалі ногі. А Фет, сябра талстоўскай сям'і і добры гаспадар, параіў вялікаму пісьменніку дарма не траціць на гаспадарку час і сіл. Т.Кузьміцкая піша, што яе знакаміты швагра не паслухаў гэтай парады, але з усіх яго гаспадарскіх намаганняў давалі плён толькі сад і лес.

І.Л. Талстому, аказваецца, даставалася ад жонкі: "Господи, — усклікнула аднойчы яго Соф'я Андрэеўна, — поспотришь, у самых обыкновенных людей дети и талантливы, и умные, и учатся. А мой-то гений каких народил!" Альбо: "Сорок восемь лет прожила я со Львом Николаевичем, а так и не узнала, что он был за человек".

Давайце скажам абсалютна шчыра: навука, літаратура, культура XIX стагоддзя развіліся нашмат болей у Расіі і ў Польшчы, чым у Беларусі. Гэта — вынік забароны з 1696 года беларускай мовы.

Але акаталічаныя беларусы, беручы ўдзел у змаганні з палачкамі за волю Польшчы альбо Рэчы Паспалітай, хораша падумалі: а чаму сумесна не паддаць пра беларускасць? Нізкі паклон ім — Дуніну-Марцінкевічу, Багушэвічу і іншым!

Але глядзіце: афіцыйна права на жыццё беларускай мове дазволілі з 1905 года. І як усё адрозніваўся Купала, Колас, Багдановіч, Гарэцкі і іншыя неверагодна паскорана падхапілі ўзняты папярэднікамі сцяг і літаральна за некалькі дзесяцігоддзяў не толькі ўпэўнілі ўсё, што была, ёсць і можа быць беларуская культура, але і паднялі яе на высокі ўзровень.

Не будзьма хвалькамі, але не будзем і самаплёўнікамі: у XX стагоддзі нават і

пры таталітарнай сістэме, нават і пры невялічкім свежым паветры беларускія вучоныя, пісьменнікі, дзеячы культуры не толькі зраўняліся з польскімі і рускімі...

...Калі нейкі высокаўладны ахламон заяўляе, што беларуская мова не спрыяе яму выяўляць мудрыя думкі, дук і смешна ды горка: ахламоне (не, вуж ты хітры!), быў бы розум, шчырасць, сумленнасць — усё выявіць у любой галіне, гэта яшчэ ў 1517 годзе выключна доказна выявіў СКАРЫНА...

Я вельмі люблю, нават больш — як той-сёй, хто не зусім ведае беларускую мову і б'ятае паняцці "люблю", "кахаю", — я кахаю "Словарь белорусского нарч'я" І.Насовіча. Але мяне нядаўна глыбока ўразіў Ніл Гілевіч: ён на маё захапленне слоўнікам Насовіча ўсміхнуўся хораша: э, дарагі, Насовіч у асноўным склаў слоўнік рэгіянальны. "Правільны?" — запытаў я з недаўменнем. Не, яшчэ хітрэй усміхнуўся вялікі знаўца беларускай мовы Ніл Сымонавіч, Насовіч склаў свой слоўнік амаль з адных уласна беларускіх слоў, якіх няма ў рускай мове. Русіфікатары пляснулi ў ладкі: "нарч'е" абагаціць рускую мову! Ды славісты ўсёй Еўропы ўразіліся: пакакайце, яно, гэтае "нарч'е" — арыгінальная і багатая, сакавітая і прыгожая беларуская мова! А гэта... Дзякуйма і Насовічу!

З "Французской романтической повести" (Л., "Художественная литература", 1982): "І вось з'яўляюцца дзіўныя, усім ненавісныя істоты, якія шалеюць; і немагчыма зразумець, хто гэта — людзі альбо д'яблы, і што спарадзіла гэтую наслань..." (Пераклад мой).

Адрозніваўся і словы Дастаеўскага пра тое, што ў час сумятні, змен напавярхню напорыста выскокваюць языкачосы, авантурысты, хціўцы і прадлажнікі, якія імкнуча захапіць уладу і бязлітасна душач шчырых і сумленных, а то і сваіх няўгодных саюзнікаў. Пасля іхняй навалы трэба дзесяцігоддзі, а то і стагоддзі, каб акрыяць усяму здароваму.

Хто ўважліва за апошнія гады чытаў інтэрв'ю тых, хто цюпер апынуўся ў рулявым цэнтры, не мог не заўважыць:

некаторыя з іх — бязбацькавічы, цярпелі абразы і крыўды, упарта змагаліся за выжыванне, плішчыліся ў кожную шчыліну, каб ушыцца ў лік шчасліўцаў, г.зн. у наменклатуру, і кіпелі марай... не, не заступіцца за сваю падманутую маці, але адпомсціць! І помсцяць! Усім! Краіне!

Д.Кугульцінаў, "Огонек", 1988: "Думаючы аб прычынах станаўлення тыраніі, я звяртаўся да гісторыі, літаратуры. І вось у пяцьдзят другім годзе ў Нарыльску купіў кнігу "Рассуждения о добровольном рабстве" Эдэна Ла Баэсі... Баэсі разважае: як тыран становіцца тыранам, прыгнятае мільёны людзей, не маючы на гэта права? Тыраны прыходзяць да ўлады трыма шляхамі: адзін — па праве спадчыны, другі — па праве заваёўніка, трэці — быццам абіраецца народам. І, здавалася б, гэты трэці павінен быць ніштаватым. Але не! Як толькі ён сядзе на трон, дык адразу становіцца жорсткім, бо баіцца, як бы не абралі іншага. Якой сілай утрымлівае ўладу. Армія? Аховай? Не. Сіла — гэта пяць ці шэсць чалавек, якія здолелі наблізіцца да тырана. Яны падтрымліваюць яго, змушаюць быць злым не толькі ягонай злосцю, але і іхняй. Юлі Цэзар свядома павялічваў колькасць пасад, выдумваў адміністрацыйныя адзінкі, каб як можна больш было пад ім тых, каму выгадна тыранія. Далей Баэсі развівае такую думку. Пакаленням, што нарадзіліся ў рабстве, гэтае рабства здаецца натуральным станам чалавечага жыцця, і яны трымаюцца абедзвюма рукамі за яго. Чытаючы Баэсі, часткова знаходжу адказы на тыя пытанні, што задае нам сталінская эпоха" (Пераклад мой).

За апошнія гады перажываем "этапы большаго пути": нападкі на найноўшыя сумленныя беларускія падручнікі і знішчэнне іх у падвалах, глумленне над нацыянальнымі сімваламі, выцісненне беларускай мовы з дзіцячых садкоў, школ і дзяржаўных устаноў, а цяпер вось нас ашчаслівілі... Супольнасцю, якая пакуль што толькі "переходный период..."

Зазірнуў у Глухачальны слоўнік. Там ёсць і такое: "Супольнік — саўдзельнік,

хаўруснік у якіх-небудзь непрыгожых справах, злачыствах". Мы якраз такія супольнікі ў адносінах найперш да саміх сябе???

Гісторыя паказвае, што даволі лёгка можна абалваніць кожны народ. Наш — здаецца, надзвычай без вялікіх намаганняў: ён усё яшчэ ўніжаны і самаўніжаецца, без меры любіць легенды, верыць на хітрае слова. Выдумалі чорта — баіцца чорта, падсунулі куміра — любіць куміра, а ён, гэты кумір, — сатана. І што самае страшнае: сатана прывячаецца ў Храме, яго цалуюць вярхоўныя святаслужнікі... Застаецца ўсклікнуць толькі ў роспачы: Божа, ратуй мяне ад атэізму?

Да аднаго свайго рамана пра падзеі на Беларусі на пачатку гэтага стагоддзя я ўзяў эпіграфам ленынскія словы. Балюча цытаваць іх, судносьчы да нас многіх, але трэба: "Ніхто не вінаваты ў тым, калі ён нарадзіўся рабом, але раб, які не толькі цураецца імкненняў да сваёй свабоды, але апраўдае і прыхарошвае сваё рабства... такі раб ёсць халуй і хам, які выклікае законнае пачуццё абурэння, пагарды і агіды".

Як, ну як выціснуць з душы раба???

Дзе той Майсей, які павадзіў бы нас сорок гадоў па пустыні, каб пасля вывесці адтуль нашых нашчадкаў в о л ь н ы м і людзямі?

Сапраўды, мы і цяпер жывём па прынцыпе, які акрэсліў яшчэ Чэхаў: "...гэта няпраўда, але паколькі народ жыць без гэтай няпраўды не можа, бо яна гістарычна асвечана, дык выкараніць адразу ж яе небяспечна; няхай яна існуе пакуль, толькі з некаторымі папраўкамі".

"Не, — сцвярджаў Ф.Дастаеўскі, — тады толькі чалавечтва будзе жыць паўнацэнна, калі кожны народ стане развітым на сваім падмурку і прынясе ад сябе ў агульную суму жыцця нейкі асабліва дасканалы бок".

раз у жыцці. І станецца з гэтага выканання або гістарычны прывал, або гістарычны ўзлёт. Калі Таліпаў раславеў пра сваё бачанне й разуменне "Ліра", слухачы апладзіравалі. Першым — Уласак. Над спектаклем працавалі шэсць тыдняў (пры гэтым акцёр яшчэ быў заняты ў Вене). Агульнаю тэмай пастаноўкі сталася чалавечая адзінота, чалавечыя перажыванні. Пункт гледжання для аналізу чалавека — аб'ектыўная адзінота. Для Ліра адзінота і вастраў, і трагічна, бо яго пакідаюць родныя дзеці. Гэта для Рыда Таліпава не толькі гісторыя караля, які добраахвотна кінуў уладарыць, але перадусім гісторыя бацькі, які кароль... Шчымымі мусіць гучаць тэма справядлівасці праз аб'ектыўную несправядлівасць свету, праз тое, што Бог няроўна дзеліць. Самая безвыходная трагедыя Шэкспіра...

"Гэта — сусветны тэатр, — засведчылі "Вячэрнія навіны" з Зальцбурга. — Тут магутны сімвалізм і фантазія складаюць адзіны саюз і адзіны стыль, маюць адзіны карань. Захапляе сцэнаграфія, святло, музычнае суправаджэнне. Сцэна, дзе нам адкрываюцца залатыя, чорныя і белыя колеры: гэта смерць, цнатлівасць і ачышчэнне праз пакаянне. Спектакль — практычная філасофія чалавечых учынкаў" (Марыя Прыльмюлер).

"Гэтая пастаноўка — кангеніяльны дуэт рэжысёра Таліпава і вялікага Хельмута Уласака. Гэта гісторыя сэрца, якое разумее, ды галавы, якая адчувае". (Інсбрукскае выданне "TIP"). Зрэшты, працяг гісторыі галавы ды сэрца можа надарыцца ў Зальцбурзе, горадзе знакамітых фестывалю, дзе Рыду Таліпава прапанавалі працаваць разам з Уласакам. У тым самым гарадскім тэатры, які ўславілі імёны Штайна ды Брандаўэра...

На здымку: Хельмут Уласак і Штэфані Брэнер на рэпетыцыі.

Ж.Л.

таямніцу схаванага скарбу. Міс Сэвідж разумее, што прайграла няроўную бітву. Аднак час, праведзены ў клініцы, не прайшоў для яе марна. Тут, сярод душэўнахворых, яна зразумела як мізэрнасць карыслівых чалавечых памкненняў, так і сапраўдную існасць чалавечай садружнасці, братэрства. З пагардай, велічна і высакародна міс Сэвідж — Федчанка ўзнямае ў гору неразумнае медзведзяна, з якой валяцца на падлогу каштоўныя паперы. Пакой раптам агортваецца цемрай, калі ж свяцільні запальваюцца, высвятляецца, што паперы зніклі. Істарыка Лілі-Бэл, пагрозы сенатара Ціта, дробязная мітусня суддзі Сэмуэла нічога не вырашаюць. Клубы дыму і абгарэлы кавалек актыў свядчаць пра беззавартую страту багацця. Дзеткамі нічога не застаецца, як пакінуць маці ў спакоі...

Адной з лепшых сцэн спектакля стаў момант развітання, калі Флорэнс, Фэры, Пэдзі, Ганібал, Джэфры дораць міс Сэвідж сціплыя рэчы з рэвізіту клінікі. Яны нібыта ахутваюць яе сваёй любоўю, удзячнасцю, душэўнай цеплынёй. Нават Пэдзі парушае шматгадовае маўчанне і вымаўляе некалькі шчырых, прывязных слоў. Вось тут і надыходзіць нечаканая развязка. Медыстра Вілі дастае цэлыя, непашкоджаныя паперы і вяртае іх расчуленай жанчыне. Перад тым, як назаўжды пакінуць "Ціхі прыстанак", міс Сэвідж доўга, з сумам углядаецца ў твары блізкіх людзей. І раптам з хворымі пацыентамі адбываецца дзіўная метамаर्फоза, амаль што чуд. Адухоўленая Фэры — Грахава ў казаным арэале светлых валасоў таямніча ўсміхаецца Ганібалу — Мікуліку, які схіляецца да яе ў пацывым лаўпаклоне. Джэфры — Двараннікаў упэўнена, з годнасцю сядзіць за раялем побач з прыгожай, шчаслівай Вілі — Сафронавай. Пэдзі — Падароўская прасветлена глядзіць у далечыню, а Флорэнс — Кліменка замілавана сочыць, як на арэлях замест лялькі гушкаецца сімпатычны хлопчык. Пад настальгічную мелодыю Глена Мілера міс Сэвідж пакідае прытулак смутку, назаўжды захаваўшы ў памяці элегічную карціну ўсеагульнага каханьня, светлай радасці, спакою... Трэба было бачыць у той момант твары, вочы гледачоў. Шмат хто, не саромеючыся, плакаў, і слёзы гэтыя як мага лепш засведчылі рэжысёрскую інтуіцыю Сяргея Кліменкі, які дакладна, вельмі да часу выбраў п'есу Д. Патрыка.

"Дзіўная міс Сэвідж" даволі шырока ішла на саюзнай сцэне ў 60-я гг. У ёй ігралі зоркі такой велічыні, як В.Марэцкая, Ф.Ранеўская. Але тады п'еса ставілася пра "вар'які заходні свет з яго дзікунай буржуазнай мараллю". Пастаноўка бабруйчан вяртае нас да сучасных праблем нашага перакуленага жыцця, апафеозам якога для мяне асабіста з'яўляецца ружовашчокі рэкламы хлопчык з яго бадзёрым заклікам: "Я буду мільянерам!" Магчыма, у прыхільнікаў гэтага новага тыпу героя словы міс Сэвідж пра светлякоў, якія свеціцца ад каханьня, выклічуць у лепшым выпадку грэблівую ўсмішку. Але ўявіце сабе на хвіліну, што раптам з ўсяе зямлі зніклі светлякі і іх радасныя, фантастычныя агенчыкі больш не рассяваюць начную цемру. Мо "фонд шчасця для бедных людзей" якраз з такой фантастычнай радасці і складаецца?..

Тамара ГАРОБЧАНКА

г.Бабруйск

Музыка

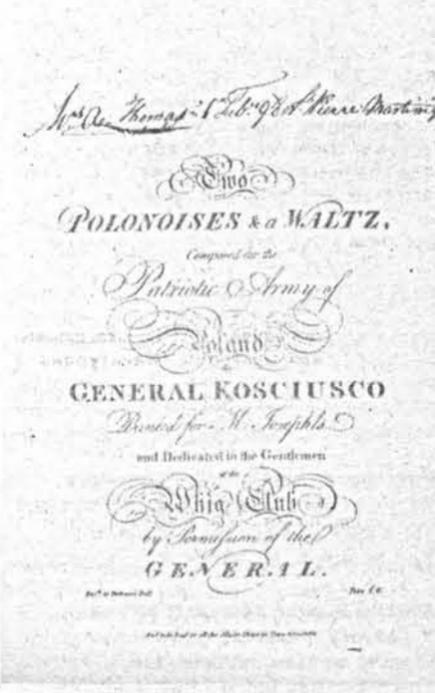
МЫ — У "АГУЛЬНАЙ ПРАСТОРА"

Самапазнанне культуры — працэс дзіўны і непрадказальны. Здавалася б, першаштуршок і разгортванне яго мусяць быць звязаны найперш з нейкімі ўнутранымі імпульсамі (інакш — адкуль менавіта сама-пазнанне, пазнанне сябе, сваёй самасці), з даследчыцкім рухам і здзяйсненнямі. Але ў сапраўднасці аказваецца, што самасць, існасць культуры (удакладню, што маю на ўвазе перш за ўсё нашу старадаўнюю музычную культуру) адкрываецца, выяўляецца не толькі пры набліжэнні да яе даследчыка. І не толькі ў сустрэчым той культуры руху і самараскрыцці — бо яна невытлумачальным, містычным чынам імкнецца нам насустрач. І не толькі ва ўзаемадзеянні з трэцяй, вельмі моцнай субстанцыяй — сённяшнім грамадствам (якому ўрэшце адрасавана і пасланне мінулага, і дзейнасць даследчыкаў па яго ўзнаўленні). Самасць культуры адкрываецца і ва ўзаемадзеянні з зусім, здавалася б, далёкімі сферамі, якія карэктуюцца ў сваіх стасунках з культурай пастаянна і шматстаіна — ад самавызначэння да самаацэнкі і самапавагі.

Асабліва бачна гэта, калі выязджаеш за мяжу. Паколькі здараецца тое нячаста, змены ў адносінах да нас і да нашай музычнай спадчыны падаюцца заўсёды вельмі значнымі. Яны адбываюцца, напэўна, паралельна зменам адносін да сябе і да сваёй гісторыі.

Памятаю, як у 80-я гады ўпершыню прыехала ў Польшчу шукаць матэрыялы — самотная і няўпэўненая (бадай, толькі навуковы кіраўнік і некалькі калег падтрымлівалі тады), з дзівацкімі планами, эфемернымі надзеямі і такім "скарбам" у кішэні (да сённяшняга дня захоўваю чэкі, атрыманая за прэсёнак маці і свае зааўшніцы), якога не тое што на ежу і начлег, а нават на ксеракопіі і чыгуначныя квітокі ледзь хапіла. Тады сустрэлі мяне за мяжой са здзіўленнем: "Пані з Расіі, шука польскае матэрыялы?" Зараз жа, калі да нашага грамадства, дакладней, да часткі яго, прыйшло разуменне і ўсведамленне пазнавачай і мастацкай каштоўнасці нашага музычнага мінулага, неабходнасці ўзнаўлення і ведання яго, калі распрацаваны адпаведныя праграмы па яртанні музычнай спадчыны Беларусі і робіцца тая справа гуртам, пры падтрымцы сваіх і іншаземных фондаў (сумеем, канешне, што недастатковай, бо адных нотных матэрыялаў, якія трэба адзначыць, выдаць і выканаць — мора), і за мяжой успрымаецца ўсё інакш: "Для пані з Беларусі зробімы вшыстка". І далей — прапановы паказаць першадрукі і рукапісы Голанда, Агінскага, Манюшкі. А потым — выказанае на беларуска-польскай мяшанцы здзіўленне, чаму мы не маем магчымасці адсеракапіраваць, скажам, усе Манюшкіны першадрукі: "Ён жа ўродзіўся, жыў і працаваў у вас". І, нарэшце, згода з маёй заўвагай, што шмат чаго адбывалася і шмат хто з вядомых музыкантаў нарадзіўся і жыў менавіта "у нас": "Натуральна, мы ж існавалі ў адзінай культурнай прасторы".

Сапраўды, у адзінай, падумалася мне сёлета, калі, перабіраючы каталогі Бібліятэкі Нарадовай у Варшаве, зноў і зноў сустракала знаёмыя прозвішчы. У прасторы, якая фарміравалася пры найактыўнейшым удзеле нашых (канешне ж, агульных нашых, звязаных з культурай не толькі Беларусі, але й Польшчы, Летувы, Расіі, Германіі, Францыі, Чэхіі, іншых

Факсімільнае выданне твораў Тадэвуша Касцюшкі.

краін, але сёння для нас — перад усім — нашых) дзеячаў. За што ні вазьміся — паўсюль адчуваецца іх "рука". Першыя польскія оперы (не гаворачы ўжо аб польскамоўных, створаных на Беларусі) звязаны з імёнамі драматургаў-беларусаў Ф.Багамольца і Ф.Князьніна — тое яшчэ калісьці заўважыў І.Бэлза. Гісторыя станаўлення, трансфармацыі і пераасэнсавання жанру паланеза — зноў жа, звязана з творчасцю нашых кампазітараў — М.Радзівіла, В.Казлоўскага, М.Каз. і М.Кл.Агінскіх, Т.Касцюшкі і Я.Голанда. Музыка-тэатральная думка таксама развілася намаганнямі ўраджэнцаў і дзеячаў Беларусі — А.Варанца, Н.Орды, С.Манюшкі, Я.Голанда. Відаць, у працэсе ўзаемадзеяння ўсходніх і заходніх (у межах колішняй Рэчы Паспалітай) музычна-культурных плыняў нашай культуры давалася ўзяць на сябе місію, так бы мовіць, культуры-донара, якая выпеставала многіх сыноў сваіх не толькі для сябе, але і для іншых культур, бо, вядома, так склаўся лёс, што пасля разбурэння ўсталяванай стагоддзямі музычна-культурнай сістэмы, пэўнай мастацкай фармацыі, лепшым прадстаўнікам яе не знайшлося месца а ні на зямлі сваёй, а ні ў памяці нашчадкаў. Але культуры, як і людзі, аддаючы, — абавязкова набываюць. Няхай не адразу, але набываюць. І моц сваю, і аўтарытэт, і адпаведнае да сябе стаўленне, нягледзячы ні на якія "змены курсаў". Менавіта ў гэтым, падумалася мне, наш паратунак у цяперашнім і надзея на будучыню.

Што ж да матэрыялаў, якія ўдалося апошнім разам атрымаць у Варшаве — на гэты раз дзякуючы дапамозе Фундацыі імя Ю. Мяноўскага, дык гаворка пра іх — наперадзе. Пакуль жа прапаную зацікаўленым чытачам звярнуць увагу на ілюстрацыі.

Вольга ДАДЗІЁМАВА

Першае выданне падручніка С. Манюшкі.

MAZURKI kompozytorów polskich

Antologia ze zbiorów Biblioteki Narodowej

Piano Mazurkas of Polish Composers

А зараз — асабліва ўвага. Гэта — здымак тытульнага аркуша толькі што выданага Бібліятэкай Нарадовай тэатральнага збору мазурак, сярод якіх ёсць і творы нашых кампазітараў. Выданне (укладальнікам, рэдактарам і аўтарам яго грунтоўных каментараяў з'яўляецца супрацоўніца бібліятэкі Э.Вансоўская) заснаванае на першадруках і рукапісах твораў 19—20 стст. Думаю, гэтая інфармацыя зацікавіць у першую чаргу тых, хто займаецца камплектацыяй збору нашых бібліятэк (куды, на жаль, не заўсёды даходзяць такія звесткі) і ўсіх, для каго неаб'якая гісторыя музычнага мастацтва.

КАЛІ ВЫХОДЗІШ НА СЦЭНУ

Музычнае жыццё ў Акадэміі музыкі развіваецца вельмі інтэнсіўна. Аднак павышаную цікавасць у публікі выклікаюць толькі "нестандартныя" канцэрты, імпрэзы. Адною з такіх "нешараговых" падзей стала пастаноўка оперы П.Чайкоўскага "Яўгеній Анегін" сіламі опернай студыі. Выканаўцы галоўных партый Таццяна і Анегіна — студэнткі пятага курса Л.Кузьміцкая і А.Краснадубскі такім чынам здалі дзяржаўны іспыт.

Лідзія Кузьміцкая — уладальніца лірыка-драматычнага сапрапа, голасу прыгожага тэмбру поўнага дыяпазону. Сур'ёзнае знаёмства з оперным рэпертуарам для яе пачалося з опернага класа і працягнулася ў опернай студыі. Ужо на другім курсе Ліда спявала ў оперы "Так робяць усе жанчыны" Моцарта. На трэцім выступіла з партыяй Катарыны ў оперы "Утаймаванне свавольніцы" Шабаліна. Складаная партыя Нэдзі ў "Пацях" Леанкавала была ў рэпертуары студэнткі на чацвёртым курсе. І вось, на заканчэнне акадэміі — сустрэча з мяккім, прыгожым, лірычным вобразам Таццяны...

У дзяцінстве Ліда быць спявачкай не збіралася. Хацела паступаць у педагагічны інстытут, марыла і аб прафесіі актрысы драматычнага тэатра. Адноўчы яе запрасілі на канцэрт класа выкладчыцы Брэсцкага

музычнага вучылішча Р.Сакалоўскай, пасля чаго дзяўчынка вырашыла паспрабаваць спяваць. Хутка яна паступіла ў вучылішча ў клас гэтай настаўніцы, пачала ўдзельнічаць у канцэртах. І калі вучылася на апошнім курсе, узяла ўдзел у конкурсе вакалістаў імя Л.Александроўскай, дзе заняла трэцяе месца. Далей Ліда без вялікіх намаганняў паступіла ў кансерваторыю ў клас народнай артысткі Беларусі І.Шыкуновай. "Мы закахаліся" адно ў аднаго з першых дзён, нас зблізіла эмацыянальнасць", — кажа Л.Кузьміцкая.

Не ўсё было гладка спачатку. Дзяўчына прыйшла з вучылішча з праблемамі ў гучанні голасу ў сярэднім і верхнім рэгістрах. На працягу пяці гадоў новаму педагогу давалася зжываць старое. Ірына Шыкунова запаслася цяпленнем, і Ліда, дзякуючы сваёй працавітасці, дапытлівасці, апантанасці, заспявала па-новаму, прафесійна. Да адметных якасцей маладой вакалісткі варта аднесці і фізічную трываласць: яна заўсёды "ў форме", нягледзячы ні на якія хваробы працуе на поўную сілу. Яна хутка і годна вывучае рэпертуар, цяпер у яе "багажы" творы Вердзі, Чайкоўскага, Пучыні, Мусаргскага.

Нядаўна Л.Кузьміцкая ўдзельнічала ў канцэрте, які праходзіў у Гасцёўні У.Галубка. Яна выканала арыю Графіні з оперы "Вяселле

Фігара" Моцарта, малітву Тоскі з аднайменнай оперы Пучыні, арыяна Лізы з "Пікавай дамы" Чайкоўскага, раманы Глізэра, Рахманінава, беларускую песню "А мой мілы захварэў", іншыя творы. Вельмі пранікліва, тонка прагучалі раманы Глізэра, запомнілася слухачам і арыя Тоскі. Самым складаным кампазітарам у гэтай праграме для спявачкі аказаўся Моцарт. "На Моцарце ўсё чутно, таму я з ім яшчэ не вельмі сябрую", — прызнаецца яна. Дый галоўная праца над арыяй Графіні наперадзе таксама.

У дадатак да голасу яна мае ўсё, каб стаць опернай спявачкай: сцэнічнасць, раскванасць, унутраную змястоўнасць, інтэлект. І вось ужо другі год Ліда працуе ў тэатры музычнай камедыі, што немалаважна для набывання тэатральнага вопыту. Ёй ужо даверана галоўная роля Марыцы ў аднайменнай оперце Кальмана.

Аднак марыць Ліда ўсё ж спяваць Аіду Тоску, Батэрфляй, Таццяну. І я спадзяюся, шт "таленавіты чалавечак", як называе сваю студэнтку І.Шыкунова, "праб'ецца" на оперную сцэну. Маладая спявачка дастаткова крытычна адносіцца да сябе. Ведае: каб чаго-небудзь дасягнуць, трэба шмат працаваць, бо, з яе ж слоў, — "толькі калі выходзіш на сцэну, разумееш, чаго ты яшчэ не зрабіў".

Наталля КСЕНЦ

НА СУМЕЖЖЫ
КУЛЬТУР

Антон Будзіловіч — 24 мая споўнілася 150 гадоў з дня яго нараджэння (памёр 25 снежня 1908 года) — увайшоў у гісторыю як беларускі і рускі філолаг, гісторык, публіцыст і педагог. Родам з вёскі Коматава цяперашняга Гродзенскага раёна. А. Будзіловіч даследаваў старажытную славянскую пісьменнасць, вывучаў літаратуру, гісторыю і літаратурныя мовы славянскіх народаў. У сваіх славістычных працах не абыходзіў і пытанні беларускай мовы. А да ўсяго з 1907 года А. Будзіловіч быў рэдактарам газеты "Московские ведомости".

АДЗІН
З АДРАДЖЭНЦАЎ

1 чэрвеня журналісту і пісьменніку Якубу Міско споўнілася 65 гадоў (памёр 23 кастрычніка 1981 года). Актыўны ўдзельнік нацыянальна-вызваленчага руху ў Заходняй Беларусі. Друкаваўся ў падпольных заходнебеларускіх перыядычных выданнях, з'яўляўся членам рэдкалегіі легальнай "Беларускай газеты", якую выдавала КПЗБ у Вільні. За рэвалюцыйную дзейнасць Я. Міско некалькі разоў арміштоваўся польскімі ўладамі, правёў восем гадоў у турмах. Вядомы як аўтар шматлікіх артыкулаў, фельетонаў. Пісаў рэцензіі, выступаў з гумарэскамі. Найбольш поўна творы Я. Міско прадстаўлены ў кнізе "Маё маўклівае сэрца", што выйшла ў 1983 годзе.

СКАРБНІЦА
ДУХОЎНЫХ
БАГАЦЦАЎ

75 гадоў назад быў заснаваны Віленскі беларускі гісторыка-этнографічны музей імя Івана Луцкевіча. Аснову яго экспазіцыі і склала багатая прыватная калекцыя гэтага выдатнага дзеяча нацыянальнага Адраджэння. Як вядома, у канцы свайго жыцця І. Луцкевіч перадаў яе Беларускаму навуковаму таварыству, выказваючы спадзяванне, што яна будзе зберагацца ў нацыянальным музеі, аб адкрыцці якога марыў. Да заснавання яго калекцыя захоўвалася пры рэдакцыі газеты "Наша Ніва".

Арганізатарскую работу па стварэнні музея ўзяў на сябе брат І. Луцкевіча, не менш вядомы нацыянальным дзеяч Антон Луцкевіч. Дарэчы, ён і ўзначальваў музей да 1939 года, а месцілася гэтая скарбніца духоўных багаццяў у будынку былога базыльянскага кляштару, што знаходзіўся на колішняй Вастрабрамскай вуліцы. Экспазіцыя займала пяць залаў, меўся архіў, працавала бібліятэка. Фонд яе склаў, зноў жа, выданні, сабраныя І. Луцкевічам, а таксама частка бібліятэкі Е. Раманава і ўся асабістая бібліятэка Б. Даніловіча, а разам гэта больш за 14 тысяч тамоў.

У музеі захоўваліся унікальныя калекцыі слупкіх паясоў, дываноў, зберагаліся розныя беларускія народныя інструменты, рэдкія рукапісныя кнігі, а таксама старадрукі. Для прыкладу — "Статут Вялікага княства Літоўскага 1588 года", што выйшаў са знакамітай друкарні Мамонічаў, "Часаслоў" І. Фёдарова.

Найбольш поўна пра матэрыялы музея можна даведацца з брашуры А. Луцкевіча "Беларускі музей імя Івана Луцкевіча", якая пачыла свет у 1933 годзе і даўно стала бібліяграфічнай рэдкасцю, але ў 1992 годзе з'явілася яе рэпрэнтнае выданне.

Праіснаваў музей да 1945 года, а затым большая частка матэрыялаў была перададзена ў Гісторыка-этнографічны музей Літвы і Цэнтральную бібліятэку Акадэміі навук Літвы. Беларусам перапала вельмі мала экспанатаў. Яны трапілі ў фонды цяперашніх Цэнтральнага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва Рэспублікі Беларусь і Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі.

ДЫЯЛОГ
ПРАЦЯГВАЕЦЦА

Канечне ж, з гледчымі, неабыхавымі да творчасці знакамітага беларускага кінарэжысёра, народнага артыста Беларусі, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі СССР. А адбыўся ён у Рэспубліканскім палацы ветэранаў, дзе прайшла прэм'ера мастацка-публіцыстычнай стужкі "Салодкі яд каханна", пастаўленай В. Дашуком па ўласным сцэнарыі. Як і ў сваіх папярэдніх работах, майстра не абыходзіць складаных, часам супярэчлівых праблем у жыцці нашага грамадства. Прынамсі, у гэтым фільме ён запрашае разам паспрабаваць разабрацца ў тым, чаму сам чалавек у асобных моманты жыцця не можа суаднесці належным чынам свае ўчынкi з пачуццямi.

Паэзія

Мікола АРОЧКА

ЧЫТАЮЧЫ
НАГОРНУЮ
ПРОПАВЕДЗЬ

Я прыйшоў, каб вы мелі жыццё і мелі ўдосталь.

Паводле Іаана (10:10)

Калі людскасць з парога зямнога,
Як у бездань, ляцела ў грахоўнасць,
Ты з'явіўся, Сын Бога жывога,
Каб вярнуць, як ратунак, духоўнасць.

Абяцаў жыццё кожнаму вечнае
У галінах людскога роду,
Жыццё вечнае, чалавечнае,
Каб удосталь было і без зводу.

Колькі сэнсу ў тым слове — удосталь!
Тут і годнасць без звад і нястачы.
За наказ Твой плацілі Апосталы
І крывёй і сіročым плачам.

Дык чаму ўсё няма яго — удосталь?
Каб зямля мела лад і дастатак.
І чаму замест душаў — убоства,
Той жа гвалт і захоп, слёзы матак?

Застанёмся мы бед спадкаемцамі,
Покуль нас набратае повязь
Ва Хрысце — каб валодала сэрцамі
Найсвятая Нагорная споведзь.

Калі ж ты ўзганарыўся, людзіна,
Выбраў шлях, ды ён стаўся нягодны,
Ты ўпусці Чалавечага Сына,
Што нясе заповіт несмяротны.

Ён рукою усявышнія веры
У мой дом вунь стукоча на ганку.
Адчыняю дрыготка дзверы:
З майго боку ў дзвярах толькі —
к л я м к а.

ПРЫБЛУДЫ

Даруй мне, верш, што з болей даручаю
Табе не прыгажосці мройнай пуд.
Мяне даводзіць сёння да адчаю
Ліхое племя прыхадняў, прыблуд.

Якімі яны сеюцца вятрамі
Па нашых нівах — скажа хай асот.
І ўсё ж ляцяць ваўчакстыя не самі,
А множаць гадавальных іх род!

Яны камусьці дужа даспадобы,
Як прывадныя ў колах тых пасы.
Ну што ім нашы рэчкі ці лясы,
Прыродны дар красы, жывой аздобы!

Тамара МАЗУР

"КАБ
З'ЯДНАЛАСЯ
З ВЕРАЮ
МОВА..."

Кожны вольны свой шлях
для сябе выбіраць,
Як бы ўласнай годнасці меру,
У каго не адолелі мову адняць,
Не спрабуйце зняславіць веру.

Ах, як хітра хацела паднесці змяя
Мне ў Эдэме свой плод салодкі,
Ды ад рук Сатаны адхрысцілася, як
На гаротных магілах продкаў.

Іх след — карчы,
пустэчы чорны пыл,
Зямля, вада з атрутнаю брыдою.
Вам паднясуць і цэзіі і траціл —
Частуйцеся чарговаю бядою!

Не рвуць у працы жыл, жывуць улетцы,
З халоднай, нібы жабінай крывёй.
Бязродныя, яны - не спадкаемы
Ні мовы, ні спадчыны жывой.

З іх касты рэкруціруюць вушастых,
Даруюць шчодро вотчыны пасад.
Здраецца, прыблуда каранасты
Каранавана ўладай цешыць зад.

Ён свой у асяроддзі пустасловаў
І дэмагогаў хіжых і бяздар.
Як хмара градавая, ён часовы,
Яшчэ ўладарны, ды не Гаспадар!

БЕЛЫЯ
ХРЫЗАНТЭМЫ

Чэславу ШМІГРУ,
старшыні калгаса

Сярод чорнага гора —
Белыя хрызантэмы...
Не расчуженым быць не магу.
Хоць на момант мой лёс пад'ярэмны
Мо паслабіць маю тугу.

Я загнаны ў кут бездухоўнасці.
Без смяноў — гэтак душыць адчай!
Ды здраецца хвіля чароўнасці,
Павяртаючы веру ў свой край.

Край на чуйных людзей не скупы яшчэ,
Хоць у горы мой край — мой брат.
Ды не зводзіцца, дзякуй, апірышча,
Задухэўна-маральны паклад.

Ах, Чэславе, з тонкасцю рысаў
Так спалучана тонкасць душы!
Ці не раз яна грэла, як прысак,
І збівала з мяне ледзяшы.

Гаспадарчасць у вечным вярчэнні —
Жыццядайны і ўдзячны ваш дар.
Ды каштоўнейшы дар — разуменне
Чалавека пад сцюжасцю хмар.

Дар — чуццё, нібы ў той антэны,
Родных ніў, каб ішлі яны ў цвет.
Гэта ж — белыя хрызантэмы
Сярод чорнага наступу бед.

10.XII.1995 г.

У ПАКАЛЕЧАНЫМ
БАРЫ

Гэта лес ці лёс мой?
Што тут сталася!
Ні ступіць нагой — карчы, лаўжы.
Як раздолына рэху тут гукалася
Між грыбных пралескаў ды ажылі!

Не відно сцяжын —
хтось спляжыў хвоі,
Выцягнуў камлі, галлё адсёк.
Хвоі — у даспехах медных воі —
Хто тут і куды вас павалок?

Вырубка — не вырубка...
На плечы
Мушу ўскінуць свой веласіпед.
З вываратняў выбрацца, з гушчэчы,
Хоць бы на зварыны выйсці след.

Для нашчадкаў сваіх адбіраю дабро
Па святых хрысціянскіх законах,
Паратункам маім стала птаха пярэ,
Што зляцела ў мае далоні.

Як пачатак пачатку чарціла я ім
Дараванае Вышнім слова,
і Анёл блаславіў маю працу: Амінь,
Каб з'ядналася з вераю мова.

Дужаю стала, гарыць мой агонь,
Шлюбны пярсцёнак, адкрытая скронь,
З плеч увабраны ў пучок валасы... —
Бабіна лета дзявочай красы!

Дзякуй за праўду, мой вольны Анёл!
Я для сям'і накрываю на стол,
Аберагаю раўніва ачаг,
Строгасць і ласку ўмяшчаю ў вачах.

Выпадкам толькі, на зрэзе вясны
Сняцца табой дараваныя сны:

Колісь пан зіркаты кожную хвойку
Меў на воку — не сатнеш дубок!
А калі дазволіць сухастойку,
Абкарыш, як лысіну, пнянкі!

Не паноў адных выкаранялі —
Гаспадарчасць з роду мужыкоў.
Столькі, лес мой, дроў тут не ламалі
Бураломы ўсіх былых вякоў.

З ляшчын высокіх шчодратца арэхі —
Аж замірае ў любасці душа.
Жаўтлявыя лісты пльывуць, шуршаць
Між чуйных пальцаў —
з золатам уцехі.

Арэшніку прыгрэлі шаты-стрэхі —
І згледзеў я з-пад іх капелюша
На ланіцы павіслай спарыша —
Цябе згадаў і прывітаў усмехам...

Ды боль азваўся рэхам — і агонь
Пранёк наскрозь, да костачак, далонь:
Край спарыша быў чорна-завуглёны.

Пад скасцяпеналай чарнатой кары
Дымліліся бядою два ядры —
Твой свет і мой, малайкай спапялёны.

У ПУСТОЙ КАПЛІЦЫ

Каля старога шляху у капліцу
Праз проймы вокнаў з дзікім скразняком
Прабраліся нячысцікі цішком
У карты пагуляць ды пахмяліцца.

Ды гульбішча не ладзіцца ўначінаў.
Пацпевае іх штосьці халадком.
І пыршчуць пляшкі вострым
бітым шклом,
Аж з каменя зяхаюць бліскавіцы.

А на спустошаным іканастасе
Адзін самотны Ян з кутка ўглядаўся.
Здавалася б, ну што ім той прарок!

Ды працінала золкасць дыскамфорту,
Аж унутры іх м'ясна стала чорту...
Гульнулі б на ўвесь свет,
калі б не гэты зрок!

ВАДОХРЫШЧА

Вакол палонкі, крыжам хрышчанай, —
Бутэлькі перасмяглыя, глякі.
Трашчыць сярдзіта маразішча —
Брую таксама п'е з ракі.

Аж з вуснаў пар сняжком імжыцца,
І зубы ломіць ад лядка.
Але нутро апаліць быццам
Вада свянцонага глытка.

Паўскрай дзятва свавольна скача
Па лютым, коўзкім тым льдзе.
Сябе я там таксама бачу —
Растаў, згубіўся ў грамадзе.

Малітва песеннымі скрыдламі
Душу ахутвае цішком.
Я з твару кропельку з крапіла
Не выпіраю рукавом.

Яна й цяпер ва мне, жывая,
Хоць заглядае ў сэрца лёд.
Край — над палонкаю нягод.
Ды — выжывем, ператрываем!

Мароз, трашчы, не трашчы —
За плячыма Вадохрышчы!

Шчодрый ліўні, начны зарапад
І малады зачарованы сад.

НАКАНАВАННЕ

Яму, быццам д'яблу,
душу прадала,
Не меўшы хвілінкі спакою,
Нічога ўзамен для сябе не ўзяла
Заўсёды даючай рукою.

Ён піў з яе вуснаў
салодкі нектар,
З вачэй яе — ласкі сутонне,
Букет фіялетава-стрыманых мар
Ссыпаў у глухое бяздонне.

І казку яе, што чаборам цвіла,
Знячоўку сняжок зацярушыў.
Яму, быццам д'яблу,
душу прадала
За хілую, мілую душу.

ЖЫЦЦЁ, ЯК ЗНІЧКА...

На майскія дні прыпала 100-годдзе з дня нараджэння паэта, публіцыста, асветніка Ігната Канчэўскага. Докладная дата яго нараджэння невядома, адно можна сказаць, што гэта май 1896 года. Упершыню з'явіўся на свет І. Канчэўскі ў Вільні, там жа і пайшоў з жыцця 21 красавіка 1923 года, стаўшы яшчэ адной ахвярай сухотаў, цяжкай хваробы, якая, як вядома, заўчасна забрала з жыцця многіх выдатных прадстаўнікоў нацыянальнай культуры. А што І. Канчэўскі належыць да шэрагу іх, сумнявацца не даводзіцца: ён пакінуў пасля сябе глыбокі след.

І. Канчэўскі ў 1913 годзе скончыў Віленскае рэальнае вучылішча, вучыўся ў Пецярбургскім тэхналагічным інстытуце, на гісторыка-філалагічным факультэце Маскоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта. У 1916 годзе, прызваны ў царскую армію, скончыў афіцэрскае вучылішча. У званні прапаршчыка апынуўся на Румынскім фронце. Увосень 1917-га года І. Канчэўскі вучыцца на Вышэйшых кааператывных курсах пры народным ўніверсітэце імя А. Шаняўскага ў Маскве, пасля заканчэння іх працуе інструктарам Цэнтральнага саюза льнаводаў.

Калі была абвешчана БССР, пераязджае ў Мінск, становіцца інструктарам Саўнаркама. З утварэннем Літоўска-Беларускай ССР І. Канчэўскі вяртаецца ў Вільню. З 1920 года ён — канторскі служачы Вільнскага Саюза беларускіх кааператараў.

На гэты час прыпадае яго актыўная літаратурная дзейнасць. З артыкуламі, нарысамі, вершамі І. Канчэўскі выступае ў газетах "Наш сцяг", "Наша думка", "Наша будучыня", "Беларускія ведамасці", займаецца і перакладчыцкай справай. Да ўсяго вядзе вучнёўскі гурток па географіі ў Віленскай беларускай гімназіі, удзельнічае ў рабоце падпольнай Беларускай рэвалюцыйнай арганізацыі.

Выступаў як пад уласным прозвішчам, так і пад псеўданімамі Ігнат Абдзіраловіч, Ганна Галубятка. Пад псеўданімам І. Абдзіраловіч у 1921 годзе пачынае сваю першую асноўную працу "Адвечным шляхам". Даследзіны беларускага светапогляду, у якой асэнсоўваецца беларускі нацыянальна-вызваленчы рух, вытлумачваюцца яго філасофскія і палітычныя асновы.

Як вядома, Ігнат Абдзіраловіч — адзін з герояў апавесці М. Гарэцкага "Дзве душы". "Роднасць" яго з псеўданімамі І. Канчэўскага невыпадковая. Асноўныя ідэі, абгрунтаваныя ў працы "Адвечным шляхам", і знайшлі свой водгук у "Дзвюх душах". Больш за тое: яны, як адгалоскі, прысутнічаюць у асобных вершах са зборніка Л. Родзевіча "Беларусь", у творах з кнігі У. Жылкі "Уяўленне", вершах І. Дварчаніна, К. Сваяка.

Што да вершаў самога І. Канчэўскага, дык яны пры больш спрыяльным часе могуць прыйсці да чытача. Яго рукапісны зборнік "Паэзія" захоўваецца ў фондах Цэнтральнай бібліятэкі Акадэміі навук Літвы.

ПАД АПЕКАЙ "МІЛАСЭРНАСЦІ"

Крыху больш года пры Петрыкаўскай цэнтральнай раённай бібліятэцы дзейнічае гарадскі клуб "Міласэрнасць", дэвізам якога сталі словы "Спяшайся рабіць дабро". Узначальнае яго бібліятэкар Р.Сямёнава, а членамі з'яўляюцца ветэраны вайны і працы. За гэты час праведзена каля двух дзесяткаў пасяджэнняў: "Не старэюць душой ветэраны", "Адгаварыў гай залаты" (па творчасці С.Ясеніна), "Фотадымак з сямейнага альбома" і многія іншыя. Аргкамітэтам клуба арганізаваны паездкі ў вёску Навасёлкі ў музей дзеда Талаша, адпачынак на цеплаходзе па Прыпяці.

Аказана значная матэрыяльная падтрымка і раздача бібліятэчак адзінокім састарэлым. Ветэранскім хорам пры РДК праведзены дабрачынныя канцэрты ў Бяланавічах і Капаткевіцкім інтэрнаце для састарэлых.

Людзі ва ўзросце часта хварэюць, а набыць лекі падчас няма за што. Ці можна абмысціся без іх? Адказ на гэта пытанне пастараліся знайсці на "пасядзелках" "Дапамажы сабе сам" (тайны народнай медыцыны). На іх запрашалася ўрач-тэрапеўт Л.Харашылава, якая ў далейшым узяла своеасаблівае шэфства над "Міласэрнасцю".

Вельмі цікава прайшло і апошняе пасяджэнне "Свет выратуе дабрый". Удзел у ім узяў настаўніцель мясцовага прыходу айцец Васіль Немаш. Сваю новую работу — спектакль па камедыі Л.Родзевіча "ПСХ" ("Пільнай сваю хату") паказаў калектыву Капаткевіцкага народнага драмтэатра. Парадавалі сваімі песнямі ўдзельніцы хору ветэранаў.

Ад папярэдняга продажу білетаў сабрана звыш 1300 тысяч рублёў. Асабліва актыўна набывалі іх калектывы лясгаса, камунагаса, Аграпрамбанка, райаддзела міліцыі, хлебазавода, райсельзэнерга, керамічнага завода, музычнай школы і спецшколы-інтэрната.

Увесь збор пойдзе на аказанне дапамогі адзінокім і хворым састарэлым.

А. ЛІСЦІКІ
з Петрыкаў

НЕПАПРАЎНЫ рамантык, летуценнік і аптыміст, Міхась Рудкоўскі, хаця мы зналіся і сябравалі добрую чвэрць веку, ні ў маладыя, ні ў сталыя гады, здаецца, ні разу не паскардзіўся на сум і адзіноту. Ды гэтая скарга ўсё часцей і часцей, а з узростам, дык асабліва, прарываецца ў ягоныя вершы, і сёння, калі перачытваеш напісанае ім, без ценю сумнення пераконваешся: такі паэт нам быў патрэбны, і ён прыйшоў, і сказаў свае, Богам дадзеныя, словы, нягледзячы на крутыя павароты ўласнага жыцця. Не ведаю, пра каго тут правільней гаварыць — ці пра самога творцу, ці пра яго лірычнага героя, але сапраўдным згусткам болю і горчы стаў непадробна шчыры "Самотны санет" з кнігі "Засцярога". Ён, мусіць, і

Паэтычны слоўнік, навяяны роднымі мясцінамі, любімымі вобразамі і з'явамі, яшчэ нічым не выклікае насяражанаці і трывогі, калі не лічыць нібы сказанага мімаходзь напамінку пра "край абеліскаў, курганоў, крыжоў". І раптам, праз шматкроп'е, з новага радка, нечаканае, трагічна-журботнае прызнанне: "Каб маму мог — на міг — зямлі падняць я, — я куліком у той бы край пайшоў..." Непазбежнасць апошняй дарогі ў зямным жыцці, а іншы раз і проста ў зямным існаванні, пачынае яскрава ўсведамляцца адразу, як толькі не стане той, што малілася за цябе "травам, дрэвам і сонцу".

Прыедзеш далому, у кут заповітны —
Як брата цябе сустракаюць.
Хапае ўсяго у застоллі прыветным,

Мусіць, невыпадкова многія свае вершы, навяяныя ўспамінамі ваеннага дзяцінства, паэт называе баладамі — "Балада пра мужнасць", "Балада пра палаючы ліст", "Балада тыфознай зімы 44 года", "Балада пра несмяротнасць" і нават тыя вершы, у якіх спецыяльна не падкрэсліваецца іх жанр — "Бабіна лета", "Ліпеньскі роздум", "Каменні цытадэлі", "Размова з доктарам Ветцалем", таксама нясуць яркія прыкметы балады — перш за ўсё драматычна-напружаным сюжэтам, героіка-рамантычнай прыўзнятацю, сцісласцю і дакладнасцю кожнага слова.

М. Рудкоўскі з'яўляецца выдатным майстрам гэтага ліра-эпічнага жанру, але аднолькава падуладны яму быліны, легенды, біблейскія і касмічныя міфы. Праціпастаўленне добра і

ЧАТЫРЫ ПЕСНІ МІХАСЯ РУДКОЎСКАГА

ДА 60-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ

напісаўся ў вусцішную, трывожна-роздумную ноч, "калі аціхне горад і Мілавіца свеціцца ў акне", а былое і перажытае з неадчэпнай думкай пра наканаванасць лёсу аж да золкага святання стаяць перад вачыма.

...І дзень за днём —
нібы за кропляй кропля,
І дзень за днём — нібы за лістам ліст...
Душа тупее, гасне, гасне мысль,
І небасхіл сціскаецца да кроплі.

Тут я чужы
І там амаль чужы,
Тут — самавязень,
Там жа — госьць нязваны...
Як позна-позна

і так рана-рана!
Далёкая, прашу: дапамажы!

Збавеннем для спакутанай і збалелай душы заўсёды былі вершы — вершы без фальшы і гучных падробак, і, можа, іменна таму ў паэзію М. Рудкоўскага ўваходзіў як у храм гармоніі і характава, праўдзівай спаяльнасці і ачышчэння душы, рамантычна-ўзнёслых і ўзвышаных пачуццяў. У храме, між іншым, ёсць месца прароцтву. На першы погляд, нявінны радок "Паэт — агонь, таму згарэў так рана" ў свой час выклікаў пратэст ва Уладзіміра Калесніка, які залічыў яго на кошт звычайнай творчай дэпрэсіі. Аднак праўда за М. Рудкоўскім: паэт — агонь. Здзіўляе, што эпіграфам да "Самотнага санета" ён паставіў словы М. Лынькова: "Як позна-позна! І як рана-рана!" Думаецца, не крызіс, а глыбокая душэўная патрэба стала прычынай для напісання верша "Прад тым як упасці", напоўненага трывожным клопатам пра скутак і плён сваёй паэтычнай працы. Гэты верш настолькі ёмкі, так густа "замешаны", што вырваць з тэксту нейкі асобны радок проста немагчыма, таму прывяду яго цалкам:

Прад тым як упасці,
Навекі прапасты,
Песні чатыры хацеў бы я скласці.
Найпершая песня —

Маці,
Што ў муках мяне нарадзіла;
А песня другая —

Айчыне,
Што сілу дала мне і крылы;
А трэцяя песня —

Каханай,
З якой і ў нягодах быў шчасны;
Чацвёртая —

і апошняя —
Сонцу,
Каб людзям свяціла ўсёчасна,
Бясконца.

Ці ўснею іх скласці,
Не знаю,
не знаю, —
Паціху складаю...

Сваю найпершую песню, прысвечаную Маці, М. Рудкоўскі склаў, прынамсі, паспеў скласці, гэты светлы і мілы вобраз, які ўвогуле вобраз беларускай жанчыны, жыве пастаянна ў вершах паэта, найбольш поўна і ярка паўстаўшы ўжо ў другой яго кнізе "Сінія Бранды". Вобраз маці — не проста сімвал. "У хвіліну трудную, у часіну шчасную" М. Рудкоўскі не раз вяртаецца дадому, на свае сінія і родныя бранды, якія сталі для яго "як замова матулі ад напасці-бяды". І перад ёю, самай дарагой на свеце жанчынай, удзячны сын у неадплатным даўгу: "за кожную ноч, што ты неадспала, у калысцы мяне люляючы", "за кожны хлеба акраец, што ты не з'ела, на дарогу мне пакідаючы". Маці памалілася "травам, дрэвам і птушкам", каб "безнадзейна хворы" ён вочы расплюшчыў, а суседка патушыла свечку, маці памалілася сонцу, каб "з разбітай у кроў галавою" ён падняўся з зямлі. Можа, таму найпершая песня М. Рудкоўскага такая шчыmlівая, непадкупная, поўная гарачай сынавай любові.

І толькі яе не хапае.

І добра табе, і гасцінна ў хаце,
Ды толькі (ці гэта здаецца?)
Чамусьці бацькоўская хата без маці —
Што грудзі жывыя без сэрца.

Перад вяртаннем на Векавечную Бацькаўшчыну (так, дарэчы, называецца адна з кніг М. Рудкоўскага) паэт раней выціраў ногі, выціраў душу, бо "што маме добра я сваёй скажу?", ды і пазней прага самаачышчэння не прайшла, хоць у старой, з буслянкой, хаце няма ўжо бацькі, няма і маці, а сказаць "Дзень добры" можна толькі бярозе, якая "над маленствам маім стаяла, пляшчотная, добрая, быццам матуля, стаяла..." Вобраз бярозы тут невыпадковы: раз за разам, паступова — ад згадак пра маці, успамінаў пра яе нязгойны смутак — вобраз гэтай белай бярозы ператвараецца ў ёмісты, маштабны вобраз "нескаронае волыі і духам" зямлі Скарыны і Купалы, дзе паэт "усюды знаходзіў гасціннасць і шчырасць", бо і падымалася, мужнела родная Беларусь працай дзеда, які "гартваў і сярпы і нарогі", працай бацькі, які тут "кročыў з сярняй".

У кашулі з шаўкоў
белавежскі спакойна-благітных,
Падперазаны Нёмнам,
спаткаўшы святання зару,
З галавой непакрытай,
з душою, бы неба, адкрытай,
Як з матуляй, з табой
я іду,
гавару
і твару.

Паэт, як сказаў пра яго У. Калеснік — "рыцар шчырасці, сумнення і красы", сваю другую песню, пачаўшы яе ў "Першых вэрстах", напоўніў роснай свежасцю ў "Сініх Брандах", значна расшырыў у "Позвах" нападзі чыстымі крыніцамі ў "Векавечнай Бацькаўшчыне" і да высокага мастацкага гучання давеў у наступных паэтычных зборніках "Трыгор'е", "Засцярога" і іншых. Без сумнення, сімвалам Айчыны для яго стала метафара Сінія Бранды, і гэта не алегорыя, не мастацкі троп, а жывая і чарадзейная вада, у якую трэба апусціць далоні, і "рукі не могуць зрабіць справы бруднае", да струменчыка тае вады трэба дакрануцца сэрцам, і "сэрца будзе да скону шчырае".

Дзіця вайны, Міхась Рудкоўскі, уваходзячы ў паэзію разам з першым пасляваенным прызывам, аддаў належную даніну тэме мужнасці і гераізму, бо шчыміць і бальціць незагоеная рана, нічога не можа забыць не такая ўжо і наіўная дзіцячая памяць:

Суніцамі пахне даліна...
Свой статак пусціў я на верас,
А сам па акупах зарослых,
без шапкі і босы, я лажу,
рву ягады, кідаю ў рот,
Смяюся вавёркам і сонцу...

і раптам
зубы сціскаю ад болю:
скручаны дрот мне ўпіваецца ў ногі
дзесяткамі стоеных джал.

Я плачу...
Суніцамі пахне Айчына...

Вершы пра мінулы вайну ў творчай спадчыне М. Рудкоўскага займаюць увогуле нямога месца, і хоць сапраўдных удач і знаходак тут даволі шмат, але нават сярод іх моцным, сканцэнтраваным пачуццём усё ж вылучаецца "Балада пра маіх аднагодкаў". Размова ў ёй ідзе пра спаленую фашыстамі вёску Красніцу, што стаяла непадалёк ад Выганіўскага возера, і "тут, на месцы вёскі, сёння сасоннік стаіць — гонкі, балючы сасоннік". Спыніся, паслухай — кажа паэт. "То не сосны рыпцяць — асверы, то не глушчы будзяць зоры — пеўні, не звачокі глядзяць — а вочы, вочы смутныя хлапчукоў, што навед засталіся імі — грыбніцамі і пастушкамі..."

зла, матывы вернасці і здрады, закліцці і элементы чарадзейства — не проста фальклорныя прыёмы, а сведчанне цеснай сувязі паэта з роднай зямлёй, на якой, у рэшце рэшт, і нараджаюцца героіка-рамантычныя балады, глыбока патрыятычныя быліны і паданні. Узорам высокага служэння Айчыне можа стаць, напрыклад, "Берасцейская быліна", дзе міфічны "Берасцец, высокі і дужы, у зямлю першы камень паклаў". Сказ пра Бацькаўшчыну ў ягонай паэзіі непадкупна шчыры, усхваляваны і цэласны. Айчына перад вачыма летуценніка паўляецца то ў постацах не адзін раз апетай ім бярозы-маці і сунічна-сарамлівай алейшынкі — "сіраты Алесенькі", то ў вобразах таго ж легендарнага Берасцеці і не менш легендарнага дзеда — простага каваля.

Мой дзед быў сельскім кавалём,
кавальскай справы каралём:
калі кавец — ужо кавец,
не ў хаце — ў кузні начаваў,
а баляваць — дык баляваць
і дзень, і два, і тры, і пяць.

Па-былінаму разняволены і напеўны пачатак гэтага хрэстаматыйнага верша нагадвае вядомыя беларускія народныя казкі, ды ўсе яны, сучасныя волаты і асілкі — салдаты, ратаі, жывуць і працуюць на той зямлі, дзе ў паэта застаўся бераг дзяцінства — бераг выраю, бераг Айчыны.

Песня Айчыне, хоць і засталася недапетай па волі лёсу, нясе ў сабе навізну думак, суразмернасць зместу і формы, што, зрэшты, уласціва любому высокаму мастацтву. Але ж ёсць у М. Рудкоўскага і яго трэцяя песня — "песня Каханай, з якой і ў нягодах быў шчасны!" Рамантычны тып каханья, прапанаваны паэтам, вызвалены ад цалеснай заміланасці: у ім гарэне душы, чалавечнасць любоўных адносін, узвышэнне інтымных сімвалаў, якім, здаецца, няма і не будзе канца. Жыццё і шчасце побач ідуць там, дзе і праз цэрні і пакуты вядуць светлыя, шчырыя пачуцці, роднасць сэрцаў і духу. Песня Каханай мае глыбокі лірычны зачынак, трывалыя карані, якія з морак летніх начэй прабліліся калісцы ў родным Востраве, але ўжо тады, у далёкім юнацтве, на небасхіле паэта завыхрыліся, праплылі першыя шэрыя хмурынкы:

Ты пайшла.
Не сказала на ростань ні слова.
І няхай!..

Я не стану прасіць,
бо каханне — не просяць.
Напэўна ж, у лірычнага героя М. Рудкоўскага быў свой ідэал дружбы і сяброўства,

кахання і вернасці, які ён імкнуўся зразумець усё жыццё. Каханая ішла да яго з "цемры густых першародных лясцоў", яна прыйшла, сустрэлася на маленькім паўстанку, "уся ў блакіце і сонцы", але — зноў і аднойчы з навярэджанай душы вырвецца горкае прызнанне:

І шкадую я і не шкадую — не паправіць таго у жыцці: адпусціў я цябе, маладую, назаўсёды цябе адпусціў...

Рамантычная лірыка каханья, якая ўмясцілася ў прамежку паміж далёкімі па часе напісання "Баладай пра маю каханую" і пранізлівым, да болю адчайным вершам "Прыйдзі!", усё ж поўніцца чысцінёй пачуццяў, характэрным і пяшчотай, выкліканых зачараваным вобразам любімай жанчыны. Яна, гэтая жанчына, прыходзіць уначы і дасвеццем, прыходзіць у сны і наяве, яна жыве ў кожным вясеннім і асеннім успаміне, і лірычнаму герою пазта усё зразумела: "Кахаць цябе — забыць сябе самога, згубіць цябе — у вечнай скрусе жыць, бадзяцца блудным ценом па дарогах".

Песня Каханай ад верша да верша, ад юнацкіх да сталых вясен неўпрыкмет перарасла ў сапраўдны гімн каханню, асветленаму да таго ж і чацвёртай, апошняй, песняй — "песняй Сонцу, каб людзям свяціла ўсёчасна, бясконца". У паэзіі М. Рудкоўскага сонца — не проста нябеснае цела, яно — крыніца нялёгкага шчасця, акрамя ўсяго іншага, гэта асаблівы прадмет пакланення і захаплення пазта, аб чым сведчыць, напрыклад, яго чароўная "Балада пра купальскае сонца".

Песня Сонцу — зноў жа, метафара, абагульнены вобраз характава, а складаецца яна з дзівосна інструктаваных пазтычных тэмаў вершаў пра беларускую прыроду. М. Рудкоўскі не маляваў проста пейзажы: на фоне ялін, сосен і бяроз праходзяць "горычы ўчарашня і боль". Прыгажосць бацькоўскай зямлі ледзь, вызваляе ад змрочных дум, вяртае да радасці жыцця. Эстэтыка пейзажнай лірыкі для пазта — у ачышчэнні душы, абнаўленні пачуццяў, і яна прасціраецца далёка за межы родных ваколіц і аселі. Многія творцы Брэстчыны складалі, часам і небагія, панегірыкі Белавежскай пушчы, але пальма першынства, слава адкрыцця яе шырокаму чытачу, безумоўна, належыць М. Рудкоўскаму. Вершаў, прысвечаных Белавежы — старажытнаму і да канца не асэнсаванаму краю, у пазта вельмі шмат, і кожны з іх лепшы за папярэдні — "Балада пра пушчанскі спакой", "Апошні блакіты алень", "Зубр-адзінец", "Буслы", "Лясная элегія", "У лясках", нарэшце, у нейкай ступені вызначальны, праграмны верш "Чытаю па складах і думаю..."

Мы помнім выразна і свежа, што спее ў Туршы ў садах, а казку дзіўнай Белавежы ледзь разбіраем па складах. І ўсё часцей — не без падаставы — на думцы я сябе лаўлю: як не хапае нам настаянікаў, што знаюць родную зямлю, яе красу, яе багаты і песні вечнай даброты...

Але не трэба думаць, што вершы пазта маюць быццам звужаныя рамкі, умяшчаюцца толькі ў аб'ём, акрэслены роднымі далягладзі і той жа Белавежскай пушчай. У ягонай паэзіі — Куінджы-геній і нерашучы Радэн, сляпы Гамер і глухі Бетховен, чысцюля Луі Пастэр і ўсемагутны Архімед... Далёка сягала думка пазта. Ён мог уздзець на сябе тогу лянвіага рымскага патрыцыя, асідлаць донкіхотаўскага Расінанта, на роўных паразмаўляць з Плініем Старэйшым. Ды нязменна з барагоў Грэнады і сонечнай Таўрыды, з касмічных вышынь ("Балада пра камету") усе чатыры песні Міхася Рудкоўскага вяртаюцца на кругі свае, да родных вытокаў і крыніц.

Як бачна, даволі шырокая геаграфія пазтычных пошукаў змусіла творцу шукаць і новыя формы падачы матэрыялу. Акрамя традыцыйных ямбаў і харэяў, ён карыстаецца верлібрам і белым вершам, дакладнай рыфмай і асанансамі, зломаным рытму і, як заўважыў У. Калеснік, "робіць гэта заўсёды з асцярогай, добра мерай". Асвяжэнню зрокавых і славесна-гукавых вобразаў, ужыванню нечаканых метафар і алітэрацый садзейнічала плённая вучоба ў выдатных майстроў слова, творцае засваенне і асэнсаванне іх вопыту. Ды самым лепшым настаўнікам М. Рудкоўскага, вядома ж, была зялёная бацькоўская зямля, дзе і сам пазт у ляску над Нанкай-ракою знайшоў свой вечны прытулак.

Як ціха! Спакой твой нішто і нішто не трывожыць.

Залётная хмарка махне лебядзіным крылом, ды добрая пташка зязюля вясной паварожыць.

Тут, на роднай Ганцаўшчыне Міхася Рудкоўскі знаходзіў росныя, сакавітыя словы, "бы ягады на голлі бруснічніку"; яны, гэтыя словы, "асыпаліся па вечарах за вёскай зіхоткімі злічкімі". Дзесьці тут кожны свой верш, што прасіўся з сэрца, ён сустракаў, быццам салдата з яго "незарубовай ранай". Светлая, чыстая душа пазта, падняўшыся ў нябёсы, як птах, самотна кружыцца "па-над полем стомлена пакорным", над рабінай і "верасу дымком", над забытым з вясені стажком, кружыцца, неспатоленая, "над ляском, дзе журацца крыжы..."

Віктар ГАРДЗЕЙ

Выставы

ЗВЫШПЛАНАВАЕ ЗНАЁМСТВА

Напачатку мая ў Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь пачала сваю экспазіцыйную працу адна асабліва выставы. Справа ў тым, што гэта "звышпланавая" акцыя Пасольства Кітайскай Народнай Рэспублікі ў Мінску, бо нашы культурныя сувязі развіваюцца досыць плённа. Вось чаму адкрыццё выставы было такім цёплым і нязмушаным.

З прамовай на адкрыцці выступіў пасол КНР Чжао Сідзі, прысутнічаў таксама першы сакратар па справах культуры пан Чжоу Вэйцзюнь. Гаворка з кітайскага боку ішла аб сувязях Кітая са светам, вядомых яшчэ з часоў вялікага шаўковага шляху. Сувязі між народамі нашых незалежных краін павінны быць моцнымі, як шаўковая ніць, і не перарывацца нават на кароткі тэрмін. У знак гэтае надзеі пасол падараваў першаму намесніку міністра культуры РБ У. Рылатку памятны альбом. У сваім прывітальным слове сп. Рылатка выказаў думку, агульную для ўсіх нас, што цікавасць да старажытнага Кітая вельмі характэрна для нашага грамадства. Асабліва каштоўна для нас з'яўляецца ўменне кітайцаў захоўваць і культываць свае нацыянальныя традыцыі. Нам не абавязкова штучна мадэрнізаваць культуру з карэцкіроўкай на "замежнае", калі нацыянальнае, традыцыйнае — невычэрпная крыніца эвалюцыйнага развіцця. Дырэктар музея Ю. Карачун таксама гаварыў аб тых сувязях, якія мае самая рэспектабельная і салідная выставачна-экспазіцыйная ўстанова Беларусі з Пасольствам КНР, а праз яго — з музеямі і калекцыямі Кітая.

І нарэшце — пра змест самой экспазіцыі. Гэта не зусім звыклы і па сутнасці невядомы ў нас від мастацтва — карціны з жалеза, — інспіраваны старажытнейшым мастацтвам традыцыйнага жывапісу "куо хуа". Гэта мастацтва мае назву "тхей хуа" і ўяўляе

сабою графічнае адлюстраванне на белым фоне разнастайных сюжэтаў. Але замест ліній, плям, пакінутых пэндзлем — лініі і формы, выкананыя з метала, выгнутыя, рэльефныя, бліскучыя, бо пакрытыя славутым кітайскім чорным лакам. Здаецца, што малюнкi прыроды, выявы раслін, жывёл і птушак як бы ажываюць, пачынаюць натуральным чынам расці, аддзяляцца ад плоскасці паперы. Але трэба ведаць кітайскае пачуццё меры. Уменне дакладна перадаць натуральную форму, але без натуралістычнасці, ды яшчэ ў такой спецыфічнай тэхніцы, як коўка і іншыя тонкасці металапрацоўкі, надае творам цудоўную завершанасць і высокі эстэтычны эффект. І хоць гэты від мастацтва карыстаецца толькі дзвюма фарбамі — чорнае адлюстраванне на белым, як некрутанты снег, фоне — адценні асацыяцый тут невычэрпныя.

Натуральна, што мастацтва, якому ўжо 300 гадоў (пачаткі яго — ў прыдворнай культуры апошняй імператарскай дынастыі Цін) можа падацца нечым спецыфічным, цяжкім для адназначнага ўспрымання. Маўляў, лепей ужо маляваць на шоўку, чым імітаваць з дапамогай жалеза. Але, у адрозненне ад нас, жыхароў Беларусі, еўрапейцаў, як мы часам падкрэсліваем, кітайцы маюць сваё адчуванне рытму часу, і перш чым за нешта брацца, добраўка думваюць. То немагчыма паверыць, што такое працаёмкае мастацтва — толькі капрыз імператара.

Задумаемся над тым, што дае металаінтэрыпрэтацыя для прачытання вобразаў кампазіцыйнай слянінай мастакоў Кітая ад Гу Кайчжы (IV ст.) ды Цы Бай Шы і Сюй Бэй-хуна (XX ст.). Гэта ўвасабленне трываласці, пацвярджэнне вечнай моцы ўздзеяння таго вобразнага свету, што на тканіне ці на паперы можа здавацца крохкім, эфемерным. Метал як матэрыял, што ўвекавечвае даўнія

мастацкія адкрыцці і стварае новыя (а не ідзе на гонку тэхналогіі) — ці ж гэта не заклік да таго, каб нашыя культурныя павязі былі яшчэ мацнейшымі?

Думаецца, што нам сапраўды падчас не хапае Усходу з яго стабільнасцю, мудрасцю, натуральнасцю і шматграннасцю аблічча. А металапластыка тхей хуа, выкананая майстрамі вышэйшага класа Ван Сяолінам і Сун Яоцзынам і іх вучнямі, хай будзе для гэтага трывалым падмуркам, асновай далейшага культурнага абмену. Уражанне наведвальнікаў, бадай, найбольш ёміста выказала мастацтвазнаўца Л. Салавей, калі шчыра, не прафесіяналізуе свайго выказвання, прызналася ў сваіх пачуццях: "Здаецца, я пачынаю жыць эмацыянальна паўнаватарска, калі бачу ў Мінску такія сведчанні неабсяжных культурных сувязей".

Яўген ШУНЕЙКА

На здымках: першы сакратар пасольства Кітая ў РБ Чжоу Вэйцзюнь і намеснік міністра культуры У. Рылатка; адзін з экспанатаў выставы.

Фота Г. ЖЫНКОВА

"ПЕРШАЦВЕТ" ЗАЦВІЎ УПАРУ

Зборнік мясцовых народных песень "Першацвет" выйшаў у Петрыкаве.

На працягу некалькіх гадоў супрацоўнікі раённага навукова-метадычнага цэнтру культуры запісалі песенны фальклор ад лепшых вясковых спевакоў і пяюх. Адказна за выпуск кнігі метадыст РНМЦ Алена Буднік адабрала для публікацыі 79 найбольш аўтэнтычных твораў.

Найбольш поўна прадстаўлены фальклор вёскі Бяланавічы. Ажно 12 песень запісана ад 90-гадовай П. Музыкі. Сярод іх — любоўныя, вясельныя, радзінныя, жартоўныя, калядныя, рэкруцкія. Яшчэ шэсць вясельных наспявала на "плёнку" група жанчын.

Шмат непаўторных песень ведаюць Н.Позур і К.Агейчык (Церабаў), Н.Сакавец (Кашэвічы), Х.Коўгар (Першая Слабодка), А.Яцук (Смятанічы). Досыць шырока прадстаўлены тэматычна рознымі песнямі вёскі Славінскі і Курыцічы.

Самай старэйшай аўтаркай зборніка стала

105-гадовая жыхарка Баклані К.Аўдзеева, ад якой запісаны малавядомыя "Песня-жалоба" і "А мой бацьхно-квет".

Ёсць носьбіты фальклору і сярод мужчын. Гэта найперш П.Азёма з Сярэдняй Рудні.

Паколькі галоўнай мэтай было прадставіць аўтэнтычныя песні Петрыкаўшчыны, то А.Буднік (дарэчы, сама родам з Віцебшчыны) пастаралася захаваць іх моўны асаблівасці. На жаль, вясковая мова з часам даволі адчувальна урбанізуецца і калікуецца пад уплывам рускай.

Шмат працы ўклалі ў кнігу і выкладчыкі гарадской дзіцячай музычнай школы Г. Смірнова і В. Шчучэнка, якія зрабілі і падрыхтавалі да друку нотныя расшыфраваныя песень.

Кніга выдадзена ў Мазыры, мае арыгінальную каларовую вокладку. Яна стане добрым падарункам аматарам вуснай народнай творчасці. Шкада толькі, што тыраж невялікі — усяго 500 экзэмпляраў.

А.ЛАРЫЕНАЎ

Калектыў і рэдкалегія часопіса "Нёман" выказваюць глыбокае спачуванне галоўнаму рэдактару КУДРАЎЦУ Анатолю Паўлавічу з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці маці.

Рэдакцыя часопіса "Полюмя" выказвае глыбокае спачуванне галоўнаму рэдактару часопіса "Нёман" КУДРАЎЦУ Анатолю Паўлавічу ў сувязі з напаткаўшым яго вялікім горам — смерцю маці.

ХАРАСТВО ЗЯМЛІ, ПРЭСТЫЖ КРАІНЫ

З ПЕРШАГА МІЖНАРОДНАГА ПЛЕНЭРА
ІМЯ БЯЛЫНІЦКАГА-БІРУЛІ

Новы час адчуваецца ў Мінску не так выразна, як у Вільні, а ў Магілёве не так, як у Мінску, але — адчуваецца. І ў Магілёве самая папулярная шылда на вуліцах — "Абмен валюты", самыя прыгожыя вітрыны — у камерцыйных крамах, а самыя добраўпарадкаваныя будынкі тыя, дзе размяшчаліся офісы прыватных фірмаў. А ў астатнім горад той жа, што і дзесяць альбо пятнаццаць гадоў назад.

У перадаванні часу Магілёў збіраўся перанесці сталіцу Беларускай ССР, пачалі будаваць новы гарадскі цэнтр. Зрабілі Дом Саветаў па ўзоры Мінскага Дома ўрада, жылы комплекс для наменклатуры, сякія-такія культурныя аб'екты, знішчылі мноства храмаў (каб не псавалі аблічча "сацыялістычнага горада"). Але — змянілася геапалітычная сітуацыя. У 1939 годзе мяжа СССР (і, адпаведна, БССР) пасунулася на захад, і Мінск, які дагэтуль быў фактычна ля мяжы, апынуўся ў цэнтры БССР. Патрэба ў пераносе сталіцы знікла.

Не стаў Магілёў "стольным градам", але амбіцыі — засталіся. І гэта добра. Тым болей, што гісторыя горада дае магілёўцам падставы для гонару. У Вялікім княстве Літоўскім гэта быў другі па прыгажосці горад пасля сталіцы — Вільні. А росквіт быў абумоўлены тым, што горад меў статус, так бы мовіць, "саабоднай эканамічнай зоны" на падставе дараванага харалём

і вялікім князем прывілею за мужнасць і гераізм пры абароне Айчыны ад маскоўскага нашэсця 1661 года.

Праўда, нядоўга красаваў Магілёў — яго дашчэнтку спалілі войскі Пятра Першага ў часе Паўночнай вайны ў 1708 г. Ад былой велічы засталіся толькі Мікалаеўская царква і сабор святога Станіслава — праваслаўны і каталіцкі храмы. Абодва, дзякуй Богу, перададзены вернікам. У храме святога Станіслава ўжо некалькі год запар ладзіцца міжнародны фестываль духоўнай музыкі "Магутны Божа". Гэту культурніцкую акцыю ўжо немагчыма ўявіць у іншым месцы, акрамя як у Магілёве.

Сёлета ж Магілёў зноў сустраў замежных гасцей і беларускіх творцаў, толькі іншага "цэха" — мастацкага. У горадзе і вобласці праходзіць Першы міжнародны пленэр па жывапісе імя Вітальда Казтанавіча Бялыніцкага-Бірулі. Ганаровыя госці пленэра Гаўрыла Вашчанка, Віктар Грамыка, Георгі Паплаўскі (Беларусь) і Павел Абросаў (Расія). Кожны з іх падарыў абласному мастацкаму музею свой твор. На адкрыцці прысутнічаў наш вядомы пісьменнік, даследчык жыцця і творчасці Бялыніцкага-Бірулі Віктар Карамазу, дыпламатычны прадстаўнік Літвы і Расіі, кіраўніцтва горада і вобласці, супрацоўнікі Міністэрства культуры.

Атрымалася так, што ад імя гасцей Беларусі на ўрачыстым

імпрэзе гаварыў народны мастак Расіі П. Абросаў. У нейкай ступені — на правах старэйшыны, бо належыць да кагорты так званых "шасцідзсятнікаў"; тых, што ў свой час здзейснілі "аксамітную рэвалюцыю" ў "сацыялістычным рэалізме". Павел Абросаў — прадстаўнік "суровага стылю" ў жывапісе. Сэнс ягонай прамовы зводзіўся да таго, што сёння мастакі — удзельнікі пленэра — не распынаюць нейкай новай справы, не ладзяць ніякай культурнай ці яшчэ якой там інтэграцыі, а робяць тое, што рабілі заўжды. Бо культурная прастора заўжды адзіная, яе немагчыма падзяліць дзяржаўнымі межамі, гэтаксама як і немагчыма гвалтам пашырыць альбо звужыць у адпаведнасці з жаданнем таго ці іншага палітыка, таго ці іншага ўрада.

Пасля выступлення спадара Абросава словы з прамовы нашых дзяржаўных чыноўнікаў пра "інтэграцыю з Расіяй", "славянскі пленэр" (тады што робяць на Магілёўшчыне мастакі з Літвы і Францыі? — хацелася запытацца) і гэтак далей гучалі пэўным дысанансам. Зразумелае іх жаданне лішні раз падкрэсліць сваю адданасць афіцыйнай палітычнай дактрыне, але — пры чым тут мастацтва?

Між тым, думкі расійскага госця аказаліся вельмі сугучнымі развагам Гаўрылы Вашчанкі і Віктара Грамыкі аб значэнні нацыянальнага пачатку ў мастацтве, аб культурным абмене, які не мае нічога агульнага

з размываннем культур; аб тым, што з асобных, самабытных культур складаецца культура агульначалавечая.

У дзень адкрыцця пленэра госці Магілёва мелі магчымасць азнаёміцца з горадам. Вёў экскурсію дырэктар Магілёўскага музея гісторыі горада Ігар Пушкін. Музей дагэтуль не мае свайго памяшкання і нагадвае аб сваім існаванні тым, што час ад часу дэманструе скарбы сваіх фондаў то ў адным, то ў другім выставачным памяшканні. Гэтым разам экспазіцыя па гісторыі Магілёва была размешчана ў мемарыяльным будынку Бялыніцкага-Бірулі. Для большасці ўдзельнікаў пленэра творы славаўтага мастака з Магілёўшчыны даўно вядомыя (прынамсі, у Расіі ці не ў кожным больш-менш прыстойным музеі абавязкова ёсць ягоныя палотны), але, сабраныя ў вялікай колькасці, яны ствараюць абсалютна непаўторны шматпланавы вобраз зямлі, што натхняла Вітальда Казтанавіча.

Складаныя пачуцці выклікала асабіста ў мяне (ды і не толькі ў мяне) наведанне праваслаўнай Мікалаеўскай царквы і каталіцкага сабора святога Станіслава. Як ужо адзначалася, абодва храмы дзючыя. Уражанне такое, што магілёўскія ўлады (а мо рэспубліканскія?), аддаўшы храмы вернікам, забыліся, што гэта архітэктурныя помнікі агульнанацыянальнага і нават агульнаеўрапейскага значэння, і цяпер абсалютна абыхавыя да іх далейшага лёсу. Назваць тое, што зараз робіцца з храмамі, рэстаўрацыяй, значыць увесці людзей у зман. Так, напрыклад, "праваслаўныя" будаўнікі па каменчыку разабралі тое, што засталася ад жылых памяшканняў (манашаскіх келляў), разбурылі барочны фасад, а ўзамен узвялі келлі з... белай сілікатнай цэгля. А ў храме святога Станіслава мастакам Алесем Пушкіным і Феліксам Янушкевічам на месцы страчаных

фрэсак зроблены шэраг новых, стылістыка якіх, як мне падаецца, кепска стасуецца з архітэктурна-пластычным ансамблем храма. Хацелася б ад сучасных мастакоў, якім так пашчасціла з "аб'ектамі", большай павагі да папярэднікаў.

З прыемным уражаннем — рэстаўрацыя і адначасова рэканструкцыя будынка гарадскога тэатра. А спектаклі пакуль ідуць у колішнім Доме палітасветы, што насупраць. Увогуле ўстановы культуры ў горадзе размешчаны ў будынку, што ў 1991 годзе былі экспрапрыраваны ў камуністаў і вернуты народу. Добрая практыка, рацыянальнае скарыстанне!

Пасля заканчэння пленэра ўзбагаціцца калекцыя абласнога Мастацкага музея. Ён носіць імя Паўла Васільевіча Масленікава, народнага мастака Беларусі. Творы Масленікава, падараваныя гораду, паклалі пачатак музею. Гарадскія ўлады знайшлі грошы, каб выдаць альбом твораў Паўла Васільевіча; альбом, які стаў візітнай карткай абласнога мастацкага музея і, у пэўнай ступені, горада Магілёва (спытайце якога заўгодна мастака, чаго каштуе сёння выдаць звычайны каталог, не кажучы пра альбом). Сваім настаўнікам П. Масленікаў лічыў прыроду і Бялыніцкага-Бірулі — творца, які як ніхто адчуваў беларускую прыроду. Альбом Масленікава атрымаў у падарунак кожны ўдзельнік пленэра. Хацелася б спадзявацца, што і сам пленэр, лепшыя творы мастакоў розных краін, напісаныя на Магілёўшчыне, будуць асцэнаваны нашай мастацкай крытыкай; што па заканчэнні пленэра з'явіцца альбом каларовых рэпрадукцый, не горшы, чым на Шагалаўскім пленэры. Гэта будзе знакам таго, што і ў крушыны час мы не забываемся пра вечнае, пра харавство зямлі, пра прэстыж краіны.

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

ЛІМ ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
Міністэрства культуры
і друку Рэспублікі
Беларусь; калектыў
рэдакцыйнай газеты
"Літаратура і мастацтва"

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі:

Х. Дунец	(1932-35)
І. Гурскі	(1935-41)
А. Куляшоў	(1945-46)
М. Горцаў	(1947-49)
П. Кавалёў	(1949-50)
В. Вітка	(1951-57)
М. Ткачоў	(1957-59)
Я. Шорахоўскі	(1959-61)
Н. Пашкевіч	(1961-69)
Л. Прохша	(1969-72)
Х. Жычка	(1972-76)
А. Асіпенка	(1976-80)
А. Жук	(1980-86)
А. Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар
Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Жана ЛАШКЕВІЧ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Барыс ПЯТРОВІЧ —
першы намеснік
галоўнага рэдактара,
Юрась СВІРКА,
Віктар ШНІП —
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі —
332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 332-525, 331-985
аддзелы:
публіцыстыкі — 332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 331-985
літаратурнага жыцця — 332-462
крытыкі і бібліяграфіі — 331-985
паэзіі і прозы — 332-204
музыкі — 332-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 332-153
выяўленага мастацтва і аховы помнікаў — 332-462
навін — 332-462
мастацкага афармлення — 332-204
фотакарэспандэнт — 332-462
бухгалтэрыя — 268-640

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛіМ".

Рукапісы рэдакцыі
не вяртае і не рэзюмюе.

Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка
кам'ютэрнага цэнтра
тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень
на пятніцах

Друкарня
"Беларускі Дом друку"
(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 7332.
Нумар падпісанні 30.5.1996 г.
Заказ 2652/Г
П 123456789 11112
М 123456789 11112

Пошта

НЕ БУДЗЕ БЕЛАКРЫЛАЙ ЧАЙКІ...

Расійскія сродкі масавай інфармацыі, і ў першую чаргу газеты, даюць вельмі скупу і ў значнай ступені негатыўную інфармацыю пра маю Бацькаўшчыну... І ўсё гэта звязана з прэзідэнта Лукашэнкам. Маўляў, ён "поставил прессу под свой жестокий контроль". Ды і іншыя факты з асабістага жыцця Аляксандра Рыгоравіча, нахшталь таго, што будзеца помнік першаму прэзідэнту ў яго вёсцы і г. д.

Шмат матэрыялаў расійскага прэса прысвяціла стварэнню Новай дзяржавы і прытым вельмі падкрэслівала, што гэта — раўнапраўны саюз двух славянскіх народаў.

Ну, тое, што ён не будзе раўнапраўны — гэта аксіёма. Расія ёсць Расія, яе ўплывы адчуваюцца пры савецкай уладзе, а як вядома, там былі і ў яе апаненты, скажам так, "в лице" Украіны...

Жывучы доўгі час у Расіі, маючы добрых і сардэчных сяброў, а яны амаль усе рускія, я з усёй адказнасцю магу сказаць, што для рускіх характэрна пачуццё сваёй нацыянальнай годнасці. У гэтым яны падобны да амерыканцаў. Тыя лічаць, што няма больш іншай нацыі, акрамя іхняй, па сваім прызначэнні ў сусветнай гісторыі. Гэта самае ўласцівае рускім.

Гэта нязначны факт, але ён, на мой погляд, красамоўны. Некалькі дзён назад я сярод сваіх сяброў сказаў жартам, што ў хуткім часе на дзяржаўных установах Расіі з'явіцца шылды на беларускай мове, бо Новая дзяржава — гэта дзяржава двух народаў, дзе яны маюць роўныя правы. Трэба было бачыць абурэнне маіх сяброў...

Але не гэта галоўнае. Галоўнае тое, што аб'ядналі дзве бедныя дзяржавы, але рускія не без падставы лічаць, што

беларусы яшчэ бяднейшыя за іх, і што палітыкі навязалі ім гэтую Садружнасць. Аб гэтым яскрава напісаў у "Літаратурнай газете" дырэктар Інстытута эканамічнага аналізу Андрэй Іларыянаў. Ён прама піша, што ў гэтым саюзе ў "выигрыше оказалась" Беларусь і што беларусы селі на карак рускім...

Я ўвогуле стаю за самыя цесныя саюз з Расіяй, але можа здарыцца так, што калі надзея рускіх на ўтварэнне Новай дзяржавы (нахшталь былога Савецкага Саюза, аб гэтым прама гаворыць Віктар Чарнамырдзін) не здзейсніцца, то "во всех бедах" пачнуць вініць беларусаў. Такое ж самае можа адбыцца і з беларусамі... Як гавораць, дай Божа памыліцца.

Асабіста мяне здзіўляе "наивность" беларусаў, якія лічаць, што толькі варта аб'яднацца з Расіяй, як пацякуць у іх бок малочныя рэчкі ў кісельныя берагах. Хуткімі тэмпамі будзе ліквідоўвацца чарнобыльская бяда, нафтапрадукты будуць таннымі і што можна будзе выліваць бензін у зямлю, як некалькі год таму назад. А самае галоўнае — запрадоўжыць заводы-гіганты, камвольныя камбінаты, і хлеб будзе каштаваць, як у савецкія часы...

Я заўсёды, калі слухаю "Радио России" альбо мурманскае радыё, то вельмі хачу, каб яно, г. зн. радыё з Расіі трансліравалася на Беларусь. І калі гэта здарыцца, тады мае землякі пачуюць, якое жыццё простых людзей у Расіі.

У краіне ўтварыўся вялікі разрыв паміж багатымі і беднымі, а апошніх тут вельмі многа. Камандуючы Арктычнай пагранічнай акругай генерал-лейтэнант Пляшко (дарчы, ён беларус) загадаў паставіць навабранцаў "на откорм", бо салдаты фізічна не ў стане

выконваць свае абавязкі.

Гэтай зімой амаль усе гарады Мурманскай вобласці "стояли на грани замерзания", бо не было паліва. Яно то ёсць, але за яго патрэбна плаціць... А колькі выпрабаванняў прыходзіцца "испытывать" простым людзям, калі месяцамі не плаціць зарплату.

Можна прыводзіць процьму фактаў, але калі браць у маштабе Расіі, то варта адзначыць, што прамысловасць ледзь-ледзь трымаецца. Падзенне творчасці не мае аналагаў. Так, за перыяд з 1990 па 1994 гады прадукцыя машынабудавання знізілася на 60%, лёгкай прамысловасці — на 70%.

Як сведчыць расійская прэса, стаяць буінейшыя баваўняныя фабрыкі, камбінаты ў Іванаўскай, Валгаградскай абласцях. Некаторыя тэхнікі канчаюць жыццё самагубствам "от безысходности". Няма бабоўні. Яна то ёсць, але зноў жа — за яе патрэбна плаціць. Толькі вось чым? Тая прадукцыя, што выпускаецца ў Расіі, не падыходзіць, к прыкладу, Туркменіі. У друку паведамлялася, што гэта рэспубліка адмовілася ад камбайнаў, зробленых на заводах Расіі, а стала купляць іх у ЗША.

Надзей машынабудавальніку Беларусі, што іх прадукцыя будзе знаходзіць попыт у Расіі, таксама вельмі праблематычныя. Бо рынкі Расіі насычаны сваёй прадукцыяй. Толькі плаці і адрозу паставяць куды толькі скажаш. Зноў падкрэсліваю: мы зараз жывём у новым свеце, у новых вытворчых адносінах. Тое, што было ў Савецкім Саюзе, трэба забыць і вучыцца працаваць у новых умовах.

Сельская гаспадарка Расіі натуралізуецца, не вытэрмімаючы канкурэнцыі з імпартам.

Сусветная навука лічыць, што калі краіна спажывае 30% імпартных прадуктаў харчавання, то яна трапляе ў стратэгічную залежнасць ад імпарцёраў. Расія зараз купляе каля 40% спажываемых прадуктаў харчавання, а буйнейшыя гарады, нашталь Масквы, на 70% залежаць ад паставак прадуктаў з-за мяжы.

Як вядома, "видимое благополучие" расіяні звязана з імпартам газу і нафты, але і ўжо не так шмат. У некаторых раёнах Валгаградскай, Растоўскай, Саратаўскай і іншых абласцей ціск газу ў камунальных сетках настолькі ўпаў, што людзі ўжо не зольны рыхтаваць сабе ежу.

На рэфэрэндуме, які прапанаваў Аляксандр Рыгоравіч, мае землякі падтрымалі яго. Але глыбока ўпэўнены, што хутка наступіць расчараванне. Замест белакрылай чайкі, якую чакаюць мае землякі, можа атрымацца цяжкавага састаў.

Расійскія эканамісты прама гавораць, што пры "благоприятных условиях" (а спакой, як заўважыў паэт, нам толькі сніцца: тут Чачня, Таджыкістан, і крыў Божа, каб іншага не было) узровень жыцця ў Расіі больш-менш спрыяльным стане праз 30-40 год. Гэта будучыя гады, калі Аляксандр Рыгоравіч пойдзе на пенсію. У яго, як і ў іншых кіраўнікоў, ёсць жаданне кіраваць да свайго васьмідзясцігоддзя...

На мой жа погляд, гэта вельмі аптымістычныя выкладкі рускіх вучоных. Гадоў трыццаць таму я, як і мае аднагодкі, думаў, што на падыходзе пенсіі жыццё стане лепшым, чым яно тады было. Не, я асабіста не веру ў пабудову "светлай будучыні", але веру ў паступальны ход гісторыі. Хутка мне ісці на пенсію, а жыццё лепшым не стала...

Аляксандр

ПЯТРУНІКАЎ

Мурманская вобласць,
г. Манчагорск